

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Nihat AKBIYIK

HAZIRLAYAN
Ömer Salih MARASALI

MALATYA 2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Ömer Salih MARASALI

DANIŞMAN

Doç. Dr. Nihat AKBIYIK

MALATYA - 2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. NİHAT AKBIYIK

HAZIRLAYAN
ÖMER SALİH MARASALI

Jürimiz ..19.10.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans/ ~~doktora tezi~~ni (oybirliği / ~~oyçokluğu~~) ile başarılı bulunarak ...İktisat...Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

1. Doç. Dr. Nihat Akbıyık (Danışman)
2. Doç. Dr. Ahmet Uğur
3. Doç. Dr. İzzet Taşar

İmzası

.....
.....
.....

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve .....sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “**Türkiye’de Gelir Dağılımı**” adlı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Ömer Salih MARASALI

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin üç yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

... / ... / 2018

Ömer Salih MARASALI

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Dünya’da ve ülkemizde her geçen yıl bozulan gelir dağılımı ve bu bozulmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan yoksulluk kavramı tüm boyutlarıyla incelenmiştir. Tezimizin temel amacı ortaya çıkan bu problemlere çözüm önerileri üretmektir. Tezimize Nelson Mandela’nın bir sözü ilham kaynağı olmuştur. “Yoksulluğu bitirmek hayır işi değil, adalettir!” (Nelson Mandela).

Tez çalışmamda planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Doç. Dr. Nihat Akbıyık’a ve Doç.Dr. Ahmet Uğur’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

MALATYA – 2018

Ömer Salih MARASALI

ÖZET

Yoksulluk, bireylerin yaşamlarının devamı için ihtiyaç duydukları kaynaklardan yoksun olmasını ifade edip hem gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin karşı karşıya kaldığı geniş yelpazeli bir sorundur. Yoksulluk olgusu sadece tek bir nedene bağlı olarak oluşmamakta; eğitim, sağlık, bölgesel farklılıklar, coğrafi koşullar, toplumdan dışlanma gibi birçok faktöre bağlı olarak varlığını hissettirmektedir. Gelir dağılımı kavramı da tam olarak burada ortaya çıkar. Bireyler yoksullaştıkça bunun gelir dağılımının bir sonucu olduğunu daha iyi anlamaktadırlar. Daha sonra ise bu kavramları araştırma gereği duymaktadırlar. Çalışmamızın amacı ise gelir dağılımı kavramını Dünya ve Türkiye örnekleriyle inceleyip, yoksulluk üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Gelir, Gelir dağılımı, Yoksulluk, Birey, Toplum

ABSTRACT

Poverty is a wide range of problems that both developed, developing and underdeveloped countries face, they stated that individuals lack the resources they need for the continuation of their lives. The phenomenon of poverty does not depend on a single cause however it feels a lot depending on factors such as the education, health, regional differences, geographic conditions and social exclusion. The concept of income distribution is exactly as shown here. Individuals get better as they become poorer, this leads to injustice income distribution. And then they need to research these concepts. The aim of this study is to demonstrate the concept of income distribution examines the world and turkey samples, and their impact on poverty.

Keywords : Income, Income distribution, Poverty, Individual, Society

İÇİNDEKİLER TABLOSU

ONUR SÖZÜ	iv
BİLDİRİM.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	1
ŞEKİLLER LİSTESİ	11
KISALTMALAR LİSTESİ	111
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM: GELİRİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. GELİR KAVRAMI.....	2
1. 1.1 Gelire İlişkin Teorik Yaklaşımlar	3
1. 1 .1.1 Liberal Yaklaşım	3
1. 1 .1.2. Müdahaleci Yaklaşım.....	4
1. 1 .1.3. Alternatif Yaklaşım.....	4
1.2. GELİR ÖLÇÜTLERİ	5
1. 2.1 Bireysel Gelir Ölçütleri	5
1. 2. 1.1. Ücret	5
1. 2. 1.2. Maaş	5
1. 2. 1.3. Serbest Meslek Kazancı ve Ticari Kazanç	6
1.2. 2. Ulusal Gelir Ölçütleri	7
1.2. 2. 1. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	7
1.2. 2. 2. Gayri Safi Milli Hasıla	8
1.2. 2. 3. Safi Milli Hasıla	9
1.2. 2. 4. Milli Gelir	9

İKİNCİ BÖLÜM: GELİR DAĞILIMI, TÜRLERİ VE EŞİTSİZLİK ÖLÇÜTLERİ

2.1. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI	11
2.2. GELİR DAĞILIMI TEORİLERİ	11
2.2. 1. Fizyokratlar	11
2.2. 2. Klasik Okul	12
2.2. 3. Marksist İktisat Okul	13
2.2. 4. Neo Klasik Okul	13
2.2. 5. Keynesyen İktisat	15
2.2. 6. Neo-Keynesyen Okul	16
2.2. 6. 1. Kaldor Modeli	16
2.2. 6. 2. Pasinetti Modeli	17
2.2. 6. 3. Kalecki Modeli	18
2.2. 6. 4. Robinson Modeli	18
2.3. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ	19
2.3. 1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	19
2.3. 2. Kişisel Gelir Dağılımı	19
2.3. 3. Sektörel Gelir Dağılımı	20
2.3. 4. Bölgesel Gelir Dağılımı	20
2.4. GELİR DAĞILIMI VE EŞİTSİZLİK ÖLÇÜLERİ	21
2.4. 1. Lorenz Eğrisi	21
2.4. 2. Gini Katsayısı	22
2.4. 3. Yüzde Paylar Analizi	23
2.4. 4. Ters U Hipotezi	23
2.4. 5. Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü	24
2.5. GELİRİN YENİDEN (İKİNCİL) DAĞILIMI	25
2.5. 1. Gelirin Yeniden Dağılımı Kavramı.....	25
2.5. 1. 1. Yatay Yeniden Gelir Dağılımı	25
2.5. 1. 2. Dikey Yeniden Gelir Dağılımı	25
2.5. 2. Gelirin Yeniden Dağılımı Araçları.....	26
2.5. 2. 1. Vergi Politikası	26
2.5. 2. 2. Kamu Harcamaları	26

2.5. 2. 3. Fiyat Politikaları.....	26
2.5. 2. 4. İşgücü Piyasası ve Ücret Politikaları.....	27
2.5. 2. 5. Sosyal Güvenlik Sistemi	27
2.6. GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN YAPISAL FAKTÖRLER.....	27
2.6. 1. Gelir Dağılımında Ekonomik Yapının Etkisi.....	28
2.6. 1. 1. Servet Etkisi	28
2.6. 1. 2. Kayıt dışı Ekonomi Ve Enformel Etkiler	28
2.6. 1. 3. Ülkenin Gelişmişlik Düzeyi	29
2.6. 1. 4. Ülkenin Takip Ettiği Büyüme Politikası	29
2.6. 2. Gelir Dağılımında Kamu Kesiminin Etkileri	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YOKSULLUK

3.1. Yoksulluk Kavramı	30
3.1.1. Mutlak Yoksulluk	32
3.1.2. Görel Yoksulluk.....	33
3.1.3. İnsani Yoksulluk	34
3.1.4. Objektif Yoksulluk- Subjektif Yoksulluk	34
3.1.5. Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk	35
3.1.6. Geçici Yoksulluk- Kronik Yoksulluk	37
3.1.7. Diğer Yoksulluk Türleri.....	38
3.1. 7. 1. Yeni Yoksulluk	38
3.1. 7. 2. Karma Yoksulluk	38
3.1. 7. 3. Nöbetleşe Yoksulluk	39
3.1. 7. 4. Sosyal İmkanlar Yoksulluğu	39
3.1. 7. 5. Ultra Yoksulluk.....	39
3.2. Yoksulluğun Nedenleri	40
3.2. 1. Yoksulluğun Makro Nedenleri.....	40
3.2. 1. 1. Küreselleşme ve Gelirin Adaletsiz Dağılımı.....	40
3.2. 1. 2. Hızlı Nüfus Artışı.....	41
3.2. 1. 3. Enflasyon	42
3.2. 1. 4. Ekonomik Krizler.....	42
3.2. 1. 5. Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk	43
3.2. 1. 6. Tasarruf ve Yatırım Oranlarının Yetersizliği, Borçlanmalar	43

3.2. 1. 7. Gelişmekte Olan Ülkelerin Yaptıkları Üretimlerde Katma Değer Yaratılmaması ve Rekabet Gücünün Düşüklüğü	44
3.2. 1. 8.Mali Nedenler	44
3.2. 1. 9. Kaynakların Etkin Kullanılmaması ve Yapılan Yolsuzluklar	45
3.2. 1. 10. Sosyal Güvenlik Sisteminden Kaynaklanan Nedenler	45
3.2. 1. 11. İşgücü Piyasasından Kaynaklanan Sebepler ve İşsizlik	46
3.2. 1. 12. Mekansal Nedenler.....	47
3.2. 1. 12. 1. Coğrafi Farklılıklar.....	47
3.2. 1. 12. 2. Doğal Afetler.....	47
3.2. 1. 13. Siyasal Nedenler.....	48
3.2. 2. Yoksulluğun Mikro Nedenleri	48
3.2. 2. 1. Hanehalkı Özellikleri	48
3.2. 2. 2. Cinsiyet	49
3.2. 2. 3. Eğitim.....	49
3.2. 2. 4. Göç	50
3.3. Yoksulluk Ölçüm Yöntemleri	52
3.3. 1. Genel Yoksulluk Türlerine Göre Ölçümler.....	52
3.3. 1. 1.Mutlak Yoksulluk Ölçümü.....	52
3.3. 1. 2. Görelî Yoksulluk Ölçümü	53
3.3. 2. Gelir Yoksulluğunun Ölçülmesi (Tek Boyutlu Ölçümler).....	55
3.3. 2. 1. Kafa Sayım Endeksi (Yoksulluk Oranı).....	55
3.3. 2. 2. Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index).....	56
3.3. 2. 3. Kareli Yoksulluk Açığı	56
3.3. 2. 4. Sen Endeksi	57
3.3. 2. 5. Sen – Shorrocks – Thon Endeksi	57
3.3. 2. 6. Watts Endeksi	58
3.3. 2. 7. Yoksulluktan Çıkma Endeksi (Time Taken to Exit).....	59
3.3. 2. 8. FGT Endeksi (Foster, Greer ve Thorbecke Index).....	59
3.4. Yoksullukla Mücadele Yöntemleri	59
3.4. 1. Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları.....	61
3.4. 1. 1. Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım	61
3.4. 1. 2. Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım	62
3.4. 1. 3. Yoksullukla Mücadelede Hanehalkı Davranışları	65
3.4. 1. 4. Yoksullukla Mücadelede Uluslararası Boyut.....	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE TÜRLERİNE GÖRE GELİR DAĞILIMI ANALİZİ VE SONUÇLARI

4.1. Türlerine Göre Gelir Dağılımı Türkiye Örneği.....	67
4.1. 1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	68
4.1. 2. Kişisel Gelir Dağılımı	69
4.1. 2. 1. Cinsiyete Göre Kişisel Gelir Dağılımı	72
4.1. 2. 2. Yaşa Göre Kişisel Gelir Dağılımı	74
4.1. 3. Sektörel Gelir Dağılımı	75
4.1. 4. Bölgesel Gelir Dağılımı	77
4.2. Gelir Dağılımı Adaletsizliğinin Sonucu Olarak Çocuk İşçi Sorunu.....	79
4.2. 1. Çocuk Çalışanların Sınıflandırılması	80
4.2. 2. Çocuk Çalışanların Çalışma Nedenleri	80
4.3. Gelir Adaletsizliği Sonuçları ve Çözüm Önerileri.....	80
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA.....	85

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı (2014)

Tablo 2: Hane Halkı Kullanılabilir Fert geliri (2016)

Tablo 3: Türkiye'de Yıllar İtibariyle Gini Katsayısı Değişimi

Tablo 4: Fertlerin Yaşına Göre Gelir Dağılımı

Tablo 5: Türkiye'de 2014 yılı İtibariyle Sektörel Gelir Dağılımı

Tablo 6: Bölgeler Bazında Gelir Dağılımı

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Gelir Dağılımı Türleri ve Arasındaki İlişki

Şekil 2: Lorenz Eğrisi

Şekil 3: Gelir Getiren Fert Sayısı (2010-2015)

Şekil 4: Gelir Getiren Fertlerin Geliri

Şekil 5: Türkiye'de Bölgeler Bazında Gelir Dağılımı

KISALTMALAR LİSTESİ

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

P:Kar Programı

SMH: Safi Milli Hasıla

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma

Y.Y: Yüzyıl

W:Ücret

GİRİŞ

Gelir dağılımı iktisat bilimi açısından son derece ilgi çekici bir konudur. Gelir dağılımı; bir ülkede belirli bir zaman dilimi içinde oluşan milli gelirin bireyler, bireylerden meydana gelen sınıflar arasında ve üretim faktörleri arasındaki paylaşımını yani dağılımını ifade eder. Ekonomi politikalarının temel amacı; bir toplumdaki bütün bireylerin ve bütün sınıfların ekonomik olarak refah düzeylerinin yükseltilmesidir. Bir ülke ekonomisi büyürken toplumdaki bireylerin ve toplumsal sınıfların refahlarındaki değişimi analiz etmek için en önemli yol, o ülkedeki gelir dağılımı verilerinde meydana gelen istatistiksel değişimi takip etmektir. İktisat biliminin temel olarak iki ilgi alanı vardır. Bunlardan birincisi "üretim", diğeri ise meydana gelen üretimin "paylaştırılması"dır. Bütün dünya ülkelerine bakıldığında gelir dağılımında büyük adaletsizlikler görülmektedir. Ülkelerin başına geçen hükümetler, uyguladıkları para ve maliye politikaları ile gelir dağılımına müdahale edebilirler ancak hiçbir zaman gelir adaletinin tam olarak sağlanamadığı söylenebilir. Ricardo'ya göre gelir adaletsizliğinin azaltılması, gelir seviyesinin yükseltilmesinden daha önemlidir. Ricardo, 9 Kasım 1920'de Malthus'a yazdığı mektupla konunun önemini şöyle dile getirir: "*Size göre iktisat bilimi ulusal refahın artış nedenlerini araştırmaktadır. Bana göre ise; iktisat, bu refah artışının üretime katılanlar arasında nasıl paylaşıldığını araştırmalıdır. Gün geçtikçe birinci tanımın boş ve aldatıcı, ikincinin ise bilimin gerçek amacını yansıttığına daha çok inanmaktayım*" (Alkın, 1995: 141). Ricardo'ya göre; millî gelirin üretim faktörleri, toplumsal sınıflar ve bireyler arasındaki dağılımında rol oynayan kanunları ortaya koymak, ekonomik analizin temel amaçları arasındadır (Paterson, 1994: 446). Buradan yola çıkarak gelir dağılımı adaletinin, bir ülkenin bireyleri ve sosyal sınıfları açısından ne kadar önemli olduğunu söyleyebiliriz. Gelir dağılımının eşit olmaması birçok ekonomik faktörün etkilenmesine yol açar. Gelir dağılımını etkileyen etmenler incelerken, yoksulluk kavramını da bunun bir sonucu olarak görebiliriz.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİRİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.Gelir Kavramı

Gelir, ekonominin tümü açısından değerlendirilebileceği gibi, bir işletme, aile ya da birey açısından da değerlendirmeye tabi tutulabilir. Toplum açısından değerlendirildiğinde gelir, ulusal bir ekonomide belirli bir zaman diliminde yeniden yaratılan değerlerin ya da üretilen mal ve hizmetlerin toplam parasal değeridir.

Ekonomiye kayıtlı bir firma açısından gelir; bir işletmenin belli bir süre içerisinde yapmış olduğu mal ve hizmet satışlarının toplam değeri ile bu mal ve hizmetlerin üretimi için yapılan giderlerin toplam değeri arasındaki olumlu farktır (Gürkan, 1996: 13).

Başka bir yaklaşımla gelir; gerçek ve tüzel kişilerin üretim ve hizmet süreçlerinin sonucu olarak kazandıkları paradır. Mal ve hizmet üretiminde kullanılan tüm girdilerin giderleri ile araç ve gerecin aşınma payları satış fiyatından çıkartıldığında geriye kalan fazlanın diğer bir ifadeyle net katma değer, sürece katılan iş sahipleri ile çalışanlara düşen bölümü ise sürece dahil tarafların gelirini oluşturur (Kepenek ve Yentürk, 2005: 45).

Birey açısından gelir ise ; herhangi bir üretime yapılan katkı karşılığında belirli bir zaman dilimi içerisinde elde edilen parasal değerlerin toplamıdır (TÜİK, 2006-2012).

Tarihi eskilere dayanan, ekonomiye mutlak surette müdahale edilmesini savunan liberal fizyokratlara göre, o zaman ki üretimde tarımın ağırlığına dayanarak üretimde etkin olan faktörler ortaya konmuştur. Bu insanlar bir ekonomik yapıda en üretken sınıfın toprağı işleyenler olduğunu, toprak sahiplerinin de gerekli öneme sahip olduğu ancak zanaat erbabı ile parasal unsurlarla ilgilenen grupların ekonomide fazladan bir değer yaratmayan gruplar olduğunu savunmuşlar, klasik iktisatçılar ise bu durumu ‘ ücret, rant ve kar’ üçlemesi ile tanımlamışlardır (Ulutürk ve Zeytinoğlu, 2005: 90-91).

Bütün bu tanımlamalarla birlikte Marx’ın başını çektiği bilimsel sosyalist analizde ise değer yaratan her şeyin başında ‘emek’ olduğu ve emek sonucu ortaya çıkan diğer unsurların ise emek tarafından yaratılan ‘artı değer’ olduğu ileri sürülmüştür (Seyidoğlu, 2002: 221)

1.1.1.Gelire İlişkin Teorik Yaklaşımlar

Birey ve gruplar tarafından elde edilen gelirler ve bu gelirler arasındaki farklılıklar her dönemde filozoflar ve yöneticiler tarafından ilgi alanı olarak görülmüş ve bunlara çözüm yolları aranmıştır. Her dönem bu sorunlar ve bu sorunlara ilişkin birbirinden detaylı yaklaşımlar geliştirilerek bireyler yada gruplar arasındaki gelir dağılımından doğan farklılıklar yada eşitsizliklerin giderilmesi yönünde çeşitli çözüm önerileri sunulmuştur. Kimi yaklaşımlarda özel bir çözümleme getirilmeyip olay genel ekonomik sorunlar ile çözümleme yoluna gidilmiş, kimi yaklaşımlarda ise sorun alanına müdahale edilmesi gerekliliği savunulmuştur (Ulutürk ve Ersezer, 2005: 89-90).

Marksistler ve onlarla aynı düşüncede olanlar ise, bunun bir sistem sorunu olduğunu ve sistemin kökten değiştirilmesi ile sorun alanının ortadan kalkabileceğini savunmuşlardır.

Buna göre gelire ilişkin teoriler 3'e ayrılır.

- 1.Liberal yaklaşım
- 2.Müdahaleci Yaklaşım
- 3.Alternatif Yaklaşım

1.1.1.1.Liberal Yaklaşım

Toplumlarda ekonomik yapının gelişmesinin ilk şartı sağlam bir ekonomik yapıdır. Milattan önce 4. ve 5.yy'da Eflatun 'en iyi devletin ve toplumun nasıl olması gerektiğini açıklamış' ve ideal bir devletin emek sahipleri, idare edenler ve muhafızlar sınıflarından oluşturularak, mal birliğinin geçerli olmasını, faizin yasaklanmasını, ticaretle uğraşılmamasını ve toprakta mülkiyetin eşit koşullara göre paylaşılmasını savunmuştur. Ekonomide paranın değer kazanması ve ekonomiye ilişkin ilk önlemlerin getirilmesi ise XV.yy'da Merkantalizm ile başlar. Merkantalistler bir ülkeye ancak değerli madenler getirilmesiyle, o ülkenin zenginleşeceğini savunmuş ve getirilen bu madenlerinde devletçe saklanması, devletin ticari hayatı geliştirmek için gereken her türlü tedbiri alması gerektiğini belirtmişlerdir (Adaçay ve İslatince, 2009: 23).

Sanayi devriminin başladığı ve sanayi kapitalizminin ilk ortaya çıktığı süreçte Adam Smith'in başını çektiği ve David Ricardo, Thomas Robert Malthus gibi kişiler liberalizm düşüncesini benimsemiştir. Smith'e göre 'kişiler kendi çıkarları peşinde koşarlarken aynı zamanda topluma da hizmet etmekte ve böylece elverişli bir ekonomik

sonuç elde edilmektedir. Çünkü bir toplumun servetinin, o toplumu oluşturan bireylerin oluşturduğu servetin toplamına eşit olduğunu söylerler ve ekonomik çıkarlarında gerçekleşmesi için bireylere serbest bir ortamın tahsis edilmesi gerektiğini düşünürler. Gelirin ücret, rant ve kar'dan oluştuğu söylenir. Ricardo'ya göre ise toplumun birbirinden farklı zamanlarında dağıtılan toplam üretim payları ve gelirleri önemli ölçüde farklılaşacaktır. Ricardo bunun nedenini toprağın verimliliği, nüfus artışı, nüfusun becerisi, kalitesi vb. etmenlere bağlamış ve bunun politik iktisadın temel problemi olduğundan bahsetmiştir (Savaş, 1984: 33).

Yine bu dönemde ekonomik olayları liberallikle bağdaştıran görüşler olduğu gibi bunlara karşı çıkan zıt görüşlerde ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri Marx'ın bilimsel sosyalizm doktrindir. Bu eleştiriler sayesinde teorinin yeniden analiz edilmesi düşüncesi ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde ortaya çıkan Neoklasikler , Ricardo'nun marjinal ilkesinden hareket edip, topraktan diğer üretim faktörlerine doğru genişletilerek, tam rekabet piyasası adı verilen piyasa koşullarının varlığı ile tüm faktörlerin sınırsız ikame olanağı ve her faktörün marjinal ürünü ile karşılığını alabileceği tezini ortaya atmış, bu nedenle herhangi bir artık durumun oluşmayacağını belirtmişlerdir (Ulutürk ve Ersezer, 2005: 94).

1.1.1.2.Müdahaleci Yaklaşım

Dünyada 1929 yılında yaşanan büyük ekonomik bunalım sonrasında liberalcilerin savundukları görüşlere karşılık olarak Keynesyen ekolü benimsenmiş, iktisatçılar tarafından yapılan eleştirilerek dikkate alınarak yeni modeller oluşturulmaya çalışılmıştır. Ekonominin kendiliğinden tam istihdam düzeyinde olamayacağı, tam istihdam düzeyi olmaksızın da dengeye ulaşabileceği savunulur. Keynesçiler ekonomide yetersizlikler olduğunda devletin ekonomiye doğrudan müdahalesi ile sorunun çözümlenebileceği, kamunun ekonomideki payının genişletebileceği şeklinde önerilerde bulunmuşlardır (Ulutürk ve Ersezer, 2005: 97-98).

1.1.1.3.Alternatif Yaklaşım

Liberalizmin ekonomide ortaya çıkan sorunlara yeterli çözüm önerileri sunamamasına, sorunların sistem içinde müdahaleci bir yaklaşımla çözümlene görüşlerine karşı bu sorunların sistemin sadece ıslahı ile değil, tamamen değiştirilmesi ile mümkün olacağını savunan alternatif yaklaşım ortaya çıkmıştır. Marx, dağılım teorisini ücret ve kar'a dayandırmış, kapitalist ilişkilerde karların azalacağını, bunun ise

yatırımlara engel olacağını ve iktisadi büyümenin bu haliyle mümkün olmayacağını one sürerek sürekli bir sefilleşmeden bahsetmiştir (Aksu, 1993: 10). Marx dağılım sorununun tarihsel nedenlerden kaynaklandığını söyler ve bunun sebebi olarak ta özel mülkiyetin varlığını görür.

Özetle Marx, sistemde ortaya çıkan adaletsizliklerin yine sistemin kökten ortadan kaldırılması ile mümkün olacağını ve sorunun temelinde yatan şeyin kapitalist üretim ilişkilerinin kendisi olduğunu savunur.

1.2.Gelir Ölçütleri

Gelir; bir kişinin gerek bedensel, gerek zihinsel ve gerekse koyduğu sermaye karşılığında elde ettiği para veya parayla ifade edilebilecek nakdi veya ayni olarak elde ettiği değer olarak tanımlanabilir. Bu haliyle gelirler bireysel olarak ücret, maaş, serbest meslek geliri, kar gibi mikro düzeyde adlandırılabilen gibi daha makro düzeyde de ele alınırlar.

1.2.1.Bireysel Gelir Ölçütleri

1.2.1.1.Ücret

Ücret en genel tanımıyla; iş piyasalarında emek arzı ile emek talebi arasındaki karşılıklılık düzeyine göre ortaya çıkan parasal değerdir. Başka bir ifadeyle ücret işçiye yaptığı hizmetin karşılığı olarak ödenen paradır ve emeğin geliridir (Zaim, 1993: 35). Bir ödemenin ücret sayılabilmesi için mutlaka bir çalışma karşılığında yapılmış olması ve para ile yapılmış olması gerekir. Ücretin hangi esaslara göre hesaplanacağı işçi ile işveren arasındaki anlaşmaya bağlıdır. Çünkü ücretin oluşumunda çeşitli etkenler vardır. Bu etkenler ikramiye, prim, fazla mesai, sosyal yardımlar vb. olarak sıralanabilir. Dolayısıyla işçinin bunlardan hangisini ya da hangilerini alarak hak ettiği ücreti alacağı ise işverenle olan anlaşmasına bağlı olacaktır.

Ülkemizde işçinin ücret gelirine sahip olabilmesi için gereken şartlar 4857 sayılı İş kanunuyla düzenlenmiştir. İşçilere bir çalışma günü karşılığı olarak ödenen, işçinin gıda, konut, giyim, ulaşım, sağlık vb. ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılayabilmeleri için aynı kanunla asgari ücret uygulaması getirilmiştir.

1.2.1.2.Maaş

Maaş; memur kadrosunda bulunanlara belli bir hizmetin karşılığı olarak ödenen para olarak tanımlanabilir. Aslında ücret olmakla birlikte ücretten farkı çalışmaya başlamadan peşinen hak kazanılmasıdır. Maaş, ücrette olduğu gibi bir işverenle özel bir

hukuk sözleşmesi karşılığında alınan bir gelir değildir. Kişinin istihdam edildiği pozisyona ve liyakatine göre alınan bir parasal getiridir (Zaim, 1986: 188).

1.2.1.3.Serbest Meslek Kazancı ve Ticari Kazanç

Serbest Meslek Kazancı; bir gerçek kişinin herhangi bir işverene bağlı olmaksızın ‘sermayeden ziyade şahsi mesaiye ilmi veya mesleki bilgiye veya ihtisasa dayanan ve ticari niteliği olmayan işlerin, şahsi sorumluluk altında kendi nam ve hesabına.’ yapılan ve bu mesleki faaliyetler sonunda elde ettiği gelirdir (Gelir İdaresi Bşk. , 2014: 1).

Gelir idaresi başkanlığının serbest meslek kazancına ilişkin tanımlamasına bakıldığında bir faaliyetin serbest meslek kazancı sayılabilmesi için gerekli olan 3 kriter aşağıdaki gibidir.

- Sermayeden ziyade şahsi mesaiye, ilmi veya mesleki bilgiye dayanması
- Ticari sayılan bir iş olmaması
- Herhangi bir işverene tabi olmadan kendi nam ve hesabına iş yapılmasıdır.

Örneğin; kollektif, adi komandit ve adi şirketlerin elde ettikleri kazançlar, kendi nam ve hesabına çalışan avukat, mali müşavir, mühendis, mimar vb. meslek gruplarının elde ettikleri kazançlar serbest meslek kazancı sayılır. Ancak bu bir şirkette sigortalı ve belirli bir hizmet akdiyle çalışan avukat, mali müşavir, mühendis ve mimarın elde ettiği kazançla karıştırılmamalıdır. Zira bu şekilde elde edilen kazanç serbest meslek kazancı değil, ücret geliri olarak ifade edilir.

Ticari Kazanç ise; ‘her türlü ticari ve sınai faaliyetlerden doğan kazançlar ticari kazançtır.’ Şeklinde tanımlanmıştır (Gelir Vergisi Kanunu, m.37).

Bu kanunun uygulanmasında aşağıdaki kazançlar ticari kazanç sayılırlar.

- Maden, taş ve kireç ocakları, kum ve çakıl istihsal yerleri ile tuğla ve kiremit harmanlarının işletilmesinden,
- Coberlik işlemlerinden,
- Özel okul ve hastanelerle benzeri yerlerin işletilmesinden,
- Gayrimenkullerin alım, satım ve inşa işleriyle devamlı olarak uğraşanların bu işlerinden,
- Satın alınan veya trampa yoluyla iktisap olunan arazinin iktisap tarihinden itibaren 5 yıl içinde parsellenerek bu müddet içinde veya daha

sonraki yıllarda kısmen veya tamamen satılmasından elde edilen kazançlar,

- Dış protezçiliğinden elde edilen kazançlar (GVK, m.37).

Özetle söyleyecek olursak bir işin ticari iş ya da serbest meslek kazancı olup olmadığı, kazancın niteliğine göre farklılık kazanır. Eğer bir kazanç, sermayeden ziyade ilmi ve mesleki bilgiye dayanılarak yapılıyorsa ve ticari bir iş değilse serbest meslek kazancı, herhangi bir işverene tabi olmadan kendi nam ve hesabına yapılan bir iş ise ticari kazanç olarak nitelendirilir.

1.2.2.Ulusal Gelir Ölçütleri

1.2.2.1.Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

GSYİH; belirli bir dönem içinde (genellikle bir yıl), bir ülkenin sınırları içinde üretimi tamamlanmış mal ve hizmetlerin parasal değeridir. Başka bir ifadeyle GSYİH, ‘bir ekonomide yerleşik üreticilerin belirli bir zamanda, yurtiçindeki faaliyetleri sonucunda üretmiş oldukları mal ve hizmetlerin ekonomik değerleri toplamından, yine bu mal ve hizmetlerin üretimde kullanılan diğer girdiler toplamının çıkarılması sonucunda ortaya çıkan değer ‘ olarak ta tanımlanmaktadır.

Bir ülkenin ekonomisinde bilinmesi gereken en önemli bilgi o ülkenin GSYİH’sıdır. İlgi duyanlara her anlamda ekonomik istatistikler sunarken, enflasyon, gayrimenkul fiyatları işsizlik gibi oranlarında önüne geçer. GSYİH’ nin ölçülmesinde ortaya çıkan katma değer önemlilik arz eder (Ertek, 2005: 12).

Bir ekonomide GSYİH açısından tüm ülkenin geliri ve gideri olmak üzere 2 değer dikkate alınır. Örneğin bir ekmek için 1 TL ödüyorsanız o 1 TL hemen başkasının geliri olur. GSYİH, hem ürünleri hem de hizmetleri kapsar. Bunlara gerçekte görünmeyen kira vb. giderlerde dahildir. Bununla birlikte GSYİH dışında kalan temel büyüklük ise kayıtdışı üretimdir. Zengin sayılan ülkelerin ekonomisinin %10’unu oluşturan yasal olmayan mallar bu tanıma dahildir (Bozan, economist.co: 22.12.2017).

GSYİH üç şekilde hesaplanır;

- **Üretim (Katma Değer) Yöntemiyle GSYİH Hesaplama:**

GSYİH hesaplamasında ilk uygulanan hesaplama yöntemi üretim yöntemidir. Ekonomiyi oluşturan tüm sektörlerin ürettiği mal ve hizmetlerin reel piyasa fiyatı üzerinden değerleri toplamı GSYİH’ye eşittir.

Bu şekliyle ;

P : Üretilen her bir malın piyasa fiyatı

Q : Üretilen mal ve hizmet adedi

Olduğunda GSYİH formülü şu şekilde ortaya çıkar:

$$GSYİH = P_1Q^1 + P_2Q^2 + P_3Q^3 + \dots + P_nQ_n$$

➤ **Harcamalar Yöntemiyle GSYİH Hesaplama :**

Harcamalar yönteminin temel esası, bir ekonomide üretilen tüm malların satın alındığı varsayımı üzerine kurulmuştur. Bu nedenle üretilmiş tüm malların toplamı, harcamalar toplamına eşit olmalıdır. Hesaplama formülü aşağıdaki gibidir.

$$GSYİH = C + I + G + (X - M)$$

Bu formülde;

C : Tüketim Harcamalarını

I : Yatırım Harcamalarını

G : Kamu Harcamalarını

X – M : Net İhracatı

ifade eder. (Ceylan, piyasarehberi.org : 15.04.2014)

➤ **Gelir Yöntemiyle GSYİH Hesaplama :**

Bu yönetime göre , bir ekonomide üretim faktörleri gelirlerinin toplamından Milli gelir büyüklüğüne ulaşılır. Bu yöntemin 2 şekilde formülü vardır (Ceylan, piyasarehberi.org : 15.04.2014).

$$W + İ + R + P = \text{Milli Gelir}$$

Buna göre ;

$$GSYİH = W (\text{ ücret }) + İ (\text{ faiz }) + R (\text{ rant }) + P (\text{ kar }) + \text{ diğ er}$$

Ve;

$$GSYİH = \text{Milli Gelir} + (\text{ Dolaylı vergiler} + \text{ Amortisman} - \text{ Subvansiyonlar})$$

1.2.2.2.Gayri Safi Milli Hasıla

GSMH; bir ülke vatandaşlarının verilen bir yıl için ürettikleri toplam mal ve hizmetlerin, belli bir para birimi karşılığındaki değerinin toplamıdır. Vatandaşlık ayırımının yapılmasındaki temel sebep GSYİH'den farklılığını ortaya koymak

içindir. Çünkü GSYİH bir ülkede faaliyette bulunan yurttaşların ürettiği her türlü mal ve hizmetleri de kapsar (Kar ve Kınık, 2008).

Başka bir ifadeyle GSMH, yurtdışında yaşayan başka bir ülkeye ait vatandaşların ülkesine gönderdikleri gelirlerin GSYİH'ye eklenip, yine gelirin geldiği ülkede yaşayan yabancıların ise kendi ülkelerine gönderdikleri gelirlerin de GSYİH'den düşülmesiyle elde edilen değerdir (Tetik, 2011:4).

1990'lı yılların başında küreselleşmenin başlayıp, üretim faktörleri ile sermayenin, ülke sınırlarının dışına çıkması sonucunda, makro ekonomik analizlere olan ilgi, bir ülkenin sınırlarında üretilmiş olan ve toplam geliri ifade eden GSYİH üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte o ülkelerde ki kişi başına düşen gelir ve bunların karşılaştırılması gibi konularda GSMH önemli bir kavram ve ölçü olmaya devam etmektedir.(Kar ve Kınık, 2008)

Yukarıdaki bilgiler ışığında GSMH'yi aşağıdaki şekilde formüle etmek mümkündür.

$$GSMH = GSYİH + (\text{Yurtdışında bulunan vatandaşların gelirleri} - \text{Yurtiçindeki yabancıların gelirleri})$$

1.2.2.3.Safi Milli Hasıla

Bir ekonomide yine bir yıl içerisinde üretimi bitmiş mal ve hizmetlerin üretim esnasında kullanılan sabit sermaye olarak tanımlanan mallarının amortismanları düşüldükten sonra elde edilen değere Safi Milli Hasıla denir (Karagöl, Seta Perspektif 2016).

$$SMH = GSMH - \text{Amortismanlar ve Yenileme Yatırımları}$$

1.2.2.4.Milli Gelir

Milli Gelir; bir ekonomide belli bir dönemdeki safi milli hasıla değerinden, aynı dönemde alınan dolaylı vergilerin toplamının düşülmesiyle elde edilen değerdir. Başka bir ifadeyle bir ülkede belli bir dönemde üretilmiş mal ve hizmetlerin parasal ifadesidir (Unay, 2000: 249).

Bir ülkedeki vatandaşların tüketim alışkanlıkları, tasarruf alışkanlıkları ve o ülkede yapılan yatırımlar o ülkenin Milli gelirini etkileyen faktörler arasındadır.

Tüketim, bir bireyin gereksinim duyduğu mal ve hizmetlerin alımı için yaptığı harcamalar toplamıdır ve bireyin tüketimi aşağıdaki faktörlerden etkilenir.

- Bireyin toplam geliri
- Bireyin yaşam biçimi ve aile yapısı
- Bireyin alışkanlıkları
- Bireyin ileriye dönük kararları ve beklentileri
- Ülkenin ekonomik koşulları
- Ülkenin vergi ve para politikaları

Tasarruf; elde edilmiş olan toplam gelirden, gereksinimler karşılandıktan sonra kalan tutar olarak tanımlanır.

Yatırım ise; ekonomide bir dönemde üretimde kullanılması planlanan malzeme ve diğer unsurların arttırılması isteğidir.

Bir ülkede Milli gelir hem üretim yöntemiyle hem de gelir yöntemiyle hesaplanabilir. Üretim yöntemiyle milli gelirin hesaplanmasının amacı, bir ülkede genellikle bir yıl içerisinde üretilmiş olan mal ve hizmetlerin parasal değerinin hesaplanmasıdır.

Buna göre üretim yöntemiyle milli gelir hesaplama formülü aşağıdaki gibidir ;

Milli Gelir = Safi Milli Hasıla – Dolaylı Vergiler

Gelir yöntemiyle milli gelir hesaplamasında ise üretim faktörlerinin üretimden almış olduğu paylar hesaplanır. Buna göre formül ;

Milli Gelir = Ücret Gelirleri + Kira Gelirleri + Faiz Gelirleri + Elde Edilen Karlar

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI, TÜRLERİ VE EŞİTSİZLİK ÖLÇÜTLERİ

2.1.Gelir Dağılımı Kavramı

Gelir dağılımı; bir ülkede belirli bir dönem içerisinde üretilmiş olan mal ve hizmetlerin , bu geliri oluşturan birimler arasında paylaştırılmasıdır. Bu paylaşım yine bu geliri sağlayan bireyler arasında olabileceği gibi, bu kaynağın oluşuna katkı veren üretim faktörleri, sektörler ya da ülkenin başka bölgeleri arasında da olabilir (Ülgerer, 1986:7).

Bir başka tanımlamayla gelir dağılımı, bir ekonomide genellikle bir yıl içerisinde ortaya çıkan gelirin, o gelirin kazanılmasında rol alan taraflara paylaşımını gösteren ekonomik bir göstergedir.

20.yy'da dünya ekonomisinde gerçekleşen ekonomik büyüme ile, ortaya çıkan gelir dağılımının eşitsizliği ve bunların meydana getirdiği ekonomik, sosyal sorunlar, gelir adaletsizliğinin hızlıca çözülmesi gereken bir sorun olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. İktisadi düzenin sistematik hale geldiği ilk günden itibaren ekonominin temel sorunlarından bir tanesi toplumsal ürünlerin, bu üretime katkı sağlayan bireyler arasında nasıl bölüştürüldüğü olmuştur. Gelir dağılımı , kimi zaman makro düzeyde, bazen de mikro seviyelerde açıklanmış ve değişik teoriler geliştirilmiştir (Tuncer, 1969:8). Özellikle sanayileşme sonrasında emek ve sermaye de gelir dağılımının eşitsiz biçimde olmasından kaynaklanan sorunlar, dikkatli bir biçimde bu teorilerin önem kazanmasına sebep olmuştur.

2.2.Gelir Dağılımı Teorileri

2.2.1.Fizyokratlar

Gelir dağılımı ile ilgili ilgili ortaya çıkan ilk teori fizyokrazi'dir. Fizyokrazi kelime olarak 'doğa yasası' anlamına gelmekle birlikte 18.yy'da Merkantalizm'e karşı görüş olarak ortaya çıkmıştır. Bu teoremin savunucularından François Quesnay, ilk defa gelir akım şemasını çizen isimdir (Alkin, 1975:167). Quesnay bu şemayla bir taraftan gelirin oluşumu diğer taraftan ise gelirin kullanılması arasındaki ilişkiyi göstererek, statik bir ekonomide denge şartlarının varlığından bahsetmiştir (Aksu, 1993: 10). Fizyokratlar bu tezlerinde hem ekonomik hem de sosyal hayata egemen olan doğal

kanunların varlığından bahsetmiş ve bu kanunları mülkiyet, hürriyet ve güven olarak üç esas ilkeye dayandırmışlardır. Onlara göre bu kanunlar ilahi ve her şeyin üstünde olmakla birlikte insanlar hiçbir şekilde müdahale edemez. Kanunların doğal olması sayesinde piyasa da kendiliğinden işleyecek ve ekonomik faaliyetler doğal olarak düzene girecektir (Kazgan, 2006: 59).

Fizyokratlar ortaya attıkları tezlerinde, üretim ve tarımsal faaliyete dikkat çekmişlerdir. Onlara göre servet para değil, tüketilenden fazlasını ortaya çıkardığı için tarımsal üretimdir. Bu kavramı da net hasıla olarak beyan etmişler ve bu milli gelir anlamına gelmektedir (Ersoy, 1990: 135).

Bu teoride, toplum ‘çiftçi ve üretici sınıfı’, ‘toprak sahipleri’ ve ‘ticaretle uğraşan sınıf’ olmak üzere üç sınıfa ayrılmaktadır. Burada toprak sahipleri, üretimi yapan toprağın aslında kiralayıcısıdır ve üretici sınıfa dahil edilir. Tüccarlar ve zanaatkarlar herhangi bir net hasıla meydana getirmediklerinden bu teoride kısır sınıf olarak adlandırılırlar (Özgüven, 2005: 81).

2.2.2.Klasik Okul

Klasik anlayış ilk olarak 1776 yılında Adam Smith’in ‘Ulusların Zenginliği’ adlı kitabını yayınladığı zaman ortaya atılmıştır. Temelinde fizyokratların doğal düzen anlayışı olmakla birlikte ilk defa iktisat bilimsel geçerlilik kazanmıştır. Bu teorinin düşünürleri gelirin dağılımı konusuna da eğilmişlerdir (Özgüven, 2005: 81). Bu dönemde iktisat alanında beyan ettiği önemli fikirleriyle tanınan Ricardo, iktisatın en önemli gayesinin, milli gelirin, bunu oluşturan esaslar arasında bölüşümünü gösterecek olan asıl kanunların araştırılmasından ibaret olduğunu anlatmıştır (Ricardo, 1997).

Smith yayınladığı kitabında; üretim, dağılım, değişim, ülkeler arasında izlenen ekonomi politikaları ve kamu maliyesi gibi konulardan bahsetmiştir. Smith’e göre; bir ulusun sahip olduğu servet, o ulusun toprağı toplumun bir yıl içinde yapmış olduğu üretimdir. Bu üretimi sağlayan da emektir ve emeği her şeyin üstünde tutmuştur (Özdemir ve İslamoğlu, 2017:41). Smith’e göre bir ulusun zenginleşebilmesi için gerekli olan en önemli şey sermayedir. Yine ulusların zenginleşebilmelerini emek faktörünün sayı olarak artırılmasına bağlamıştır. Ancak bununla birlikte emeğin sayı olarak fazla çoğaltılamayacağını bu nedenle emeğin yanında teknolojik makinelerin de artırılmasının bir ulusun servetini artıracakını söylemiştir (Talas, 1980: 33).

Klasik iktisatçılar arasında gelir dağılımı sorununu en çok inceleyen ve bu soruna gereken önemi ve değeri veren aslında David Ricardo dur. Bu modeli gerçekçi bir şekilde inceleyen Ricardo, sorunun çözümü üzerine çalışmalar yapmıştır. Ricardo sanayi devriminin başlamasıyla tasarrufların arttığı, tekniğin üretime uygulandığı, tarımsal üretimin düşük ve ücretlerinde az olduğu bir dönemde bu tezlerini ortaya atmıştır. Ricardo'nun ortaya attığı tezler iktisat biliminin şekillendirilmesi açısından önemli kabul edilmiş ve klasik iktisat bu görüşlerle zirveye ulaşmıştır (Ersoy, 1990: 178).

2.2.3.Marksist İktisat Okul

19.yy da ortaya çıkan sanayi devriminin teşhisine yönelik olan Karl Marx, kendinden sonra bir çok sosyal bilimi etkilemiştir. Karl Marx, Hegelci kurgu üzerine oturtulan materyalist bir çözümlene görüşüne sahiptir. Bu görüşte toplumlar önce ilkellikten kapitalistliğe sonrada mülkiyet kavramının olmadığı komünizme doğru bir evrim geçirirler ve neoklasikleri bu bağlamda burjuva iktisatçılar olarak nitelendirirler. Neoklasik yaklaşımdan farkı emeği klasik iktisadın bir devamı olarak görür ve mübadaleye önem verirler. Aynı zamanda neoklasikler gibi fayda-değer teorisini de savunmaktadırlar (ekodialog.com, makro iktisat okulları).

2.2.4.Neoklasik Okul

Neoklasik iktisat; bugün anlatılan iktisat biliminin temelini oluşturmaktadır. İnsan davranışlarını değişik kullanımları olan ve kıt kaynaklar arasında ortaya çıkan ilişkiler olarak çalışan bilim dalı şeklinde belirtilir. Neoklasikler;

- Aksak rekabetin olumlu olmayan sonuçlarını ortadan kaldırmanın gerekliliğini savunurlar.
- Pozitif dışsallığın olduğu alanlarda meydana gelen faaliyetlerin ya devletçe ortaya çıkarılmasını ya da bu faaliyetleri gerçekleştiren özel sektöre düzenleyici vergiler konulmasını savunurlar.
- İçselliğin söz konusu olduğu durumlarda ise bu faaliyetlerin KİT'ler vasıtasıyla devlet tarafından yapılmasını savunurlar.
- Kamusal mallar dışında aynı zamanda yarı kamusal mallarında devletçe üretiminden yanadırlar.
- Emek – Değer ‘ den ziyade üretilmiş malların fayda dereceleri üzerinde durmuşlardır.

- İktisadi faaliyetlerin matematiksel açıklamasını yapmış ve bu teorilerin geliştirilmesi için daha akılcı, statik denge analizlerini kullanmışlardır.

Neoklasikler ; tam rekabetin olmaması, dışsal ekonomiler, kamusal ürünlerin üretilmesinin zorluğu ve marjinal maliyetin sıfır olduğu üretimlerin varlığı gibi sebepleri, aslında piyasayı başarısızlığa sebep başlıca faktörler olarak görmüşlerdir. Neoklasik yaklaşım bugünkü iktisadın temelini oluştursa da, bu yaklaşımında sanayi devriminin olgunlaştığı zamanlarda ortaya çıktığını gözardı etmemek gerekir.

Devrim boyunca zirai üretim çok iyi bir biçimde artış göstermiş ve her geçen gün ilerleyen teknik gelişmeler nedeniyle de sağlam bir şekilde mekanize olmayı başarmıştır. Tarımın iyi bir biçimde örgütlenmesi ve üretimdeki artış gibi sebeplerde ortaya çıkan fazla nüfusun beslenme sorununu ve tarım dışı sektörlerinde gelişmesi için önünde olan engelleri kaldırmıştır. Yine bu dönemde kömür, demir çelik gibi yeni enerji kaynaklarının kullanılmaya başlanmasıyla üretim yeni bir safha kazanmıştır. Özellikle tekstilde ortaya çıkan teknik ilerlemeler sebebiyle maliyet düşüşleri olmuştur. Ancak bu ilerlemelerden sonra insanlar bu dönemde tarımdan kopmuş ve fabrikalarda, sanayi merkezlerinde tekstilde, demir ya da kömür kaynaklarında çalışmaya başlamış ve oralarda ikamet etmeye başlamışlardır. Her ne kadar üretim sonucu verimlilik ortaya çıkmış olsa da bu işçilerin hayat standartlarını olumsuz şekilde etkilemiş, çalışma saatlerinin ve koşullarının kötüye gitmesine neden olmuştur. Yaşanmaya başlayan bu sorunlar bir tepkiyi de beraberinde getirmiştir.

Bu dönemde tarım ve sanayide ortaya çıkan yenilikler beraberinde sömürgeciliği de getirmiştir. Avrupalı devletler bu dönemde kendi insanların yaşam koşullarını iyileştirmeye çalışmak yerine dünyanın çeşitli yerlerini zapt ederek ekonomik sömürü yapmak için uğraşmışlar ve bunun bir sonucu olarak ta 1880 yılında İngiltere dernek ve sendikalaşmayı yasaklamıştır. Özellikle 1800 'lü yıllar oluşan yeni sınıfın burjuvazi ye ve siyasallığa karşı verdiği mücadele ile geçmiştir.

Bununla birlikte yine bu dönemde devletlerin anlayışında meydana gelen olumsuz değişiklikler, ücretlerin düşmesi, kapitalizmin artması ve özellikle de 1820'li yıllarda başlayan krizler bu görüşün yerine Keynesyen görüşün doğmasına sebep olacaktır (iktisadianaliz.wordpress.com, 2012).

2.2.5.Keynesyen İktisat

Makro düzeyde bir sorun olan gelir dağılımı, 19 yy'ın sonlarında, marjinal fayda ve marjinal verimlilik hakkındaki tespitleriyle konuyu, sadece üretim faktör fiyatlarının belirlenmesi gibi ekonomik bir sorun haline getirmiştir. Ancak buna rağmen daha sonraları gelir dağılımı problemi yine makro düzeyde ele alınmaya başlamıştır. Keynesyen iktisatla, gelir dağılımı probleminin makro olarak ele alınması hızlanmış ve artık bir çok iktisatçı konuyu makro düzeyde ele alan teoriler geliştirmeye başlamışlardır (Uysal, 1999: 39).

Keynesyen iktisat 1929 dünya ekonomik bunalımının meydana getirdiği teorilerdeki krizin bir yansımasıdır. Neoklasik iktisatçıların ele almadığı makro ekonomik analiz bu teoriyle yeniden gündeme gelmiştir. Bu teorinin ilgi alanı istihdam olmuştur ve asıl sorunun kıt kaynakların değişik şekilde kullanımı değil, eksik emek istihdamı olduğunu savunmuştur (Fisunoğlu ve Tan, Ekonomik yaklaşım: 34).

Yine keynesçi iktisatın temelinde mali politikaların ekonomiyi kontrol etmekte kullanılması gereken bir araç olduğu görüşü yatar. Keynes 1936 yılında yazmış olduğu Genel Teori isimli kitabını 1929 Dünya ekonomik bunalımına cevaben yazmıştır. Bu kitapta hükümetlerin yapması gereken ancak yapmadıkları, gözardı ettikleri bir görevi olduğundan bahsetmiş ve bu görevinde böyle travma zamanlarında hükümetlerin ekonomiyi hayatta tutmak olduğunu söylemiştir. Yine bu kitapta Fransız Jean Baptiste Say'ın ' arz kendi talebini yaratır ' görüşünü eleştirmiştir. Keynes ortaya attığı teorisinde, ekonominin kendi kendini düzenlediğini ve kendi haline bırakılan bir ekonominin, istihdamı ve diğer ekonomik verileri üst seviyeye çıkaracaktır fikrine şiddetle karşı çıkmıştır. Ona göre ekonomide gerileme olduğu dönemlerde talepte ortaya çıkacak bir azalmanın, kriz doğuracağını ve bununda ekonomide küçülmeye sebep olacağını dolayısıyla işsizliği artıracığını savunmuştur. Hükümetlerin görevleri böyle durumlarda ekonomiyi canlandıracak gerekli tedbirleri almaktır. Hükümet bunu, faiz oranlarını düşürerek ya da borçlanıp, borçlandığı parayı da yeni istihdam yaratacak projelere harcaması yapabilir demektedir (Ulutürk ve Ersezer, 2005: 105-105).

Keynesçi iktisadın altında 6 önemli prensip yatar:

- Keynesçiler, bir ekonominin hem kurumsal hem de özel sektörün almış olduğu kararlardan etkilendiğini ve bu kurumların bazen dengesiz davranabileceğini savunur.

- Onlara göre bazı zamanlarda kısa dönem daha önemlidir. Örneğin kısa dönemde işsizlikte meydana gelen artışlar, uzun vade de daha çok zarara yol açabilir.
- Ücretler ya da maaşlar arz ve talep değişikliklerine yavaş cevap verebilir. Bu da işsizliğin aslında ekonomik güce göre daha yüksek veya yavaş olduğu anlamına gelmektedir.
- İşsizlik olgusu genelde çok yüksek ve değişken olabilir, resesyon ve krizler ise görünmez bir elin dikte ettiği gibi hoş olmayan fırsatlara verilen etkili piyasa tepkileri değil, aksine bir ekonomik hastalıktır.
- Hükümetler, ekonomide meydana gelebilecek ani yükselişleri ve düşüşleri, başka bir ifadeyle ortaya çıkacak olumsuzlukları etkin bir şekilde istikrara kavuşturmalıdır.
- Bu teoriyi savunanlara göre işsizlikle mücadele, enflasyonla mücadeleden daha önemlidir.

2.2.6.Neo – Keynesyen Okul

Bu teori fiyat uyumu mekanizması üzerine kurulmuş ve ücretlerin sabitliği ve yatırımların da yapılan tasarruftan bağımsız olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bunlardan ücretlerin sabitliği varsayımını bozan sebepler neo-keynesci iktisatçıların bir ücret-fiyat sorununun ortaya çıkma nedenini ve bundan dolayı da enflasyona sebep olan etkenlerin nedenlerini açıklamaktadır.

2.2.6.1.Kaldor Modeli

Modelin savunucusu olan Nicholas Kaldor; yatırım ile gelir arasında meydana gelen oransal değişikliklerin kar ve ücret gelirlerinin toplamında ortaya çıkaracağı değişiklikleri ortaya çıkaracağını göstermeye çalışmış ve toplumu maaşlı ve ücretli kesim ile müteşebbis ve mülk sahipleri olarak iki sınıfa ayırmıştır (Aktan ve Vural, 2002:128).

Kaldor ortaya attığı bu modelde, bir ekonominin büyümesinde en büyük nedenin ekonominin genel performansı ve sanayinin büyümesi arasındaki ilişkidir. Kaldorun ortaya attığı modelin birinci yasasını oluşturan bu görüş sanayinin büyümesi ile GSYİH'nin büyümesi arasında yakın bir ilişkinin varlığından bahseder. Kaldor'a göre imalat sanayi ekonominin büyümesinde motor görevini görmektedir ve bu yasa bizzat Kaldor'un kendisi tarafından uygulanmıştır.

Kaldor ikinci büyüme yasasında, sanayideki üretim artışı ile işgücünde meydana gelen verimlilik artışı arasındaki ilişkiden bahseder. Ona göre bir ekonomide sanayide meydana gelen artış ile işgücü verimliliğinde meydana gelen artış arasında neden sonuç ilişkisi vardır. Ancak bu görüş 1966 ya kadar gereken ilgiyi görmemiştir. Kaldor'un ikinci büyüme yasası aynı zamanda Verdoorn yasası olarak ta bilinmekte ve sanayi sektöründe statik ve dinamik olarak artış gösteren gelirlerin varlığına ilişkin bir delil niteliği taşır.

Kaldor üçüncü büyüme yasasında ise, bir ekonomide meydana gelen toplam verimlilik artışının, üretim sanayinde meydana gelen verimlilik artışıyla arasında pozitif, üretim sektörü dışındaki istihdam ile arasında negatif bir ilişki olduğunu savunur.

Kaldor'un büyüme yasalarını kendilerine örnek alarak 1978'de Parikh, 1979'da Stoneman, 1983'de Thirwall, 1987'de Whiteman, 1991'de Bairam, 1993'de Ateşoğlu ve 1996'da Bernat gibi düşünürler bu alanda yeni çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar sayesinde sanayileşen ve gelişen ülkelerde sanayi üretiminde meydana gelen büyüme ile ekonomik büyüme arasında istatistiki bir ilişki tespit edilmiş olup bu da aslında Kaldor'un ortaya attığı yasanın ne denli doğru olduğu açısından önemli bir delil teşkil eder (Çetin, 2007:360).

2.2.6.2.Pasinetti Modeli

Pasinetti, hemen hemen Kaldor ile aynı şeyleri söylemekle birlikte ortaya attığı teoride bazı farklılıklarda bulunmaktadır. Bu teorin Kaldor'un söylemlerinden farkı, sınıflar arası tasarruflar hakkında söyledikleridir. Kaldor teorisinde hem işçiler hem de sermaye sahiplerinin tasarruflarında bulunabileceğinden bahsetmiştir ve işçilerin yapacakları tasarruflardan herhangi bir gelir elde etmesi gerekliliğini ortaya koymamıştır. Pasinetti ise ortaya attığı bu modelde, işçilerin elde ettiği ücretlerden tasarruf ettikleri kısmı, kapitalistlere kullandırmadıklarını ve dolayısıyla belli bir oranda gelir elde ettiklerini söylemiştir. İşçiler elde edecekleri bu geliri hem kar hem de ücret geliri olarak elde edeceklerdir (Akyüz, 1980:651).

Ancak Pasinetti modelinin Kaldor'un ortaya attığı teoriyle ortak olan yanı, yatırım için alınan kararların, tasarruf için alınan kararlardan bağımsız olmasıdır. Yatırım kararları uzun dönemde belirlenir ve bekleyişlere dayanır ve bu söylem her iki teorinde temelini oluşturur.

2.2.6.3.Kalecki Modeli

Polonyalı bir iktisatçı olan Michal Kalecki tarafından ortaya atılan bu model, tamamlanmış mallarla ilgilidir ve mal fiyatlandırması yöntemine dayanır. Kalecki, arz ve talep koşulları ile marjinal maliyet – marjinal gelir eşitliği ile kar maksimizasyonu yönteminin açıkladığı fiyatlandırma yöntemine rakip bir teori geliştirmiştir. Eksik rekabet ortamında firmaların toplam maliyetleri ile kar marjı toplamalarına eşit olan bir fiyatlandırma mekanizması ortaya çıkarmıştır ve Kalecki bu yöntemle, maliyet ve monopolleşmenin olduğu bir fiyatlandırma mekanizması geliştirmiştir. Bu yöntemde tam rekabet ortamında olduğu gibi marjinal maliyet ve marjinal gelir eşitsizliğini savunan kar maksimizasyonu ilkesi uyarınca bir fiyatlandırma yapılmamaktadır. Rakip firmaların fiyatları da bu teoride önem arz etmektedir. Bu modelin savunucusu Kalecki'ye göre tüketim mallarına olan talep, hem işçiler hem de kapitalistlerden gelmektedir. Bununla birlikte yatırım mallarının talebi ise sadece kapitalistler tarafından gelmektedir. Bu teoride kapitalistlerin elde ettikleri karlar, yatırım harcamaları ve kapitalistlerin tüketim harcamaları toplamına eşittir.

Kalecki'nin savunduğu bu bölüşüm modeli, monopolleşme derecesi söylemine göre oluşmuştur. Teori'ye göre bir firmanın piyasada ki tekel gücü fazla ise, bu durumda fiyatlarda meydana gelen artış tamamen fiyatlara yansıtılır ve kar sabit tutularak gerçek ücretler düşürülür, dolayısıyla ortaya çıkan bu yeni durum yeniden gelir dağılımını ücretli lehine olmasını sağlar (Özel, 2004:1-22).

2.2.6.4.Robinson Modeli

Pasinetti ve Kaldor'un ortaya attığı teorilerden esinlenen Joan Robinson isimli iktisatçı, hem sermaye birikimi ile teknolojik gelişmeyi hem de sermaye ve bölüşüm teorilerini dinamik bir yapıda incelemiştir. Robinson ortaya attığı bu teoride kısa ve uzun dönemde ortaya çıkan denge, birikim,bölüşüm ve teknolojik gelişmelerde ortaya çıkan sorunlara değinmiştir. Robinson modelinde iki temel olaydan bahsetmiştir. Bunlardan birincisi ücret pazarlığının yine parasal ücretler üzerinden yapılması, ikincisi ise yapılan yatırımların, tasarruflardan bağımsız olması durumudur. Robinson'a göre elde edilen büyük karlar beraberinde büyük riskleride getirmekte ve bununla birlikte gelecekte yapılacak yatırımlar için ayrılan iç fonların oluşmasını sağlamaktadır. Bu teoride yatırım kararları 'kar için büyümeden çok, büyüme için kar 'olarak ifade edilir (Akyüz, 1977: 236-237).

2.3.Gelir Dağılımı Türleri

Şekil 1: Gelir Dağılımı Türleri ve Arasındaki İlişki

Kaynak: Yaşar UYSAL, (2007), "Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Bağlamında Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler," Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9 Sayı:2, 255.

2.3.1.Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımını; bir endüstri de yada milli bir ekonomi içerisinde üretilen ekonomik değerlerin, yine üretime katılan bölümler arasındaki dağılımı olarak ifade edebiliriz. Başka bir ifadeyle, bir ekonomi içerisinde üretimden elde edilen gelirin ne kadarının ücret ve sermaye sahiplerine faiz, ne kadarının toprak sahiplerine ve müteşebbislere kar olarak dağılımını gösteren gelir dağılımı türüdür (Sarı, 2002:1).

Fonksiyonel dağılım, elde edilen gelirin özellikle emek sahipleri ile üretime katılan diğer faktör sahipleri arasındaki dağılımını ölçmek amacıyla kullanılır. Bunun sebebi, toplumun büyük kesimini oluşturan çalışanların temel gelirlerinin emek geliri olması ve geliri yüksek olan kimselerin ise elde ettikleri gelirin emekten olmamasıdır. Ancak toplumu oluşturan ekonomik grupların birden fazla gelir elde etmeleri halinde, fonksiyonel gelir dağılımı kavramı bu durumu açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Arabacı, 2014: 176-177).

2.3.2.Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı kavramının temeli; Pareto'nun 1895 yılında vergi istatistikleri konularında yaptığı çalışmalara dayanmaktadır. Pareto, zaman içinde ortaya çıkan değişikliklerin doğal olan kanunlara uygunluğu ile be sebeplerle meydana getirdiği durumun nedenlerini sosyolojik saiklerle açıklamaya çalışmıştır (Aksu, 1993: 15).

Kişisel gelir dağılımı, milli gelirin toplumu oluşturan kişi ya da hane halkları arasındaki dağılımını gösteren kavramdır. Bu kavramda bireylerin milli gelirden elde ettikleri payların ücret, kar, veya faiz olmasının bir önemi yoktur. Birey bunlardan birisini yada bir kaçını gelir olarak elde edebilir. Bu yaklaşımda önemli olan şey bireyin elde ettiği gelirin adı değil, elde edilen gelirin miktarıdır (Kubar, 2011: 228).

Bireysel gelir dağılımı kavramında yapılan hesaplamalarda, milli gelirin, o ülkedeki vatandaşlar ya da hane halkı arasında eşit bir biçimde dağıtılmadığı tezi açıklanmaya çalışılmaktadır. Bunun sonucu olarak bu kavram adına yapılan araştırmaların sonuçları açıklanırken ‘Gelir eşitsizliği’ kavramı da sıkça kullanılır.

Bireysel gelir dağılımı alanında yapılan çalışmalardan da faydalanılarak gelir, mesleklere, bölgelere, sektörler, yaş, cinsiyet gibi etkenlere göre de sınıflandırılabilir ve böylece gelir dağılımı konusunun detaylı olarak incelenmesi de yapılabilmektedir (Arabacı, 2014: 177).

2.3.3.Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı, bir ekonomide faaliyette bulunan faktörlerin ve bunlarla birlikte sanayi, tarım ve hizmet kollarının da milli gelirden aldıkları payları gösteren kavramdır. Bu kavram için yapılan hesaplamalar da belirli bir zaman içerisinde ülkede dağıtılan gelir de meydana gelen değişikliklerin, hangi sektörlerde olumlu ve hangi sektörlerde olumsuz durumlar ortaya çıkardığı analiz edilir. Sektörel gelir dağılımı, bir ülkenin ekonomik olarak gelişmesi sürecinde, ülkede faaliyette bulunan ana sektörlerin milli gelirden meydana getirdiği değişiklikleri ortaya çıkarabilmek için iyi bir ölçüdür (Tuncer, 1970: 6).

2.3.4.Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, en basit haliyle bir ülkede ki milli gelirin bölgeler arasında dağılımına denir. Ülkeleri oluşturan çeşitli bölgeler arasındaki gelir dağılımında meydana gelen farklılıkları tespit etmeye yarayan, gelir dağılımı kavramıdır. Bu kavram bölgeler arasındaki gelişmişlik ya da az gelişmişlik ölçüsünü saptama da kullanılmakla birlikte bu ölçünün kullanılması, milli gelirin aslında hiçbir ülkede ve o ülkeyi oluşturan bölgelerde adaletli bir şekilde dağıtılmadığı gerçeğini ortaya koymaktadır (Türk, 1983: 278).

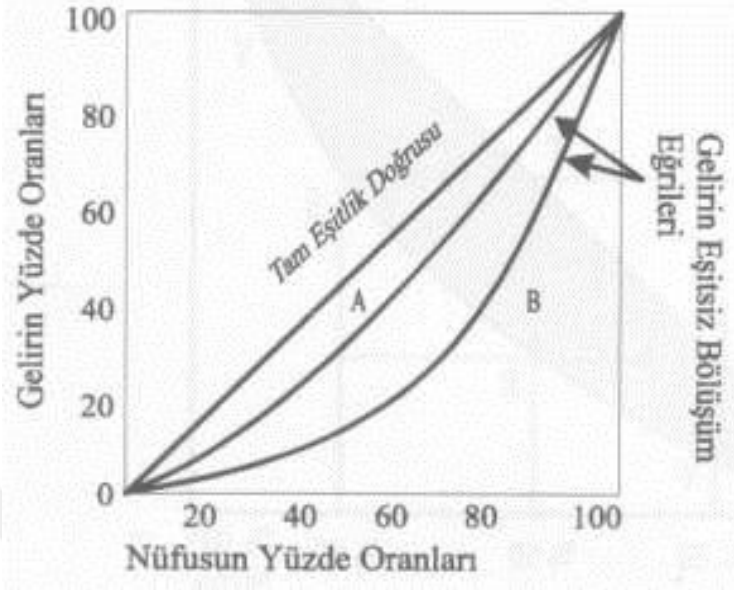
2.4.Gelir Dağılımı Eşitsizlik Ölçüleri

2.4.1.Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi Amerikalı iktisatçı Max Lorenz tarafından 1905 yılında geliştirilmiştir. Özellikle gelir dağılımındaki eşitsizliği göstermek için kullanılır. Yoğunlaşma eğrisi olarak ta adlandırılır. Bu eğri, gelir dağılımı alanında yapılan çalışmalarda çoğunlukla kullanılan ve diğer gelir dağılımı eşitsizlik ölçülerinin de hesaplanmasında örnek alınan grafik ile gösterim şeklidir. Bu eğride bireyler yada hane halkları elde ettikleri gelirlerin miktarına göre küçükten başlanarak büyüğe doğru sıralanır. Lorenz eğrisinin dikey ekseninde birey yada hane halklarının gelirlerinin kümülatif yüzdeleri, yatay ekseninde ise yine birey yada hane halklarının oluşturdukları nüfusun kümülatif yüzde payları yer alır. Bu şekilde ki bir Lorenz eğrisi, nüfusun yüzde kaçının, gelirin yüzde kaçını aldığını gösteren noktaların birleştirilmesiyle elde edilir.

Lorenz eğrisinde, şayet gelirin dağılımında herhangi bir eşitlik söz konusu ise, bireylerin ya da hane halklarının gelirden eşit pay aldığını anlatabilmek için ‘ Tam eşitlik doğrusu ‘ adını alır. Başka bir ifadeyle, eğer gelir bireyler ya da hane halkı arasında eşit biçimde dağıtılmışsa Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusu ile çakışarak 45 derecelik bir doğru şekline dönüşecektir. Lorenz eğrisi tam eşitlik doğrusundan uzaklaşmaya başlamışsa ve çukur haline gelmişse, bu o ülkede ki gelirin dağıtımında eşitsizlik olduğunu anlatır ve bununla birlikte gerçek hayatta da bireysel gelir dağılımı bahsedilen mutlak eşitlikten oldukça uzakta olmaktadır. Yine başka bir ifadeyle , bir ülkedeki gelir ne kadar eşitsiz biçimde dağıtılsa, Lorenz eğrisi ile eş bölüşüm doğrusu arasındaki alan aynı şekilde o kadar açık olacaktır (Ekodialog.com : Lorenz Eğrisi).

Şekil 2: Lorenz Eğrisi

2.4.2. Gini Katsayısı

Bir ülkede gelir dağılımında ki eşitsizliği ölçme yöntemlerinden en çok kullanılan Gini katsayısıdır. Bu yöntem 1912 yılında İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından geliştirilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Gini katsayısı, bir ülke ekonomisinde milli gelirin, yine o ülkenin yurttaşları arasındaki dağılımını ölçmeye yarayan istatistiksel bir hesaplama yöntemidir ve bu hesaplamaların yapılmasında sıkça kullanılır.

Gini katsayısı hesaplamalarında 'Sıfır' ile 'Bir' arasında bir değer alır. Bu katsayının sıfır olduğu durumlarda, hesaplamanın yapıldığı ülkede milli gelirin bireyler arasında eşit şekilde dağıtıldığı, bir olduğu durumlarda ise hesaplamanın yapıldığı ülkede tüm milli geliri bir kişinin kazandığı anlaşılır. Yani katsayısı 0' a ne kadar yakınsa gelir dağılımında eşitliğe o kadar yaklaşmış, 1'e ne kadar yakınsa eşitlikten o kadar uzaklaşmış demektir.

Gini katsayısı, Lorenz eğrisine oranla bir ülkedeki gelir dağılımını tam anlamıyla ifade eder ve gereken tüm verileri tek bir hanede toplamamıza yardımcı olur. Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasında kalan bölümün, mutlak eşitlik doğrusunun altında kalan üçgen alana oranıdır ve sıfır ile bir arasında bir değer alır. Katsayının 0' a yakın olması o ülkede gelir dağılımında ki eşitsizliğin azaldığını,

1'e yaklaşması ise yine o ülkede gelir dağılımında meydana gelen eşitsizliğin arttığı anlamına gelir. Bu katsayı aşağıdaki şekilde formüle edilebilir.

$$G = \frac{\text{Lorenz eğrisi ve eşitlik doğrusu ile çevrili alan}}{\text{Eşitlik doğrusu ile yatay eksen tarafından çevrili toplam alan}}$$

Bir ülkede ki gruplar arasında meydana gelen gelirle ilgili transferler Gini katsayısını etkiler. Genellikle objektif bir yöntem olarak kabul edilmesine rağmen, alt ve üst gelir düzeyinde meydana gelmiş olan yığılmaları dikkate almaz (Aktan, 2002: 34).

2.4.3.Yüzde Paylar Analizi

Bireysel gelir dağılımını ölçme yöntemlerinden bir diğeri de Yüzde paylar analizidir. Bu yöntemde birey ya da hane halkının o ülke ekonomisinde elde edilen toplam gelirden aldığı payın yüzdeler olarak karşılaştırılmasıdır. Bu hesaplama yönteminde, ülkenin toplam gelirinden en yüksek payı alan belli yüzdede ki grup ile en düşük payı alan grup karşılaştırmaya tabi tutulur ve böylelikle ortaya çıkan yüzdeler dilimlere göre grupların ülkenin toplam gelirinden aldıkları paylar gelir eşitliği ya da eşitsizliği bakımından değerlendirilir.

Yüzde paylar analiz yönteminde, haneler %1, %5, %10 ya da %20'lik dilimlere ayrılarak bu şekilde oluşturulan grupların ülkenin gelirinden aldığı paylar karşılaştırılır. Haneler toplam gelirlerine göre küçükten başlayarak büyüğe doğru sıralanır. Hangi yöntemle yüzde paylar analizi yapılacaksa, o kadar sayıda gruba ayrılır ve oluşturulan her gruba düşen kullanılabilir gelir, toplam gelire oranlanarak hanelerin gelirine ait yüzde paylarına ulaşılır (Özdemir, Gelir Eşitsizliği Ölçüm Yöntemleri:6).

2.4.4.Ters U Hipotezi

İktisat biliminin uzun yıllarca araştırdığı konuların başında ülkelerde ki kalkınma ve gelir dağılımı arasındaki ilişki gelmektedir. 1971 yılında Nobel İktisat ödülüne layık görülen Simon Kuznets yazdığı 'Ekonomik Gelişme ve Gelir Eşitsizliği' adlı makalesinde , bir ülkede ki gelir dağılımındaki eşitsizliğin kalkınmanın ilk safhalarında yine kalınma ile artacağını ancak ekonomik gelişme devam ettikçe önce gelir dağılımındaki eşitsizliğin artma eğiliminin yavaşlayacağını ardından da bitme noktasına geleceğini savunmuştur (Kuznet, 1955: 1-26). Kuznet tarafından savunulan

bu düşünce sonraları Kuznet Eğrisi, Kuznet Hipotezi ya da Ters U Eğrisi olarak adlandırılmıştır (Deutsch ve Silber, 2004).

Kuznet bu teorisinde, ekonominin gelişmeye başladığı dönemi aslında tarımdan sanayi sektörüne kaymaya başladığı zaman olarak belirtmiş ve sanayi sektöründe çalışanın elde ettiği verimlilik avantajının, kırsaldan kentlere yeni göç etmiş işçilere göre gelir avantajına dönüştüğünü söylemiştir.

Kuznet tarafından ortaya atılan bu teori, eğrinin aldığı şeklin, dik veya basık olduğu ya da asimetric olduğu konusunda, ortaya çıkan eşitsizliğin hangi durumda yükseleceği sorunu göstermeyi amaçlar. Bu konularda fikir beyan eden iyimser iktisatçılara göre nüfus artışı ekonomik büyümeyi olumlu etkileyebilir. Kuznet'e göre ise ülkedeki nüfus artarken bununla birlikte yaratan insan stoku da artmaktadır. Bu şekilde yapılacak yeni buluşlar ve yeni gelişmeler sayesinde ekonomik gelişme bu durumdan olumlu şekilde etkilenecektir.

Kuznets bu teorisinde; ülkelerde belirli bir dönemde ortaya çıkan toplam üretimin sektörel yüzdelerdeki dağılımı ile işgücünün yüzdeler olarak dağılımına dayanan ve sektörel çarpıklıkları özetleyen bir ölçü geliştirmiştir.

Kuznet katsayısı olarak adlandırılan katsayıda aynen Gini katsayısında olduğu gibi sektörler bazında sınıflandırılmış bir Lorenz Eğrisi ölçüsüdür. İki sektörden oluşan bir ekonomide bu katsayı, gini katsayısında olduğu gibi 0 ile 1 arasındadır. Eğer sektörün ortalaması ülkenin ekonomisine eşit durumdaysa bu durumda Kuznet katsayısı da 0' a eşittir. Ülkede ortaya çıkan toplam çıktı sadece bir sektörü oluşturan firmalar tarafından üretiliyor ve bu sektörün istihdam içindeki payı önemli olmayacak derecede küçük ise katsayı değeri 1 olur (Tokatlıoğlu ve Atan, 2007).

2.4.5. Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü

Atkinson, sosyal bir refah'tan bahsederek değişik eşitsizlik ölçülerini bu sosyal refah fonksiyonuna göre yeniden yorumlamıştır. Burada ortaya çıkan endeks bir ülke toplumunun gelir dağılımında ortaya çıkan eşitsizliğe karşı ne kadar duyarlı olduğunun derecesini göstermektedir. Atkinson Endeksi olarak adlandırılan varsayım, toplumun gelir dağılımında ortaya çıkan eşitsizliğe oluşturduğu duyarlılığın derecesine göre sonuç vermektedir. Toplumun ortaya çıkan eşitsizliğe verdiği değer 0 ile sonsuz arasında olmaktadır. Bu değer 0 olması o ülke toplumunun gelir dağılımı karşısındaki

eşitsizliğe duyarsız olduğunu, gelirin dağılımına önem vermediğini , değerinsonsuz olması ise toplumun yalnızca en düşük gelire sahip kişilerle ilgilendiğini gösterir.

Atkinson endeksi; ülke gelirlerinin eşit dağıtılması halinde belli bir dönemde ki sosyal refaha ulaşabilmek için o dönemde ortaya çıkan toplam gelirin ne kadarlık kısmının yeterli geldiğini açıklar (Özdemir ve İslamoğlu, 2017:103-104).

2.5.Gelirin Yeniden (İkincil) Dağılımı

2.5.1.Gelirin Yeniden Dağılımı Kavramı

Gelir dağılımı, bir ülke ekonomisinde, elde edilen gelirin nasıl pay edildiğini gösteren ekonomik bir göstergedir. Gelirin ikincil dağılımı ise, bir ülke ekonomisinde elde edilen gelirin dağılımına hükümetler tarafından vergi yada transfer ödemeleri gibi yollarla müdahale edilerek gelirin yeniden dağıtılmasıdır.

Aslında devlet hem gelirin birinci dağılımında hem de ikinci dağılımında da rol üstlenmektedir. Bununla birlikte ikincil dağıtımda bizzat devlet tarafından birinci dağılım sonuçlarına müdahale söz konusu olmaktadır. Devletler, yeterli gelir düzeyine ulaşamayan bireylerin yada grupların daha da yoksulluğa düşmemesi, fırsat eşitliğinin sağlanması, refah,istikrar vb amaçlarla bu şekilde hareket ederler (Boratav, 1976:47).

Gelirin ikincil dağılımı Yatay Yeniden Dağılım ve Dikey Yeniden Dağılım olmak üzere 2 şekilde yapılır.

2.5.1.1.Yatay Yeniden Gelir Dağılımı

Yatay yeniden gelir dağılımı; aynı gelir grubuna sahip olan bireyler yada gruplar arasında gelir akımının sağlanması olayıdır. Burada amaç daha fazla ihtiyaç sahibi olan birey ya da grubun yoksulluğa düşmesini engelleyebilmektir. Özellikle bireylere sosyal yardım yapılması veya bunlara çeşitli vergi indirimleri sağlamak şeklinde yapılabilir. Bu dağılım çalışanlara prim ödemeleri sonucunda geri dönen bir gelir ile birlikte çalışamayanlar ya da çalışamayacak durumda olan yaşlılar ve engellilere kamusal yardımı öngörür. Bu yöntemle kaynakların da %15-20'si yeniden dağıtılır (Alper ve Tokol, 2012: 123).

2.5.1.2.Dikey Yeniden Gelir Dağılımı

Geliri yüksek olan gruplardan düşük olan gruplara doğru dikey yönlü gelir transferleri, gelirin dikey olarak dağılımını gösterir. Bu, vergiler, fiyat kontrolleri, sübvansiyonlar, eğitim sağlık ve konut gibi belirli mal ve hizmetlerin sunulması vb. yöntemler ile gerçekleştirilebilir. Gelirin dikey dağılımı her zaman yüksekten düşüğe

gerçekleşmeyebilir. Bu durumda da gelirin ters dikey yeniden dağılımı kavramı ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda gelir adaleti bozulur ve vergi alanında yapılan düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesi gerekir (Çiftlikli, 1995: 21).

2.5.2.Gelirin Yeniden Dağılımı Araçları

2.5.2.1.Vergi Politikası

Vergi; devletin gelir elde etmek için uyguladığı yöntemlerden biridir. Bu nedenle, amaçlara yönelik bir düzenleme gerektirir. Bu politikanın, dengeli bir kalkınmayı sağlayacak ve milli geliri bireyler ya da gruplar arasında mümkün olabildiğince en adaletli şekilde dağıtabilecek bir sistem şeklinde kurulabilmesi gerekir. Bu sistemde ancak üst gelir grubundaki birey ya da gruplarla, alt gelir grubundaki birey ve grupları birbirine olabildiğince yaklaştıracak ve hak eden kesimin hak ettiğini almasını sağlayacak ve onları koruyacak bir vergi sisteminin kurulmasını ve devlet tarafından devamlı takibini gerektirir (Bulut, 1998)

2.5.2.2.Kamu Harcamaları

Devletler kamu hizmetini yerine getirebilmek için piyasalardan mal ya da hizmet satın alırlar. Alınan bu mal ve hizmetin yurttaşlara bedelsiz ya da maliyetin altında bir fiyatla ulaştırılması, vatandaş nezdinde de gider açısından bir azalma sebebi olacaktır ve bu etkende vatandaşın o giderden artırdığı parayı sadece ihtiyacı olduğu alanda harcamaya yönlendirmesine sebep olarak, eşdeğer hanehalkı gelirin de artmasına sebep olacaktır. Bu artış beraberinde gelir dağılımında meydana gelen eşitsizliği azaltacaktır. Sayılan kamu harcamaları genellikle eğitim ve sağlık alanında yapılır ve devletin sosyal olması ilkesinden hareketle bu ulaşım kişilere ücretsiz ya da çok az bir ücretle sağlanır (Uysal, 2007:281).

2.5.2.3.Fiyat Politikaları

Fiyat politikaları üç grupta ele alınır.

Bunlarda birincisi tarımsal destekleme alanında yapılan fiyat politikalarıdır. Özellikle tarımsal üretimde bir artışı amaçlayan bu politika aynı zamanda gelirin dağılımında ortaya çıkan eşitliği de önemli ölçüde etkiler. Devlet üreticiyi korumak adına belli başlı tarım ürünlerini piyasa fiyatının üzerinde bir fiyata satın alarak tüketiciye sunar ve bununla birlikte tohum, gübre, ilaç ve ekim alanına göre desteklemelerle de üreticiyi koruma altına alır.

İkinci fiyat politikası KİT mallarına yönelik olan fiyat politikasıdır. Bu politikada devlet bazı alanlarda kendisi üretici konumundadır ve ürettiği ürünün fiyatını piyasada ki fiyatın altında tutmaz. KİT'in üretmiş olduğu malları genellikle düşük gelir grubundaki insanlar alır ve böylelikle giderlerinde azalma olur. Bu sayede devlet geliri düşük grupları yüksek enflasyonda koruyarak onlara destek olmaktadır (Alper ve Tokol, 2012: 127).

Son fiyat politikası da piyasa mallarının fiyatlarının belirlenmesine yönelik olan fiyat politikasıdır. Devlet yüksek enflasyon dönemlerinde piyasadaki ürünlerin fiyatlarını dondurabilmektedir. Özellikle alt ve sabit gelir grubuna dahil olan kimselerin gelirleri kimi zaman enflasyon oranında artmaz. İşte bu gibi durumlarda piyasa fiyatlarını dondurarak alt gelir grubunda ki insanları enflasyon karşısında korumayı amaçlar.

2.5.2.4.İşgücü Piyasası ve Ücret Politikaları

Devlet çıkardığı yasalarla istihdamı korumakta, işçi-işveren örgütlerini kontrol etmekte, grev ile toplu pazarlığı mümkün kılmaktadır. Bu sayede emeğin korunmasını sağlamakla birlikte işgücünde meydana gelebilecek ücret düşmelerinin olmasını önlemektedir (Alper ve Tokol, 2012: 128).

2.5.2.5.Sosyal Güvenlik Sistemi

Bir ülkede ki var olan sosyal güvenlik sistemi, o ülkede ki gelir dağılımının eşitliği konusunda en önemli görevi üstlenir. Gelirin hem yatay hem de dikey olarak dağılımında hareketlilik sağlayarak eşitlik yönünde bir adım daha atılabilmesini kolaylaştırır. Ancak bu sistemin doğru , kimseyi dışarıda bırakmayacak şekilde kurulabilmesi gerekmektedir (Danışoğlu, 2004:240).

2.6.Gelir Dağılımını Etkileyen Yapısal Faktörler

Gelir dağılımını etkileyen birçok faktör mevcuttur ve bunlar ekonomik yapının özelliğine göre değişiklik gösterir. Bu nedenle sermayenin yapmış olduğu yatırımların gelir dağılımı üzerindeki etkilerini tespit etmek o kadar da kolay değildir (Yumuşak, 2000: 129).

Bir ülkede ki gelir dağılımı şu sebeplere bağlıdır ;

- Gelir ve kazanç getiren değerlerin dağılımına (sermaye ve toprak gibi)
- Sağlık hizmetleri, barınma imkanları ve eğitim gibi kamusal hizmetlerin sağlanması ve dağılımına

- Hem özel hem de kamu transfer ödemelerinin miktarına ve yönetimine
- Ülkede uygulanan vergi sistemine bağlıdır.

2.6.1.Gelir Dağılımında Ekonomik Yapının Etkisi

Gelir dağılımını etkileyen sebeplerin en önemlisi ve birinci sıradaki etken ekonomik etkilerdir. Bu etkilere; servet dağılımı, serbest piyasada devletin ekonomi içindeki yeri, enformel sektör ve kayıt dışı ekonomi, ülkenin gelişmişlik düzeyi, ülkenin takip ettiği büyüme politikaları, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum ve enflasyon sayılabilir.

2.6.1.1.Servet Etkisi

Servet gelir getirici bir kaynaktır ve gelir dağılımının ekonomik olarak dağılımında önemli bir yere sahiptir. Beşeri sermayede servet olarak sonraki nesillere geçebilir. Bu kalıtım yoluyla sahip olunan bir mirastır. Bu nedenle mali nitelikte sayılan servet miras olarak edinilen tek servet değildir (Dilik, 1976: 152).

Servet, emeğe göre çok daha adaletsiz bir şekilde dağılır. Bu dağılımın tüketiciler arasında yapılan gelir dağılımı üzerinde ki etkilerinin boyutu önemlidir. Servet gelirleri emeğine nazaran eşit olmayan bir dağılıma sahiptir. Bu eşitsizlik 2 durumdan kaynaklanır. Bunlardan birincisi, her ne kadar emeğin niteliğini artırmak için çaba gösterilse de, söz konusu emeğin sınırlı olması, ikincisi de gelirler arası eşitsizliğin üst sınırının olmasıdır (Türk, 1997: 313).

2.6.1.2.Kayıt Dışı Ekonomi ve Enformel Etkiler

Kayıt dışı ekonomi; paralel ekonomi, gizli ekonomi, marjinal ekonomi vb. bir çok terimle de adlandırılır. Kayıt dışı ekonomi üç şekilde bir ayırtırmaya tabi tutulur.

- Bunlardan birincisi beyan dışı ekonomik faaliyetlerdir. Beyan dışı ekonomik faaliyetler bir ülkede fiilen açıklanan gelir ile milli gelir olarak tanımlanan kavram arasındaki bölümü kapsar. Bu bölüm yasal ekonomik faaliyetler olarak yürütülen ve vergi dairesine beyan edilmeyen gelirlerden oluşur.
- İkincisi enformel ekonomik faaliyetlerdir. Enformel ekonomik faaliyetler, formel olarak kayıtlara geçmeyen ve bununla birlikte formel ekonomik üretim ve değişime uğramayan faaliyetlerdir. Bu alanda piyasa ortamı kullanılmaz ve para mübadelesi de mümkün değildir.

- Üçüncüsü de yasadışı ekonomik faaliyetler olarak adlandırılır. Bu faaliyetler milli gelir hesaplarına yansımayan ve yapılması yasak olan faaliyetleri kapsar. Uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi (Önder, 2000:9).

2.6.1.3.Ülkenin Gelişmişlik Düzeyi

Bir ülkede, üretimde meydana gelen yetersizlik, yolsuzluklar, gelir dağılımında meydana gelen adaletsizlikler, yoksulluk vb etkenler gelişmişliğin düşük seviyede olduğunu gösterir. Ülkenin gelişmişliği artmasıyla milli gelirden artacağından, gelir dağılımındaki adalet daha rahat bir şekilde sağlanır.

2.6.1.4.Ülkenin Takip ettiği Büyüme Politikası

Bir ülkenin benimsemiş olduğu büyüme politikaları genelde ithal ikameci büyüme ve ihracata yönelik büyüme politikaları olarak ikiye ayrılır. İç kapalı ekonomilerde ithal ikameci büyüme stratejisi izleyen ülkeler, iç talebe dayalı bir büyüme öngördükleri için bu strateji ücretlilerin milli gelirden aldığı payın artması sonucunu doğuracaktır (Uysal, 2007:87).

2.6.2.Gelir Dağılımında Kamu Kesiminin Etkileri

Gelir dağılımını önemli şekilde etkileyen faktörlerden biri de kamu faktörüdür. Serbest piyasa ekonomisinde kamu kesiminin yapmış olduğu müdahaleler ve faaliyetleri sonucunda ekonomiyi etkilemeleri, bu etki sonucunda da gelir dağılımında yeniden bir dağılımın olması söz konusu olmakta ve bununla birlikte ülkede ki sendikal hakların varlığı ve uygulanması, sosyal güvenlik politikaları ile ülkede ki uygulanan vergi yapısı ve uygulanan vergi politikaları gibi etmenlerde gelir dağılımı üzerinde etkili olmaktadır. Bu etkiler aşağıda ki gibi sıralanabilir ;

- Politik karar birimlerinin etkileri
- Sendikal hakların etkileri
- Vergi sisteminin etkisi

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YOKSULLUK

3.1.Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk kavramı; üzerinde anlaşılmış tek bir tanımı olmadığı ve sadece parayla ifade edilecek tanımlarında yetersiz kalması sebebiyle net olarak tanımlaması güç olan bir kavramdır. Her dünya görüşünün yoksulluk kavramına değişik açılardan yaklaşması nedeniyle kavramın tanımlaması belirttiğimiz gibi güç olmaktadır.

Yoksulluğun kelimesinin ilk tanımlaması Seebom Roventree tarafından 1901 yılında yapılmıştır. Roventree' ye göre yoksulluk, toplam gelirin biyolojik olarak yaşamın devam edebilmesi için gerekli olan yiyecek, giyim, bununla birlikte asgari yaşam için gerekli olan ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi olarak tanımlanmıştır.

Sözlükte ki kelime anlamıyla yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan ya da iyi bir yaşam standardına sahip olmayan kişi olarak tanımlanmış, yoksulluk ise , yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olarak yaşama durumunu ifade eder (Aktan ve Vural; 2002: 1-21).

Yoksulluk kavramı çoğunlukla ekonomik unsurlara dayandırılmakla birlikte, yoksulluğun çok boyutlu olduğu kabul edilmektedir. 1995 Kopenhag Zirvesinde yoksulluk aşağıdaki şekillerde belirtilmiştir (Oladeji, 2009: 3).

- Açlık ve yetersiz beslenme
- Kötü Sağlık
- Sürdürülebilir bir yaşam için gelir ve üretken kaynakların eksikliği
- Hastalıktan kaynaklanan maluliyet ve ölümlerin yüksek olması
- Eğitim ve diğer temel hizmetlere ulaşamama veya sınırlı ulaşım
- Güvenli olmayan çevre ve sosyal ayrımcılık
- Karar alma süreçlerinde, sosyal ve kültürel yaşama katılamama
- Evsizlik ve uygun olmayan barınma koşulları
- Katılım eksikliği ve dışlanma

OECD’ de yoksulluğu tanımlarda olduğu gibi çok boyutlu olarak ele almakla birlikte insanların cinsiyet ve yaşadıkları çevreye de bağlı olarak farklı boyutlarda yoksunluklara maruz kaldığını vurgulamaktadır. OECD’ ye göre yoksulluk kavramı olarak 5 temel boyutta incelenmektedir (OECD, 2001: 38).

➤ **Ekonomik Kapasite :**

Gıdadaki güvencenin, maddi refahın ve sosyal statünün temelini oluşturan, tüketim ve zenginlik sahibi olabilmek için gelir elde edebilmeyi ifade eder. Yoksullar, üretken olana finansal ve fiziki kaynaklara (toprak, hayvan, kredi, iş imkanları vb.) erişmede sorun yaşamaktadır.

➤ **İnsani Kapasite :**

Bu kavram, eğitim, sağlık, beslenme, temiz içme suyu ve barınma gibi temel gereksinimleri kapsar. İnsanların refahı ve geçinebilmesi için gereksinim duydukları ihtiyaçlardır. Bunlardan özellikle eğitimsizlik ve hastalık , üretken işlere ulaşma engeli oluşturduğu için bireylerin sahip olduğu kapasiteyi engelleyerek yoksulluğun azaltılmasına engel olur. Okuma ve yazma bilmek sosyal ve politik katılım açısından önemlidir.

➤ **Politik Kapasite :**

Bu kapasite türü özellikle kamu politikaları üzerinde hem söz hem de öncelik sahibi olmayı kapsar. İnsan hakları ile iç içedir. Temel olan politik özgürlüklerden ya da insan haklarından mahrum olmak yoksulluğa sebep olan temel etmenlerdendir. Polis ya da kamuyu oluşturan diğer otoriterler tarafından keyfi ya da şiddet içeren uygulamaları da kapsar.

➤ **Sosyo – Kültürel Kapasite :**

Bir topluma, iyi ve değerli bir üye olarak katılabilmeyi ifade eder. Yaşanılan topluma ait olduğunu hissetmeyi sağlayacak, sosyal statü, onur ve bunlarla birlikte kültürel koşulları da kapsar. Katılımcı yoksulluk yaklaşımı, yoksulların coğrafi izolasyon ve sosyal olarak dışlanma gibi sebepleri bir ülkede

yoksulluğun oluşmasında en önemli unsur olarak gördüklerini ve ortaya çıkan diğer faktörlerin de bunu pekiştirdiğine inandıklarını ortaya koymaktadır.

3.1.1.Mutlak Yoksulluk

Bu yaklaşım; fakirlerin, fiziksel olarak yaşam mücadelesini sürdüremeyenler olduğu fikrine dayanır. Rowntree değer yargıları olmayan ve bütün toplumlara uygulanabilecek bir kriter ortaya çıkararak yoksulluğu ölçmeye çalışmıştır. Bu ölçüm, fiziksel verimlilik ile sağlık için ihtiyaç duyulan minimum enerji seviyesini ölçmek için vazgeçilmez olan bir sepet mala dayanır. Bu mallar için bir fiyat belirlenerek alt eşik belirlenecek ve böylece bahsedilen kaynaklara sahip olmayanlar ‘ fakir ‘ olarak adlandırılarak, geçim için minimum neye ihtiyaç duydukları hususu tespit edilebilecektir (Mingione, 1996: 7).

Charles Booth mutlak yoksulluğu, fiziksel olarak sağlıklı bir hayat sürdürmek için gerekli olan ve bedenin fiziksel olarak işleyişine imkan verecek nitelikteki yiyecek, barınma ihtiyaçlarını karşılayabilecek ölçüde temel maddelerin yoksunluğu olarak tarif etmiştir (Giddens, 2000: 288).

Mutlak yoksulluk başka bir ifadeyle, bir insanın biyolojik olarak kendisini yenileyebilmesi için ihtiyaç duyduğu kalori ve diğer besin bileşenlerinin sağlayacak beslenmeyi yapabilmesine olanak sağlayarak asgari düzeyde yaşamını sürdürebilmesi olarak ta tanımlanmaktadır. Geliri aynı ve nakdi olarak temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetersiz olanlar yoksulluk sınırının altında kalmaktadır. Aile büyüklüğü ile asgari olarak tüketilebilecek mal ve hizmet gereksinimleri ve bu ihtiyaçları karşılamada ihtiyaç duyulan harcama miktarının belirleyicisi olarak adlandırılan mal ve hizmetlerin fiyatları mutlak yoksulluk sınırını belirleyen unsurlardandır. Mutlak yoksulluk çizgisi olarak para birimi ile belirtilen miktar kabul edilir. Belirlenmiş yoksulluk çizgisinin altında herhangi bir gelire sahip olan bireyler yoksul, bunun üstünde bir gelire sahip olan bireyler ise yoksul olmayanlar olarak kabul edilmektedir.

Bu yaklaşımda bireylerin gelirlerini ve yaptıkları tüketim harcamalarını da dikkate alarak hesaplanan mutlak yoksulluk sınırının belirlenmesinde iki yöntem kullanılır. Bunlardan birincisi Temel gereksinimler yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre bireyin hayatını devam ettirebilmesi için minimum düzeyde sahip olması gereken gıda, barınma, giyim, sağlık ve eğitim harcamalarının hesaplanmasıyla elde edilir. İkinci

yöntem ise Minimum Gıda Sepeti yöntemidir. Bu yöntemde, nüfusun tamamı için önerilen ve kişinin günlük alması gereken kalori miktarının altında kalori alanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ulusal yoksulluk sınırını belirlerken özellikle gıda yoksulluğu yöntemini kullanırlar. Gıda yoksulluğu, temel ihtiyaçların maliyeti, gıda enerjisi ve gıda paylaşım yöntemi olmak üzere üç değişik şekilde hesaplanır (Kayalidere ve Şahin, 2014: 67).

3.1.2.Görelî Yoksulluk

Görelî yoksulluk kavramı, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilme durumu açısından toplumda ki diğer bireyler karşısındaki durumuna göre tanımlanmaktadır. Görelî yoksulluk temel ihtiyaçlarını karşılayabilen, ancak kişisel kaynakların yetersizliği sebebiyle toplum genel refah düzeyinin altında kalan topluma sosyal olarak katılmaları engellenmiş olanları da içerir. Bu yaklaşıma göre yoksulluk, insan ihtiyaçlarının her zaman ve her yerde aynı olmayacağı görüşünden hareketle kültürel şekilde tanımlanır ve her yerde geçerli olan yoksulluk standartları ile hesaplanmaz (Sapançalı, 2005: 55).

Bu yaklaşım, bir ülkeyi oluşturan bireylerin ya da grupların, toplumun diğer birey yada gruplarına kıyasla sahip oldukları kaynakları başka bir ifade ile onların görelî yaşam ölçülerini göstermekle beraber, bu grupların ve yerleşim birimlerinin başka grup ve birimlerle karşılaştırılmasına yardımcı olur. Bu kavramlarla birlikte görelî yoksulluk, bir toplumu oluşturan bireylerin sosyal ve kültürel gereksinimleriyle ilgili bir tanımlama olarak, bireyin insanca bir hayat sürdürebilmesi için yaşadığı çevrede ki sosyal ve kültürel olarak gereksinimlerini karşılayamamasını ve bir çok şeyden de yoksun kalmayı ifade eder (Topgül, 2013: 280).

Mutlak yoksulluk dünyanın her tarafında, toplumu oluşturan bir bireyin fiziksel olarak varlığını idame ettirebilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçlarının karşılanamaması olarak ifade edilirken, görelî yoksulluk ise, yine bir toplumu oluşturan bireylerin başka bir toplumun meydana getirdiği olumlu değerler ile hayat şartlarına olumlu olarak etki eden ürünlerden değişik oranlarda sağlanan fayda olarak tanımlanmaktadır. Bireyin toplumsal bir varlık olmasından hareket eden görelî yoksulluk mutlak yoksulluğun yeterli olmadığı durumlarda devreye girer ve mutlak yoksulluk ta belirlenen sınırın sabit olarak kalması, görelî yoksulluğu mutlak yoksulluktan ayıran en önemli farktır. Görelî yoksullukta belirlenen sınırlar her ülke

için ve o ülkedeki ortalama gelir veya harcama seviyelerine göre farklılık gösterir. Bir ülkede ki ortalama harcama seviyesinin yüksekliği yine o ülkede ki görelî yoksulluk oranının da yüksekliğini belirlemektedir (Tireli, 2009: 34).

3.1.3.İnsani Yoksulluk

1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayınlanan İnsani gelişme raporunda insani yoksulluk; hem görelî hem de mutlak tanımlarını kapsamakla birlikte, bu her iki tanımdan da daha kapsamlı bir kavram olarak dikkate alınmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından dikkate alınan bu kavram, bireyin hem sağlıklı gelişim ve adaletli bir yaşam sürmek için gereken parasal şartların yanında temel ihtiyaçların karşılanabilmesi için iktisadi, sosyal ve kültürel şartlara da sahip olmanın önemlilik arz ettiğini vurgular. Bu yaklaşımla birlikte yoksulluğun aslında çok boyutlu bir kavram olduğu gerçeği ortaya çıkar.

Bu kavram, yetersiz beslenme, yaşam süresindeki kısalılık, mevcut iş olanaklarından yoksun kalma, eğitimden yoksun kalma, önlenabilir hastalıklara yakalanma, yetersiz özgürlük, anne ve çocuk sağlığının ortaya çıkan yetersizlikler vb. temel yaşam standartları ve insanca yaşama standartlarından yoksun kalma olarak ifade edilmektedir.

İnsani yoksulluğu, başka ülkeler ile karşılaştırılabilir hale getiren, asıl olarak insani yoksulluk endeksidir. Bu endeks, yaşam süresinde ortaya çıkan kısalılık, eğitim ve kamuda temel kaynaklara erişim de ortaya çıkan eksiklik gibi temel üç yoksunluk göstergesini kullanarak başka ülke ve başka bölgeler arasındaki insani yoksulluk düzeylerinin karşılaştırılabilir olmasına sebep olmaktadır (Güneş, 2009: 4-5).

3.1.4.Objektif Yoksulluk – Subjektif Yoksulluk

Objektif yoksulluk yaklaşımı; yoksulluğun hangi sebeplerden kaynaklandığını ve bireylerin ortaya çıkan yoksulluk döngüsünden kurtulabilmeleri için gerekli olan hususlar da, konunun uzmanları tarafından önceden belirlenmiş ilke ve şartların değerlendirmelerini içermektedir. Bu yoksulluk, nesnel yoksulluk ile refah yaklaşımı olarak bilinmekte ve bu şekilleriyle de adlandırılmaktadır. Objektif yoksulluk yaklaşımında yoksulluk, gelir ve tüketim harcamaları ile kalori miktarı gibi etkenler ve somut ölçüler kullanılarak ölçülür. Yoksulluk sınırı başka başka değer yargılarını içerse de öznel yoksulluk ta olduğu gibi bireylerin sadece kendi değerlendirmeleri sonucu ulaştıkları sonuçlarla değil, uzmanlar tarafından açıklanan gereksinimlere göre

belirlenmektedir. Sen ve Townsend'e göre bireyler her zaman ve her koşulda kendileri için en iyi olacak durumları tercih edemeyebilir ya da neyin daha iyi olduğunu bilemeyebilirler. Bireylerden bazıları fiziksel olarak varlıklarını devam ettirebilmek için gerekli olmayan yiyecek sepetlerine yönelirken, bazıları ise doğrudan yaşamlarını devam ettirebilecekleri yiyecek sepetlerine yönelir ve bunları tercih ederler. Bu nedenle objektif yaklaşımda varsayılan gereksinimler konunun uzmanları tarafından belirlenen mal ve hizmetlerin satın alınabilmesi için gerekli olan ve maliyet olarak ta en düşüğü yansıtan asgari gereksinim düzeyi olarak belirlenmektedir (Kaya, 2011: 34).

Subjektif yoksulluk ise aynı zamanda öznel yoksulluk olarak ta bilinmekte ve tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım yoksulluğu tanımlarken bireylerin değerlendirmelerini dikkate alır. Ancak böyle bir değerlendirme yapan bireyler kendileri için aslında neyin iyi neyin kötü olduğu gerçeğini bilemeyebilir ve bunları idrak edemeyebilirler. Öznel yoksullukta hane halklarına bir anket uygulanmakta ve bireylerin yapılan bu ankete verdikleri cevaplar doğrultusunda kişilerin temel ve asgari düzeydeki ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için asgari ne kadar gelire sahip olmaları gerektiği hususu belirlenmektedir. Özellikle hane halkına özgü sonuçlar doğuran subjektif yoksulluk başka bir ifadeyle öznel yoksulluk yaklaşımında, birbirine benzer gelir düzeyine sahip hane halklarından bazıları kendilerini yoksul olarak görüp bu şekilde tanımlarken, bazıları ise kendilerini yoksulluk sınırının çok üstünde görmektedir. Bu nedenle subjektif yoksulluk yaklaşımında, hane halkları arasındaki yoksulluk ölçüsünü temel alan karşılaştırmaları yapmak imkanlar dahilinde olmamaktadır (Aktan ve Vural, 2002:6).

3.1.5.Kırsal Yoksulluk – Kentsel Yoksulluk

Genel olarak kent ve kırsal ayrımı, beşeri coğrafyanın, ülke iktisadi faaliyetlerinin, sosyal yapısının ve kültürel değerlerinin farklılaşmasını ifade eder. Aslında kırsal ve kent adlarıyla özetlenen mekan farklılığı, hem kırsal hem de kentsel kavramları altında sosyolojik olarak da inşa edilmektedir.

Kırsal da yaşanan yoksulluk özellikle tarım ve hayvancılık sektöründe ortaya çıkmaktadır. Kırsal yoksulluğun etki ettiği alan incelendiğinde, bu gruba topraksız köylüler, topraksız tarım işçileri, geçici ve mevsimlik tarım işçileri, köylerde basit yöntemlerle mal ve araç üreten zanaatkarlar, hayvancılıkla geçimini sağlayanlar dahil edilebilir (Pehlivan, 2010: 22).

Kırsal alanlarda yoksulluğun yaşanmasının ana sebepleri aşağıda ki gibidir.

- **Siyasi Olarak Yaşanan İstikrarsızlıklar ve İç Çatışmalar** : Bir ülkede ki iktisadi büyümeyi büyük oranda etkileyen siyasi istikrarsızlıklar ve iç çatışmalar kırsal yoksulluğun etki alanını derinleştirmektedir. Toplumda oluşan sınıflar ile ırk ve etniğe dayalı ayrımcılık da yoksulluğa sebep olmaktadır.
- **Kırsal Alanda İkilik** : Kırsal alanda büyük topraklara sahip olanlar ile küçük topraklara sahip olanlar ve bununla birlikte geçimini tarımdan sağlayanlar aynı anda bulunduğu gelir dağılımında eşitsizlik ve yoksulluk ortaya çıkabilmektedir.
- **Kötü Yönetim** : Bir ülkede ki yönetim şeffaf değilse ve denetim ve diğer düzenlemeler alanındaki uygulamalar kırsalda yaşayanları olumsuz etkiliyorsa, ayrıca yönetim aşırı biçimde merkezileşmişse ve kırsal kesim yoksulları seslerini duyuramıyorlarsa bu durumda kırsal yoksulluğun arttığından bahsedilebilir.
- **Kırsal Kesimi Dışlayan İktisadi ve Sosyal Politikalar** : Kırsal kesimin dışlandığı altyapı yatırımlarında ve sosyal güvenlik hizmetlerinin sunumunda kırsaldakilerden ziyade kentlere ağırlık verilmesi, sermaye-yoğun teknolojilerin emek-yoğun olanlara tercih edilmesi gibi politikalar kırsalda ki yoksulluğu artırmaktadır (Kocatepe, 2011:21).

Kentsel yoksulluk ise Dünya bankasına göre ;' İstihdam olanaklarına ve gelire sınırlı erişim, yetersiz ve güvencesiz barınma ile hizmetler, şiddet, sağlıksız çevre, sosyal koruma mekanizmalarının sınırlılığı veya hiç olmaması, eğitim ve sağlık hizmetlerine sınırlı erişim' şeklinde tanımlanmıştır. Kent yoksulluğunun ortaya çıkmasına sebep olan etkenler aşağıda ki gibidir (Dinçoflaz, 2009: 34-35).

- Gelir yetersizliği
- Yetersiz ve İstikrarsız kaynağa sahip olma
- Barınma alanında ki yetersizlik
- Yetersiz kamusal altyapı hizmetleri
- Sosyal güvenlikten mahrum kalma
- Yoksulların hukuksal olarak yeteri kadar korunamaması
- Yoksulların karar alma süreçlerinde ki güçsüzlüğü

➤ Yoksul kesimlerin sessizliği

Bununla birlikte kırsal yoksulluk ile kentsel yoksulluk tanımlarında belirginleşen farklılıkların sebepleri de aşağıdaki gibi açıklanmaya çalışılmıştır.

- Kişilerin kırsalda tükettikleri ile kentte tükettikleri kalori miktarında farklılık vardır.
- Kırsal ve kentsel alanlarda yaşayanların farklı yaşam biçimlerine ve farklı gelenek göreneklere sahip olmaları yoksulluğu etkiler
- Kırsal ve kentsel yoksulluğun sahip olduğu çizgiler farklılık göstermektedir. Kent yaşamında barınma, yiyecek-içecek vs ürün fiyatlarının kırsal dan yüksek olması, kentteki yoksulluk çizgisinin daha yüksek olmasına sebep olmaktadır.
- Kırsal kesimde yaşayanların kendi ürettiklerini tüketmeleri ile kendi kendilerine yeter durumda olmaları, kırsal yoksulluk ile kentsel yoksulluk arasında fark yaratmaktadır.
- Yaşanılan yerin kır ya da kent olması bireylerin tüketim alışkanlıklarının da farklı olmasına sebep olacaktır (Dumanlı, 1996: 18-20).

3.1.6.Geçici Yoksulluk – Kronik Yoksulluk

Geçici yoksulluk; kısa süreli ya da dönemsel yoksulluk olarak tanımlanır ve bireylerin hem yaşam standartlarında hem de kişi refah düzeylerinde bazı dönemlerde meydana gelen dalgalanmalar sonucunda orta çıkar. Özellikle finansal krizler, doğal afetler, mevsimlik ve geçici işsizlik durumları, yüksek enflasyon vb. sebeplerden kaynaklanan geçici yoksulluk ülkelerde meydana gelen kriz dönemlerinde daha belirgin biçimde hissedilmektedir (Kaya, 2011: 40).

Kronik yoksulluk, başka bir ifadeyle kalıcı yoksulluk ise; ortaya çıkan yoksulluğun zaman içerisinde ve belirli dönemlerde değişmeme durumu olarak tanımlanmaktadır. Kronik yoksulluk içinde olan bireylerin bu durumları çok uzun bir süre, büyük bir ihtimalle de ömürlerinin sonuna kadar devam eder. Bu nedenle bu yaklaşıma göre, yoksul bireylerin büyük bir kısmı yoksul olarak doğup yoksul olarak ölmekte ve bununla birlikte yoksulluklarını çocuklarına aktarmaktadırlar (Zülfikar, 2010: 8).

Başka bir tanıma göre kronik yoksulluk, sadece ekonomik haklardan yoksul kalma değil, bununla birlikte uzun süreli ve şiddetli biçimde yaşanan ve nesilden nesile aktarılan yoksulluk olarak ta ifade edilmekte ve kronik yoksulluğu geçici yoksulluktan ayıran en belirgin özellik ise kişilerin bu döngüyü kırıp yoksulluktan kurtulabilme durumlarının çok düşük ihtimalle olması veya neredeyse hiç olmamasıdır (Temiz, 2008: 63).

3.1.7.Diğer Yoksulluk Türleri

3.1.7.1.Yeni Yoksulluk

Bu kavram Sanayi devrimi sonrasında ortaya atılmış ve yeni üretim ile tüketim kalıplarıyla birlikte gelişmiştir. İstihdam sorununun artması, formel sektörde istihdamın güç hale gelmesi, istihdam gerçekleşse bile bu defa da geçim şartlarının zorlaşması, enformel olarak istihdamın ve iş olanaklarının azalması, gecekondulaşma gibi etkenler yeni yoksulluk kavramını oluşturan sebeplerdendir. Yeni yoksulluk kavramını ortaya çıkaran en belirgin özellik, enformel sektörün yaygınlaşması ve istihdam problemi dir. Artık günümüzde geçim kaynaklarının yetersizliğinden ve sosyal ihtiyaçların karşılanamaması gibi sebeplerde yeni yoksulluğun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Pehlivan, 2010: 24).

3.1.7.2.Karma Yoksulluk

Atkinson ve Bourguignon'un ortaya çıkardığı karma yoksulluk; hem mutlak hem de görelî yoksulluk yaklaşımlarının yoksulluğu tam olarak açıklayamadığı fikrinden hareket ederek ortaya atılmıştır. Bu yaklaşımın savunucuları temel öneri olarak, mutlak ve görelî yoksulluk düzeylerini kullanarak, tüm dünyada kullanılabilir tek bir yoksulluk göstergesi ortaya çıkarmaktır. Karma yoksulluk yaklaşımına göre, dünyanın tüm ülkelerinde hem mutlak hem de görelî yoksulluk sınırının altında kalan bireyler birinci grup, mutlak yoksulluk sınırının altında olup ta kendi ülkelerinin görelî yoksulluk sınırının üstünde olanlar ve çoğunlukla yoksul ülkelere has olan ikinci grubu, mutlak yoksulluk sınırının üzerinde olmakla birlikte kendi ülkelerinin görelî yoksulluk sınırının altında kalanlar ise üçüncü ve son grubu oluşturmaktadırlar. Üçüncü grup daha çok zengin ülke bireyleri için geçerli olan gruptur (Kaya, 2011: 30 - 31).

3.1.7.3.Nöbetleşe Yoksulluk

Bu yoksulluk türü, kentlerde yaşayan yoksullar içerisinde, genellikle hemşehrilik ve eşit olmayan güç ilişkileri sonucunda bazı grupların diğer gruplar üzerinden zenginleşmesini ve refah düzeylerinin artmasını ifade eder. Nöbetleşe yoksullukta, yoksulluk kavramı bir süreç içinde incelenmekte olup toplumsal ilişkiler esas alınmaktadır. Bu yaklaşıma göre uygun kaynaklar ile kanalları kullanan yoksul bireyler, sahip oldukları bu yoksullukları yeni gelen yoksul bireylere verirler. Yine bu yaklaşımda kentlerde yaşayan yoksul insanlar, sahiplenmiş oldukları arazileri kentlere göç eden yeni yoksullara kiralar ya da satar ve zaman içinde yoksulluk olayından kurtularak yoksulluklarını yeni gelen bireylere en iyi ifadeyle devrederler (Kocatepe, 2011: 28-29).

3.1.7.4.Sosyal İmkanlar Yoksulluğu

Bu yoksulluk türü, yoksulluk kavramını sadece maddi olarak değil, bununla birlikte insani gelişme için ihtiyaç duyulan gereksinimlere ne derecede ulaşılabildiğine göre ele alır. Yapılan bu tanımlamaya ilk defa UNDP'nin İnsani Gelişme Raporunda yer verilmiştir. UNDP'ye göre sosyal imkanlar yoksulluğunun üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar; 'sağlıklı üreme' , 'sağlıklı büyüme ile yeterli beslenme' ve 'okuma yazma' şeklinde ifade edilen kriterlerden oluşmaktadır. Bu üç kriter için hesaplanan oranlar bir tek yüzdeye çevrilerek sosyal imkanlar yoksulluğu ortaya çıkmaktadır (Pire, 2011: 8).

3.1.7.5.Ultra Yoksulluk

Ultra yoksulluk yaklaşımında, elde ettiği gelirinin hepsini harcamasına rağmen, mutlak yoksulluk yaklaşımına göre baz alınan günlük en az kalori miktarının sadece %80'ini karşılayabilenler ultra yoksul olarak ifade edilmektedirler. Bu tanımlamayı Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı ile Dünya Sağlık Teşkilatı özellikle yoksulluğun yoğunluğunu ölçmek amacıyla geliştirmiştir. Dünya Bankası ise ultra yoksul kavramını kullanmak yerine olağanüstü yoksul kavramını kullanmış ve ekonomik imkanları en az düzeyde gıda ve enerji ihtiyaçlarını karşılamaya yetmeyen kişileri olağanüstü yoksul olarak nitelendirmiştir (DPT, 2001: 106).

3.2.Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluk; yaşandığı ülkelere, bölgelere, cinsiyete, hane halkının özelliğine gibi etkenlere göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu olay incelenirken iki farklı yöntem kullanılır. Bunlardan birincisi yoksulluğun sosyal – ekonomik ile yapısal sorunlardan ileri geldiğini öne süren yaklaşımdır. Küreselleşme yaşanırken gelirin ülkeler arasında adil olarak dağıtılmaması, gelişmekte olan ülkelerin eğitim, sağlık, tasarruf, yatırım ile sosyal güvenlik harcamalarında ki yetersizlik ve başka yapısal sorunlar içinde sıralanabilir. Bu bağlamda yoksul bireylerin kendi iradeleri dışında ortaya çıkan ekonomi politikaları, fırsat eşitsizliği ve işgücü piyasalarında ki yetersizlik gibi sebeplerde yoksulluğun ortaya çıkmasına etki eden faktörler olarak sıralanabilir. İkinci yaklaşım ise, kişisel yetenek ve beceriler, çalışma azim ve disiplini, kişisel kararlar ve bunlarla birlikte şans gibi yoksul bireylerin bizzat kendilerinden kaynaklanan sebeplerdir. Hangi sebebin daha önem taşıdığı, ülkelere, dönemlere ve yoksul birey gruplarına göre değişkenlik gösterebilir. Her iki yaklaşımında kendi içinde tutarlı yanları vardır (Şenses, 2006:145-146).

3.2.1.Yoksulluğun Makro Nedenleri

Yoksulluğun ortaya çıkmasına sebep olan makro nedenler, çoğunlukla bireyin kendi kontrolü dışındaki sebeplerden kaynaklanmaktadır. Nüfus ta meydana gelen artış, enflasyonun ortaya çıkması, ekonomik kriz ve ülkelerin büyüme hızları, tasarruf ve yatırım oranlarında meydana gelen yetersizlikler, işgücü piyasasındaki yapısal bozukluklar, işsizlik ve siyasi nedenler ile özellikle küreselleşmenin etkileri yoksulluğun ortaya çıkmasına sebep olan başlıca makro nedenler olarak söylenebilir.

3.2.1.1.Küreselleşme ve Gelirin Adaletsiz Dağılımı

Küreselleşme, sınırların ekonomik olarak gevşemesi, malların, sermaye ve hizmetlerin serbest şekilde dolaşabildiği, ticaret hacminin artış gösterdiği ve ülkelerin birbirlerinden etkilendiği bir süreç olarak açıklanabilir. Küreselleşme ile birlikte dünyada her alanda ki dengeler değişirken, ülkelere bazıları için olumlu bazıları için ise olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. Küreselleşme kavramı, insanlık açısından hem fırsat hem de başkaca risk ve sorunların doğmasına sebep olmuştur. Bu aşamada gelirin küreselleşmeyle birlikte dağıtılış biçimini açıklayan iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden, iyi olan görüş zengin ile yoksul arasındaki farkı azaltan ve farklı bir çok iktisadi kuruluşlarca (IMF, DB, DTÖ) savunulan Bretton Woods Yaklaşımıdır. Kötü

olan görüş ise, BM'nin sistemini oluşturan örgütlerce de savunulan ve zengin ile yoksul arasındaki gelirin dağılımındaki adaletsizliğin iyice arttığını savunan Birleşmiş Milletler Yaklaşımı'dır (Özgenç, 2015:114).

Bu yaklaşımlardan iyi olan görüş, ülkeler arasında ortaya çıkan etkileşimin daha da artarak gelişiminin hızlandığı varsayımına dayanır. Temel hak ve hürriyetlerin korunması ve ülkeler arasında ki yaşam koşullarının standardının oluşmasında önemli etkilerinin olduğu şeklinde yorumlar ile ifade edilmektedir. Ürünler ve hizmetlerin dünyada yayılımı ile kültürler arasında meydana gelen entegrasyonda da önemli etkileri olduğu söylenmektedir.

Kötümser olan görüşe göre ise yoksulluk, küresel ölçekte hızla yayılarak insanların hayatını olumsuz olarak etkilemektedir. Küreselleşmenin etkisiyle, bireylerin yaşam stilleri birbirine benzemekte ve ülkeler arasında ki eşitsizlikte büyüme göstermektedir. Bireylerin ve hanehalkının yaşam standartları yükseliyor gibi görünse de gelir adaletsizliğindeki büyüme hızlıca artmaktadır. Ayrıca yine küreselleşmenin etkisiyle ülkeler arasında ki gelişmişlik ile ekonomik güçte ortaya çıkan farklılıklar artmakta, zengin daha fazla zenginleşirken, yoksullarda daha fazla yoksullaşmakta ve bununla birlikte ortaya çıkan kutuplaşmada artmaktadır (İlhan, 2012:242).

3.2.1.2.Hızlı Nüfus Artışı

Nüfusun hızlı bir şekilde artması ve ailelerin kalabalıklığı beraberinde kişi başına düşen gelirin düşmesine ve yoksulluk sorununun doğmasına sebep olmaktadır. Bir ülkede ki milli gelirin artış hızı, nüfus artış hızından daha yüksek olduğu surece reel büyüme sağlanabilir. Gerçekte ülkeler güçlü bir eğitim seviyesine sahipse nüfusun iyi ve nitelikli bir şekilde eğitilebileceği değerlendirilir. Ülke nüfusuna gerekli olan farklı vasıflar kazandırılabilir ise yüksek doğurganlık olsa da, bir yönüyle ekonomi canlanabilir ve ekonomik olarak büyümeye katkı sağlayabilir. İyi eğitilmiş ve nitelikli olan genç nüfusun istihdam edilmesi, sosyal güvenlik gelirleri ile vergi gelirlerini arttırabilir, bununla birlikte sosyal güvenlik sisteminin mali olarak sürdürülebilmesine de olumlu olarak etki yapar. Ayrıca ülke ekonomisinin de beşeri sermayedeki hızlı artışa uygun biçimde de iş olanağı yaratması gerekir.

Ancak geliri düşük olan ülkeler, eğitim ve sosyal güvenlik sistemi bakımından güçlü bir yapıya sahip değillerdir. Buna bağlı olarak, kalabalık evlerde çocuklar, yetersiz beslenme, sağlıklı olmayan koşullarda büyüme ve gereken yeterli eğitimi

almadan yetişmekte, işgücü piyasasına da çocuk yaşta yetişmemiş vasıfsız bir birey olarak girmektedirler. Özellikle geliri düşük olan ülkelerde bu çocukların, aileleri tarafından bir sosyal güvence aracı olarak görüldüğü de bilinmektedir (Şenses, 2006:155).

3.2.1.3.Enflasyon

Mal ve hizmet fiyatlarındaki artışların sürekli olarak artması, öncelikle gelir düzeyi düşük olan bireylerin alım güçlerinin azalmasına neden olur. Enflasyonda ki yüksek oranlar, yoksul bireyleri daha da çok yoksullaştırırken, zenginleri ise daha çok zenginleştirir. Toplumunu oluşturan bireylerin bir kısmı enflasyondan kazançlı çıkarken, diğer kısmı kazanç yerine kaybetmektedir. Yüksek enflasyonlu bir ekonomide teorik olarak borç alan bireyler enflasyon nedeniyle avantajlı duruma geçerken, borç veren bireyler ise hiçte avantajlı durumda olmamaktadır. Bundan dolayı genel fiyatlar düzeyinde ki bir değişiklik, hem sektörler arasında hem de sektörler içinde gelir ile servetin önemli ölçüde yeniden dağılımına sebep olmaktadır. Ancak reelde enflasyonun olduğu bir ortamda alternatif para bulma maliyeti faizlerin yüksek olmasından dolayı artar. Yoksul çalışanların hem pazarlık güçlerinin hem de sahip oldukları varlık gelirlerinin yeterli olmaması sebebiyle söz konusu kesim enflasyondan olumsuz etkilenmektedir (Aktan ve Vural, 2002).

3.2.1.4.Ekonomik Krizler

Dünyada meydana gelen ekonomik krizlerden gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere oranla daha fazla etkilenmektedirler. Krizlerin bazıları ülke yada bölge bazında yaşanırken, bazıları ise küresel çapta yaşanmaktadır. Çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik krizler sonucunda mal ve hizmet talebi düşmekte, üretim azalmakta, işyerleri çalıştırdıkları işçileri çıkarmakta ve hatta işyerinin kendisi kapanabilmektedir. 2008 de dünyada meydana gelen ekonomik kriz, dünyada kayıtlı işsiz sayısının 27 milyondan fazla artmasına sebep olmuştur. Bu rakamın kayıt altına alınamayan kısımla birlikte 50 milyonun üzerinde olduğu ifade edilmektedir. Ekonomilerde ortaya çıkan krizler özellikle Rusya'da olduğu gibi medyan gelirin düşmesine ve geliri düşük olan yoksul sayılarının artmasına sebep olabilmektedir. İşsizliğin artmasıyla gelir yoksulluğu olarak adlandırılan olay yaşanmaktadır. Bu durumda eğer işsizlik ödenekleri yeterli değil ve işsizlik sigortasından yararlanma şartları ise ekonomik kriz de yoksulluğun meydana geliş şiddetini artırmaktadır.

3.2.1.5.Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk

Ekonomik büyüme kavramı, gelir dağılımı ve dolaylı olarak da yoksulluk kavramı aslında birbirleriyle ilişkili kavramlardır. Bununla birlikte ekonominin büyümesinin yoksulluğa olan etkisi hakkında tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Kuznets'in hipotezine göre ülkelerin büyüme süreçlerinde gelirin dağıtımında öncelikle eşitsizlik artar, kişi başına düşen gelir ancak belli bir seviyeye çıkarsa eşitsizlik azalır. Fields, büyüme ile gelir dağılımı arasında bir ilişki kuramamış ve bazı durumlarda ülkede büyüme yaşanırken yoksulluğun artacağını, bazı durumlarda ise azalacağını ifade etmiştir. Morawetz ise, özellikle az gelişmiş ülkelerde, yoksulluğun artmasına bağlı olarak bazı ülkelerin büyüme hızının yüksek bazı ülkelerin ise düşük olduğunu saptamıştır. Gelişmiş ülkelerde ise ülkenin büyümesi yoksulluğu azaltıcı etki yaparken geliştirmekte olan ülkelerde büyüme olgusu aynı olumlu etki şeklinde olmamaktadır. Geliştirmekte olan ülkelerde ekonomik olarak büyüme mutlak yoksulluğun hem azalmasında hem de artmasına büyük önem arz ederken, yoksulluğun asıl belirleyicilerinden olan gelir dağılımında meydana gelen eşitsizliklerinde dikkatlerden kaçmaması gerekmektedir (Şenses, 2006:150).

3.2.1.6.Tasarruf ve Yatırım Oranlarının Yetersizliği Borçlanmalar

Geliştirmekte olan ülkelerde bireylerin yapmış oldukları tasarruf oranları çok düşüktür ve kişilerin tüketme eğilimleri yüksek olduğundan haneler elde ettikleri gelirlerin büyük kısmını tüketmeye ayırmakta, yeteri kadar tasarruf yapmamaktadırlar. Bunun sonucu olarak içeride herhangi bir tasarruf yapılamadığı için yapılması gereken yatırımlara kaynak ayıramamakta ve buna bağlı olarak ta istihdam yaratılamamaktadır. Diğer taraftan da yüksek biçimde yapılan dış borçlanma ile büyüme aşamasında yatırımlar arasında negatif, sermaye kaçışları arasında ise pozitif yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Geliştirmekte olan düşük gelir seviyesine sahip ülkeler yoksulluk döngüsü içerisinde. Milli gelirlerinin düşük olması nedeniyle özel ve kamu tasarruf oranları yeterli olmayan ülkeler, sağlık ve beşeri sermayeye yapılması gerekli yatırımlar ile alt yapı yatırımları ve de özellikle eğitim gibi ihtiyaçlara kaynak ayıramamaktadır. Bahse konu olan ülkelerde tasarrufların düşük kalması hem özel sektörün hem de kamu sektörünün yüksek faiz ile borçlanma sorununu da beraberinde getirmektedir. Hem yüksek faizli borçlanma hem de tasarruf yapmadaki yetersizlik sebebiyle yeteri kadar

mal ve hizmet üretimi yapılamamakta ve nüfus artışıdaki hıza paralel olarak yeteri düzeyde iş ve iş sahası açılmamaktadır (Esener, 2013: 22).

3.2.1.7. Gelişmekte Olan Ülkelerin Yaptıkları Üretimlerde Katma Değer Yaratılmaması ve Rekabet Gücünün Düşüklüğü

Her şey de olduğu gibi bu konuda da yani katma değer üretiminde de gelişmiş olan ülkeler gelişmekte olan ülkelere göre daha fazla katma değer üretir, gelişmekte olan ülkeler hem katma değer üretimi konusunda hem de rekabet gücü konusunda daha geride kalmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan Ar-ge çalışmaları yeterli olmadığından markalaşmaya gidilememekte, fason mal üretimi sebebiyle de ihraç edilen mallar düşük ekonomik değere sahip olmakta, başka bir ifadeyle değerinde satılmamaktadır. Rekabet etmekte sıkıntı yaşayan firmalar, ya kayıt dışı işçi çalıştırarak ya da işçilerin hak etmiş oldukları ücretleri düşük tutarak yaptıkları üretimleri devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Bu sıkıntılar içinde kalan işçiler de hayatlarını sürdürebilmek amacıyla mecburen kayıt dışı sektörlerde, verilen düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalabilmektedirler.

3.2.1.8. Mali Nedenler

Devletler içinde buldukları ülkelerde, yine o ülkelerin maliye politikasını oluşturan ve mükelleflerden yıl sonlarında alınan gelir ve kurumlar vergisi gibi dolaysız vergileri azaltarak vergi rekabetine girmek suretiyle doğrudan yabancı sermaye çekebilmenin yollarını aramaktadırlar. Hükümetler artan kamu finansmanında ortaya çıkan açığı karşılamak için dolaylı vergileri ise yükseltme yolunu tercih etmektedirler. KDV gibi tersine artan oranlı vergilerdeki artış, gelirin dağılımını geliri düşük olan hane halkları aleyhine etkilemektedir (Aktan ve Vural, 2002).

Ülkeleri kalkındıracak yatırımlar için gerekli olan kaynaklar bulunamadığında bunun sonucu olarak iç ve dış borçlanmaya gidilmektedir. Devlet iç borçlarının faizleri özellikle tersine artan oranlı olan tüketim vergileri ile karşılanabiliyorsa yoksul olan kesim bu gelişmeden olumsuz olarak etkilenir ve gelir yoksuldan zengine şeklinde yeniden dağıtılır. Ülkeler büyümede ki hızlarını artırarak yoksullukla etkin bir biçimde mücadele edebilmeyi amaçlarlar. Bunlarla birlikte yoksul kesimler tarafından kullanılan mal ve hizmetlere sübvansiyon verilmesi, asgari ücret ve kayıtlı olan istihdamı artırmaya ve eğitimdeki eşitsizliği telafi etmeye yönelik politikaların uygulanması yoksullukla mücadele etmede önem arz eden faktörlerdendir. Yine gelişmekte olan

ülkelerin eğitim, sağlık vb. sosyal harcamalara bütçelerinden yeteri kadar pay ayıramamaları yoksullukla yapılan mücadeleyi önemli derecede etkilemektedir. Dünyanın en yoksul ülkelerinin yer aldığı Afrika Bölgesinde Dünya Bankası ile Uluslararası Para Fonu olan IMF'nin yürüttüğü özelleştirmeler, tarıma verilen desteklemelerin kaldırılması ile kamudaki harcamaların azaltılması gibi yapısal uyum programlarının gelirin dağılımını bozduğu ve yoksulluğu daha da çok artırdığı görülmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 75).

3.2.1.9.Kaynakların Etkin Kullanılmaması ve Yapılan Yolsuzluklar

Yolsuzluk kavramı en genel anlamı ile kayıt dışı olan bir ekonomi ve haksız rekabetten, tüketicilerin yanıltılabilmesine kadar birçok şekilde yapılabilen her türlü hukuk dışı davranışlar bütünüdür. Yoksulluk ve yolsuzluk kavramları toplumlarda iç huzuru, ülkede ki istikrarı ve bunlara bağlı olarak ta barışı bozabilecek ve bu dengeleri değiştirebilecek güce sahiptir ve başka bir açıdan ele alındığında yoksulluklar toplumda yolsuzlukların yapılmasına zemin hazırlarlar. Bu kavram, yapılabilecek yerli ve yabancı yatırımların yapılmasını engelleyerek, ekonomide meydana gelebilecek büyümelerin de olumsuz manada önüne geçer. Kamuda yapılacak altyapı yatırımlarının kalitesini düşürür, vergi gelirlerinde azalmalara sebep olur ve kamu harcamalarının etkinliğini bozarak kaynakların etkin şekilde kullanılmasını zorlaştırır (Gültekin, 2015: 417).

3.2.1.10.Sosyal Güvenlik Sisteminden Kaynaklanan Nedenler

Sosyal güvenlik sistemi; kişileri, uluslararası standartlarca saptanmış risklere karşı koruma altına alan ve genellikle devlet tarafından yürütülen ve sürdürülen bir sigorta sistemidir. Bu sistem azalan gelir ve buna karşın artan giderler sebebiyle ortaya çıkan sosyal risklere karşı, sistemi oluşturan bireyleri, grupları başka bir ifadeyle kapsamı içindeki tüm bireyleri koruma altına alır. Sosyal güvenlik bir yandan vergilerle, diğer taraftan işçi veya işveren ve bazen de devlet tarafından verilen çeşitli miktarlardaki katkı payları ile finanse edilir. Geliri düşük olan ülkelerde genellikle sosyal güvenlik sistemi zayıftır ve ülkedeki tüm çalışanları kapsamaz. Sistemin bir yandan çalışanların bir kısmını diğer taraftan da nüfusun önemli bir kısmını kapsam dışında bırakması ülkelerde yoksulluğun artmasına neden olur. Özellikle kendi hesabına mal ve hizmet alım satımı yapan küçük işletmeler, tarım ve küçük işyerlerinde çalışanlar, kolay biçimde ülkedeki sosyal güvenlik sisteminin kapsamı dışında kalabilirler. Bu durum ise bireyleri ülkede oluşabilecek sosyal risklere karşı korumasız

birakabilmekte ve hem yoksulluğun ortaya çıkmasına hem de ortaya çıkmış olan yoksulluğun daha da artmasına sebep olabilmektedir (ILO, 2014).

3.2.1.11.İşgücü Piyasasından Kaynaklanan Sebepler ve İşsizlik

İşsizlik olgusu, kişinin ülkedeki cari ücret seviyesinden çalışmaya kanaat getirmesine rağmen iş bulamaması sebebiyle çalışmamasıdır. Yaşamını sürdürebilmek için alternatif olarak herhangi bir geliri bulunan ve ilave bir gelir olarak iş aramayan veya çalışmayan kişiler bu kapsamda işsiz sayılmazlar. Herhangi bir sebeple belirli bir gelir elde etmek maksadıyla faaliyette bulunmak isteyen bir kişi istediği şeyi başaramadığı takdirde gelirinde yetersizlik ile karşı karşıya kalarak, bu da o insanın yoksullaşmaya başlamasına sebebiyet verir.

İşsizliği ortaya çıkartan en önemli sebeplerden biri de ülkedeki yapısal problemlerdir. Ülkede ki ekonomik büyümenin yeteri düzeyde ve miktarda iş yaratamaması, bireylerin iş olanağına kavuşamamasına ve bütün bu sebeplere bağlı olarak kişinin gelir elde edemeyip giderek yoksullaşmasına sebep olur. Örneğin 2015 yılında dünya ekonomisi %3 büyümüş olmasına rağmen aynı oranda yeteri derecede iş olanağı yaratamamış ve sağlayamamıştır. 2015 yılında dünya genelindeki işsiz bireylerin sayısı 2008 ve 2009 yıllarında yaşanan ekonomik kriz öncesine göre 27 milyon kişi artış göstererek 197 milyon kişiye ulaşmıştır (ILO, 2016). Tüm bu etkenlerle birlikte, sahip olunan istihdam yapısı da yoksulluğun belirleyici sebepleri arasında sayılabilir. Katma değeri olmayan mal ve hizmet üreten işletmelerde çalışan işçiler düşük ücretlere çalışmakta bununla birlikte ülkede ki sendikalaşmanın yeterli seviyede olmaması da çalışanların ülkenin milli gelirinden hak ettikleri yeterli payı alamamalarına sebep olabilir. Özellikle günlük ve geçici olarak ya da kısmi süreli yada belirli süreli çalışan işçiler büyük ölçüde güvencesi olmayan bir istihdam şekliyle istihdam edilirler. Çalışma hayatında ortaya çıkan bu sorun, beraberinde çalışan bir yoksullar sınıfının ortaya çıkmasına neden olur.

Konuyu başka bir ifadeyle açıklayacak olursak, he nasıl işsizlik denilen olgu yoksulluğun ortaya çıkmasına sebep oluyorsa bununla birlikte oluşan istihdamdaki çarpıklıklar da yoksulluğun hem ortaya çıkmasına hem de artmasına sebep olur. Ülkede bir işçinin kayıt dışı yani sosyal güvencesi olmaksızın çalışması çarpık istihdama örnek olarak verilebilir. Köylerden kentlere göç eden , hiçbir vasfı ve mesleği olmayan eğitimsiz işgücü enformel sektörde günlük, geçici ve sosyal güvencesi olmayan işlerde

çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu şekilde bir çalışma sistemi de bu vasıfsız işçilerin herhangi bir iş kazası, meslek hastalığı, işsizlik, yaşlılık, sakatlık vb. durumlarda gelir kaybına uğramasına ve bununla birlikte yoksullaşmalarına sebep olmaktadır.

3.2.1.12.Mekansal Nedenler

Yoksulluk denen gerçeklik insanların yaşadığı bölgeye ya da mekana göre farklılık gösterir. Yaşanılan ortamın coğrafi durumu, iklimi sebebiyle farklılıklar, doğal afetler gibi nedenler de yoksulluğu etkileyebilecek faktörler olarak sıralanabilir.

3.2.1.12.1.Coğrafi Farklılıklar

Milli gelir hiçbir ülkenin çeşitli bölgeleri arasında adil ve eşit bir biçimde dağılmamaktadır. Şayet bölge ekonomik açıdan gelişmiş ise, sermaye ve işgücü başka bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru kayar ve başka bir ifadeyle göç eder. Yatırımın geriye doğru etkileri şeklinde adlandırılan bu olgu, Güney İtalya'nın Kuzey İtalya'ya, Doğu Almanya'nın ise Batı Almanya'ya göre fakirleşmesi şeklinde örneklendirilebilir. Bir ülkeyi oluşturan tüm bölgeler arasında gelişmeye yol açan farkların en önemli nedeni, yapılan sınavi yatırımların bölgeler arasındaki dengesiz dağılımıdır. Sınavi yatırım yapılmayan bölgelerde enerji ile ulaşım alt yapı yatırımları da gelişmemekte ve bunlarla birlikte başkaca üretim ve ticaret faaliyetleri de azalmakta ve kapsamı daralmaktadır. Sanayileşmeye başlayan bölgelerde istihdamla birlikte gelir de artar ve bunların doğal bir sonucu olarak yoksullukta azalır (Pehlivan, 2009: 286).

Kimi ülkeler zenginliği yaşarken kimi ülkelerin yoksulluğu yaşaması sadece iklim, coğrafya, kültür gibi sebeplerle açıklanamayabilir. Örneğin, Sierra Leone, Kongo ve Zimbabwe gibi Afrika ülkelerinde yoksulluk olgusu çok şiddetli bir biçimde yaşanırken, başka bir Afrika ülkesi olan Botswana ise dünyanın en hızlı büyüyen ülkeleri arasındadır. Bu sebeple ekonomik büyümenin hızlı olmasını sağlayan en önemli etkenin insan faktörü olduğu söylenebilir (Artan ve Hayaloğlu, 2013: 34).

3.2.1.12.2.Doğal Afetler

Ülkelerde yaşanan deprem, kuraklık ve başkaca şekillerde gerçekleşen doğal afetler yaşandığı ülkenin ekonomisi üzerinde ve bireylerin yaşam standartlarında olumlu olmayan etkilere sahiptirler. Yaşanan doğal afetin etkisi, olayın şiddeti ile olayın meydana geldiği bölgenin nüfusundaki yoğunluk gibi sebeplere bağlı olarak değişkenlik gösterir. Kuraklık ve sel gibi doğal afetlerin yaşandığı ülkelerde özellikle tarıma

dayalı ekonomilerde, bu afetler bireylerin önemli ölçüde gelir kaybına uğramasına ve yoksullaşmasına sebep olabilmektedirler (Sarısoy ve Koç, 2010: 330).

3.2.1.13.Siyasal Nedenler

Savaş ve terör gibi insanların yaşanmasını asla istemeyeceği olayları, yoksulluğun oluşmasına neden olan ve insanların yaşam standartlarında olumsuz etki yaratan olaylar olarak sıralayabiliriz. Bu her iki olayda ülkelerde aslında sınırlı olan kamu kaynaklarının etkili başka yerlerde kullanılması yerine savunma harcamalarına aktarılmasına neden olurlar. Savunma harcamaları bir ülkede ki kamu harcamalarının içinde önemli sayılabilecek bir yere sahiptir ve savaş ihtimalinin olduğu ya da savaşların yaşandığı durumlarda bile aniden savunma harcamaları artış gösterirler. Ancak bir ülkenin savunma harcamalarını artırarak silahlanması yoluna gitmesi diğer ülkelerle arasında yaşanmasına sebep olmakta ve diğer ülkelerin de silahlanma yarışına girmesine sebep olmaktadır. Bu kaleme harcanan kamu kaynakları aslında, bir ülkede yoksulluğun önüne geçilmesinde çok büyük öneme sahip olan sağlık, eğitim ve transfer harcamalarına ayrılan kaynakları azaltmaktadır. Örneğin Afrika'nın çoğunlukla geri kalmış ülkelerinde yerel halk içmek için su bulamazken, hükümetler sahip oldukları bütçelerin büyük kısmını savunma harcamalarına ayırmaktadırlar ve bu da yapılması gereken yoksullukla mücadeleyi, savaşılması gereken bir hedef olmaktan çıkarmaktadır (Özçelik ve Önder, 2016: 35-38).

3.2.2.Yoksulluğun Mikro Nedenleri

Yoksulluğa sebep olan mikro nedenleri, hane halkı özellikleri, cinsiyet, eğitim ve göç şeklinde incelemek mümkündür.

3.2.2.1.Hanehalkı Özellikleri

Bir ailede ki çocuğa sahip olma sayısında artış oldukça yoksullaşma ihtimali de buna bağlı olarak artar. Gelir düzeyi yüksek olmayan aileler geleceklerini garanti altına alabilmek amacıyla daha fazla çocuk yapmakta ve buna bağlı olarak ta yoksulluk denen olgudan kurtulamamaktadırlar. Çoğu yoksul aileler özellikle küçük yaştaki çocuklarını okutmak yerine, bir işe girip çalışmalarını istemektedirler. Gelir düzeyi yüksek olan aileler ise çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlayabilmek amacıyla sahip oldukları ya da olacakları çocuk sayısını düşük tutmaktadırlar. 2009 da TÜİK tarafından yapılan yoksulluk araştırmasına göre, 3-4 kişinin yaşadığı evlerde yoksulluk oranı %9.65 iken, 7 ve daha fazla insanın yaşadığı hanelerde yoksulluk oranı %40'a çıkmaktadır. Yine

evinde tek ebeveyn olan haneler ile engelli bireyin yaşadığı hanelerde yoksulluk riski artmaktadır. Bir ailenin bireyleri arasında sayılan çocuk ve yaşlıların geçimini sağlayacak tek bir kişinin olması, ailenin gelirinin az olmasına ve ailenin yoksul kalabilmesine sebep olabilmektedir. TÜİK tarafından 2009 yılında yapılan yoksulluk araştırmasında, çocuklu çekirdek ailelerde yoksulluk oranı %15,98 iken, bu oran ailedeki ebeveyn sayısı tek olan ailelerde %19,2'ye, kalabalık olan aile yapılarında ise %24,4'e yükselmektedir.

Ailede bir engellinin bulunması, aileyi oluşturan diğer bireylerden en az birinin bu engelliye bakmasına, bu kişinin çalışmamasına ve aile bütçesine katkıda bulunamamasına sebep olur. Yine engelli bireyin gerek sağlık ve bakım ve gerekse eğitim gibi ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, diğer yapılacak harcamaların kısılmasına ve zaten sahip olunan yoksulluğun daha da şiddetlenmesine neden olacaktır.

3.2.2.2.Cinsiyet

Cinsiyet alanında yaşanan eşitsizlik toplumlarda yoksulluğa sebep olan bir etken olarak sayılabilmektedir. Kadınlar cinsiyet ayrımına dayalı işbölümünün bir sonucu olarak evlerinde, ev işi, çocuk ve yaşlı bakımı gibi hizmetlerde buldukları için ev bütçesine katkı sağlayamamakta ve bir toplumda eğitimin yetersiz olması, kadının iş hayatına katılımına ilişkin olumsuz davranışlar kadını iş yaşamından uzaklaştırmakta ve kadının gelir elde etmesine yönelik her türlü faaliyeti engellemektedir. Avrupa Birliği ülkelerinden 28'inin incelendiği bir araştırmada kadınların istihdamının artışı için verilen teşvik uygulamalarına rağmen yine de kadınlarda yoksulluk riskinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Çünkü kadınların düzensiz, günübürlük, asgari ücret ya da daha da altında bir ücretle çalışma olasılıkları erkeklere göre daha fazladır (Kiausien, 2015: 100).

3.2.2.3.Eğitim

Gelir seviyesi yüksek olan aileler, geliri daha düşük olan ailelere oranla eğitime daha fazla önem vermekte ve eğitime daha fazla para harcamaktadırlar. Gelir seviyesi daha yüksek olan aileler çocuklarının daha iyi ve sağlıklı bir eğitim alabilmeleri için ya çocuklarını merkezde bulunan okullara ya da özel okullara göndermektedirler. Donanımı daha fazla olan, yabancı dil ağırlıklı ve sosyal aktivite olarak da zengin olan okullardaki eğitim ile çok kalabalık sınıflarda eğitim yapılan, yeterli donanıma sahip olmayan veya kırsaldaki bir okulda yapılan eğitimin küçümsenmeyecek derecede farklı

olduğu gerçeği dikkate alınmalıdır. Hem anne hem de baba açısından eğitim seviyesi yüksek olan bir ailede çocuklar daha iyi eğitim alırlar. Evin geçimini sağlayan reisin işsiz olması, ev ihtiyaçları ve bunların karşılanmasının gerekliliği gibi sebeplerle çocuklar eğitim hayatlarını daha ilköğretim aşamasında terk etmekte ve ailenin ev bütçesine katkıda bulunabilmek amacıyla yapmaması gerektiği halde iş hayatına atılmaktadırlar. Bu şekilde eğitim hayatlarına ilköğretimde son veren çocukların, ebeveynlerine özellikle annelerine bakıldığında, çoğunlukla annelerin eğitim seviyesi dştktr ve herhangi bir mesleğe sahip değillerdir (zdemir vd. ,2010: 86-87).

Bir ülkede eğitim seviyesinde yaşanan yetersizlikler yoksulluğa sebep olan temel nedenler arasında sayılır. TK tarafından 2014 yılında yapılan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasında, okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı %27,7, herhangi bir okul bitirmeyenlerde yoksulluk oranı %25,1, lise altı bir okul bitirmiş mezunlarda yoksulluk oranı %12,5, lise ve dengi bir okul bitirmiş olan mezunlarda yoksulluk oranı ise %5,7 olarak saptanmıştır ve eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluk oranında düştüğü gözlemlenmiştir. Bunlarla beraber, eğitime harcanan para da hanelerin gelirleri ile yakından ilgilidir. Örneğin gelir seviyesi düşük olan bir aile çocuklarının eğitimi için ayırdığı para yeteri kadar olmaz iken, gelir seviyesi daha yüksek olan bir ailenin ayırdığı para daha fazladır.

Ülkede ki yoksul haneler temel eğitim hizmetlerine ulaşmada zorlanabilmektedirler. lkelerde ki az gelişmiş bölgelerde ğretmen, sınıfların yetersizliği, okulun yerleşim alanına olan uzaklığı çocukların okula gidebilmesinde başka bir ifadeyle okullaşmada ki oranın düşük olmasına sebebiyet vermektedir (Berkan, 2016).

3.2.2.4.G

G en temel ifade ile kişilerin sosyal, siyasal, ekonomik sebeplerle sürekli olarak yaşamını sürdürdükleri yeri değiştirmesi olarak tanımlanır. Gler, lke içinde g şeklinde olabileceği gibi ülkeler arasında g şeklinde de gerçekleşebilir. Dışarıya yapılan glerden sadece göçü alan ülkeleri değil bununla birlikte dünyanın diğer ülkeleri de etkilenmektedir. Artık günümüzde dünyada modern ulaşım araçları bireylerin bir yerden başka bir yere g etmesini ucuz, kolay ve hızlı hale getirmiştir. Çatışmalar, yoksulluk, insan onuruna yakışır işe sahip olamama, bireylerin hem kendilerinin hem de aileyi oluşturan diğer bireylerin gelecekleri için bir arayış içinde

olmaları göçü tetikleyen nedenler arasında sayılırlar. 2000 yılında 173 milyon kişi olan göçmen sayısı 2010 yılında 222 milyon kişiye, 2015 ise bu rakam 244 milyon kişiye yükselmiştir. Göç edenlerin yaklaşık 157 milyon kişisi orta gelire sahip ülkelerden gelmekte ve yine çoğu yüksek gelire sahip ülkelerde yaşamlarını sürdürmektedirler (UN, 2016). Göç ve yoksulluk daima birbirleriyle yakın ilişki içindedir ve küreselleşmeyle birlikte neo-liberal politikalar uygulanmakta ve artan hareket serbestliği bulunmaktadır. Mekansal olarak dünyanın çeşitli bölgelerinde savaşlar, terör ve doğal afetler, sosyo-ekonomik zorluklar vb. nedenlerle insanlar göç etmeye zorunlu kalmaktadırlar. Bazen yoksulluktan ötürü göç dalgası yaşanırken bazen de göçten dolayı yoksulluklar yaşanmaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2014: 2).

Türkiye’de hem iç göç hem de dış göç yaşanmaktadır. Türkiye coğrafi konumu itibariyle ülkesinden göç edenlere her zaman kapısını açmıştır ve açmaya da devam etmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016: 27). Özellikle komşumuz Suriye’de yaşanan savaş sebebiyle Suriyeli sığınmacılar Türkiye’nin her tarafına yerleşmiş durumdadırlar. Ancak ülkemizdeki işverenler tarafından göç eden bu insanlar ucuz işgücü olarak görülmekte ve genellikle de kayıt dışı çalıştırılmaktadırlar. Yine Türkiye’de yaşanan bir diğer göçte iç göçtür. Özellikle kırsal yerlerden kentlere göç edenlerin oranı %75’i geçmiştir. Ülkemizde şiddetli bir biçimde yaşanan işsizlik, geçim sıkıntısı, tarım arazilerinin eşit olmayan bir şekilde dağıtılması, tarımda düşük verim olayı vb ekonomik sebepler köyden kente göçü tetikleyen unsurlar arasındadır (Akgül vd, 2016: 8).

Büyükşehirlerde, varoş ve modern semtler artık iç içe girmektedir. Özellikle sanayileşmiş şehirlerde, sokakta yaşayan , yer altındaki tünel ve bunun gibi çeşitli yerleri mekan edinen ve sokakta yaşayan insan sayısında artış görülmektedir. Modern ve sanayileşmiş şehirlere göç eden insanlar, şehre adapte olamamakta, kentin sunmuş olduğu fırsatlardan yararlanamamakta ve kendilerini izole etmiş biçimde yaşamlarını sürdürmektedirler. Yoksulluk nedeniyle kent yaşamını seçen insanlar, ekonomik yetersizlikleri sebebiyle hayatlarını sürdürebilmek için şehre özgü kültürel kalıplar üzerinden yaşam tarzı seçerken, bununla beraber yoksulluktan çıkmaları da iyice güçleşmektedir. Kır veya köyden kentlere göç etmek zorunda kalan yoksullar, yaşamlarını sürdürebilmeleri için bir gelir elde etmek zorunda olduklarından, kayıt dışı

sektörlerde, güvencesi olmayan işlerde, kötü çalışma koşullarında çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum da yoksulluk riskinin artmasına sebep olur (Aytaç, 2016: 144)

3.3.Yoksulluk Ölçüm Yöntemleri

İfade edilen en temel tanımıyla yoksulluk; insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan asgari temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur ve hem mutlak hem de göreceli bir kavramdır. Mutlak Yoksulluk olarak adlandırılan kavram hane halkı ya da bireylerin hayatlarını sürdürebilecek asgari refah düzeyine ulaşamaması hali iken, Göreli Yoksulluk ise bireylerin ve toplumun ülkede ki ortalama refah düzeyinin biraz altında olması durumunu ifade eder. İşte yoksulluğun ölçülmesi bu aşamadan başlayarak derinleşir. Bu bağlamda, gıda, kalacak yer, giyim, açlık, tüketim ya da gelir düzeyleri dikkate alınarak çeşitli ölçümler yapılmaya ve yoksulluğun boyutları hesaplanmaya çalışılır. Yapılan hesaplamaların bir kısmında uluslararası olarak kabul görmüş çeşitli yöntemler kullanılırken, bazılarında da özellikli endeks hesaplamalarına başvurulur. Bu tür hesaplamalarda genellikle hane halkı bütçe anketlerinden elde edilen veriler kullanılır.

3.3.1.Genel Yoksulluk Türlerine Göre Ölçümler

Yoksulluk kavram ve kapsamının iyi anlaşılmasıyla, yoksulluk ölçümlerinin etkinliği ortaya çıkar. Yoksulluğun yapılan tanımında yer alan, karşılanamayan temel ihtiyaçların, sınırının iyice çizilmesi, ortaya çıkacak ölçüm parametrelerinin doğru bir şekilde tespit edilmesini sağlar. Yoksulluğun dar ve geniş kapsamlı yapılan tanımları bir taraftan temel ihtiyaçların sınırını diğer taraftan ise yapılacak ölçümün parametrelerini belirlemek için önemli bir kaynaktır. Yoksulluğun dar anlamda yapılan tanımı, açlıktan ölme ve kalacak yerinin olmaması gibi unsurları içerirken, geniş anlamda yapılan tanımlama ise, gıda, giyim ve barınma gibi imkanları hayatlarını ikame ettirmeye yettiği halde toplumun genel olarak gerisinde kalmayı ifade etmektedir.

3.3.1.1.Mutlak Yoksulluk Ölçümü

Mutlak Yoksulluk, hane halkı ya da bireylerin hayatlarını sürdürebilmeleri için gereksinim duyulan asgari tüketim ihtiyaçlarını karşılayamaması durumu olarak ifade edilir. Mutlak Yoksulluk Oranı ise, Bu asgari refah seviyesini yakalayamayanların sahip olduğu sayının toplam nüfusa oranlanmış halidir. Bu yoksulluk çeşidinin ölçümü için öncelikle asgari olarak tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bunlar genelde gıda ile birlikte gıda dışı harcama bileşenleri' olarak tespit edilmektedir. Bu

ölçüm yönteminde kullanılan bir diğer ölçü, uluslararası karşılaştırmalarda temel alınan fert başına günlük tüketim harcaması rakamlarıdır.

Gıda harcamalarındaki bileşenlerin tespit edilmesi öncelikle uluslararası standartlara uygun olarak bir kişinin günlük alması gereken kalori miktarının hesaplanmasıyla yapılır. Sonrasında bu kalorinin miktarına eşit olacak düzeyde bir gıda sepeti hazırlanır. Bu sepette yer alacak maddeler genelde mutlak yoksulluk ölçümüne tabi olan grup için yapılan araştırmalardan elde edilir. Yoksa o bölgede bulunmayan yada tüketilmeyen gıda maddelerini bu sepetin içine koyarak, bunlarla doğru bir ölçüm yapabilmek mümkün değildir. Ortaya çıkan bu gıda sepetinin maliyeti gıda yoksulluk sınırı olarak ifade edilir. Gıda yoksulluk oranı ise, kişi başına eşdeğer tüketim harcaması, gıda yoksulluk sınırının altında olan hane halklarının ortaya çıkardığı nüfusun, toplam nüfus içindeki payı şeklinde hesaplanmaktadır. Ülkemizde bu şekilde yapılan hesaplamalarla, bir bireyin günlük olarak 2100 kalori almasına sebep olabilecek 80 maddelik bir gıda sepeti oluşturulmuştur. Bu gıda sepetinin oluşturulup, ortaya çıkarılıp belirlenmesinde Hane halkı Bütçe Anketi verilerinden faydalanılmaktadır.

3.3.1.2. Göreli Yoksulluk Ölçümü

Mutlak yoksulluk ile ilgili yapılan ölçümlerin, normal hayatımızda yaşanan birbirinden farklı yoksulluk düzeylerini ölçmede yeterli olmaması, yoksulluk ölçümünün daha geniş perspektifli incelenmesine neden olmuştur. İngiltere’de yoksulluğun ölçümü ve yapısı alanında hazırlanan kapsamlı bir çalışmada Yoksulluğun Göreli Gelir Standardı konusu tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmada ülkelerin ve bölgelerin en yoksul olan % 10’luk bölümünün karşılaştırılmasında, yapısal çeşitli farklılıklardan dolayı doğru bir kanaate varılamayacağı ve her grubunda kendine özgü özel koşullara göre değerlendirilmesi ihtiyacının gerekliliği ifade edilmiştir. Konunun hane halkı ve birey boyutunda ise gelir ile hane halkı büyüklüğünün, yoksulluğun meydana gelişindeki nedenleri dikkate alınarak iki değişik yöntem önerilmiştir. Bunlardan birincisi, gelirin, hane halkının gerek büyüklüğü ve gerekse tipine göre farklılık göstermesidir. Örnek verecek olursak, evli ve çocuğu olmayan bir aile ile hem evli hem de dört çocuğu olan bir ailenin her ikisi de, ortalama düzeyde gelire sahip olsalar da toplumdaki hayat standartları nedeniyle birbirlerine hiçbir koşulda eşit olamayacaklardır. Her iki aile de aslında benzer gözükse de tamamen birbirlerinden

farklıdırlar ve bu görelî yapısı yoksulluğun ölçümünde de görelî bir yaklaşıma sahip olunması ihtiyacını gerektirmektedir (Townsend, 1979: 247).

Yukarıda anlatılanlardan hareketle ortaya atılarak geliştirilen Görelî yoksulluk, genellikle toplumun refah düzeyine göre belirlenmiş bir sınırın altında harcama ve gelire sahip olan hane halkı ya da bireyin ait olduğu durumu anlatan bir kavramdır. Görelî yoksulluk oranı ise, yoksulluk sınırının altında kalan görelî yoksul bireylerin ya da hane halklarının meydana getirmiş olduğu nüfusun, ülkedeki toplam nüfusa oranıdır. Bu yoksulluk çeşidinin ölçülmesinde birinci olarak ülkedeki refah ölçüsünün belirlenmiş olması gerekir. Görelî yoksulluk sınırını ifade eden bu ölçü isteğe göre gelir düzeyi ya da tüketim şeklinde tespit edilir. Eşdeğer birey başına yapılan tüketim harcaması, medyan değerinin %50'si şeklinde görelî yoksulluk sınırı olarak açıklanmıştır. Bu tanımlamalara göre;

Tüketim Harcaması Bazlı Görelî Yoksulluk, eşdeğer birey başına tüketim harcaması, görelî yoksulluk sınırının da altında kalan hane halkı ya da bireylerin sahip oldukları durumu ifade etmektedir. **Tüketim Harcaması Bazlı Görelî Yoksulluk Oranı ise**, eşdeğer kişi başına yapılan tüketim harcaması , görelî yoksulluk sınırının altında kalan fert yada hane halklarının oluşturduğu nüfusun, ülke nüfusunun toplamına oranlanmasıdır (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013).

Harcamaya Dayalı Yoksulluk İstatistikleri, yoksulluk sınırının hesaplanmasında kullanılan yöntemlere göre bireylerin yoksulluk sayı ve oranlarını, hane halkının sahip olduğu büyüklüğe göre hesaplanan yoksulluk sınır ve oranlarını, hane halkını oluşturan bireylerin eğitim ve cinsiyetlerine göre yoksulluk oranlarını, hane halkının türüne göre yoksulluk oranlarını ve hane halkını oluşturan kişilerin çalışma ortamındaki durumuna, çalıştıkları sektöre göre yoksulluk oranlarını ve yine hane halkını oluşturan bireylerin iktisadi faaliyetlerine göre sahip oldukları yoksulluk oranlarını içermektedir.

Gelire Dayalı Yoksulluk İstatistikleri, eşdeğer hane halkının kullanılabilir kişi gelirine ve hane tiplerine göre hesaplanmış olan yoksul sayıları, yoksulluk açığı ve yoksulluk oranı; Satın alma Gücü Paritesi ile hesaplanacak gelire dayalı görelî yoksulluk sınırına göre yoksul sayıları, yoksulluk açığı ve yoksulluk oranını, eşdeğer hane halkının kullanılabilir kişi gelirine ve eğitim durumuna göre sahip olunan yoksul sayıları ve aynı zamanda yoksulluk oranlarını da kapsamına almaktadır.

3.2.Gelir Yoksulluğunun Ölçülmesi (Tek Boyutlu Ölçümler)

Yoksulluğun hem teorik olarak hem de pratik şekliyle ölçümleri, ilk aşamada üç değişkenli bir fonksiyon olarak açıklanabilir. Bu aşamalar; yoksulluğun ölçülmesinde en basit yöntem olan Kafa Sayım Oranı Endeksi (H), Yoksulluk sınırının altındaki orantılı mesafeyi ortalama açıklayan Gelir Açığı Oranı ile yoksullar arasındaki eşitsizliği ölçen özellikli ölçüm yöntemleri Sen ve FGT endeksleri olarak sıralanabilir.

3.3.2.1.Kafa Sayım Endeksi (Yoksulluk Oranı)

Yoksulluğun ölçülmesinde bilinen en eski ve en sık şekilde kullanılan endekslerden biridir ve bu endeks yoksulluk sınırının altında kalan bireylerin ülke toplam nüfusuna oranını ifade eder.

Q = Yoksulluk sınırı altındaki toplam nüfus

N = Toplam Nüfus

H = Yoksulluk kafa sayısı oranı

$$H = \frac{Q}{N}$$

Kafa sayım endeksi; yoksulluk çizgisi olarak nitelendirilen çizginin altında kalan nüfusun sayısını temsil eden kümülatif yoğunluk fonksiyonu hakkında açıklama yapar. Bununla birlikte bu kitlenin yoksulluk çizgisine yaklaştırılmasında gereksinim duyduğın gelir miktarı hakkında bilgi vermez. Sen, kafa sayım oranı endeksini iki şekilde eleştiriye tabi tutmuştur.

Tekdüze Aksiyomu (Monotonicity): Bu görüşe göre; her şey sabitken, yoksulluk sınırının altında olan bir bireyin gelirinde meydana gelen azalma yoksulluğun artmasına sebep olur.

Transfer Aksiyomu: Yine her şey sabitken, alt grupta bulunan bireylerden yoksulluk çizgisinde olan ve daha zengin olan bireylere saf gelir transferi yapılması yoksulluk üzerine yapılan ölçümü artırır. (Sen, 1979:220)

Bu görüşlerden anlaşılacağı gibi, alt gruplar arasında yaşanan gelir azalması yada gelir transferi yoksulluk ölçümleriyle anlam kazanmaktadır. Fakat, kafa sayım oranı endeksi, kaç bireyin yoksulluk çizgisi altında kaldığı konusu ile ilgilendiği için, yoksulluk çizgisinin altında ortaya çıkan gelir hareketlerine duyarsız kalır. Halbuki kişisel olarak sıralamayı değiştirmeyen başka bir transfer olayı da Lorenz Eğrisini aşağı

yönlü kaydırmaktadır. Bu nedenle kafa sayım oranı yoksulluk ölçümleri olarak ifade edilen yöntemler zannedildiği kadar güçlü bir yöntem değildir (Sen, 1979: 229).

3.3.2.2.Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index)

Bu endeks; yoksulluk sınırının altında kalan fertleri, yoksulluğun sınırına göre oranlayan ölçüm yöntemidir. Yoksul bireyler arasındaki eşitsizliğe ilişkin değişiklikleri yansıtmayan bu endeks, en düşük maliyetle yoksulluğu ortadan kaldırmayı amaç edinen mükemmel transferlerin gerçekleştirilmesi durumuna bile, meydana gelen yoksulluğun boşluklarının toplamını verir. Fakat yoksulluk çizgisi, yoksul olan bireylerin gerçekte sahip olduğu gelirlerden daha aşağıda oluşmuş ise yoksulluk açığı herkes için sıfır olarak kabul edilir. Yoksulluk açığı endeksi (I)'nin temeli gelir açığı (income gap) kavramına dayanır. Bir bireyin sahip olduğu gelir açığı (gi), yoksulluk sınırı (z) ile kişinin geliri (Yi) arasında olan farka eşittir. Bahsedilen gelir açığı, ülkede yoksulluk sınırı altında olan tüm yoksulların toplulaştırılmış olarak gelir açığını ifade eder (Takayama, 1979: 747).

Yoksulluk Açığı Endeksi (I), Kafa Sayım Endeksinde olduğu gibi yoksullar arasında meydana gelen gelirin dağılımına duyarlıdır. Bu endeks, yoksul olan insanların, yoksulluk çizgisinin ne kadar aşağısında bir gelir elde ettiklerini ifade etmekte ve o toplum içinde bulunan yoksulların, yoksulluk derecesi hakkında bilgi sahibi olunmasına olanak tanımaktadır. Bu ölçümlerde asıl amaç, yoksul olan bireyleri yoksulluk sınırına daha da yaklaştırmak için ihtiyaç duyulan transferin sahip olduğu genişliği açığa çıkarmaktır. Böylelikle yoksul olan insanların sahip oldukları geliri yoksulluk sınırına daha da yaklaştıracak destekleme miktarı hakkında genel şekliyle bir değerlendirme yapmaya olanak sağlar (Takayama, 1979: 759).

3.3.2.3.Kareli Yoksulluk Açığı

Kareli yoksulluk açığı endeksi, yoksulluk açığı karesinin, yoksulluk sınırına görelili ortalaması olarak tanımlanır. Bu endeks, yoksulluk sınırının bir oranı şeklinde, yoksulluk açığının ağırlıklı olarak toplamı şeklinde ifade edilir. Bir diğer ifadeyle Foster – Greer – Thorbecke (FGT) sınıfı yoksulluğun ölçüm yöntemi olarak adlandırılan endekste, yoksulluk açığının sahip olduğu oran ne ise yoksulluk çizgisindeki ağırlığında birbirine benzer oranlı olduğu kabul edilir.

3.3.2.4.Sen Endeksi

Sen endeksi, yoksul olan kesim içindeki gelir hareketlerine duyarlı kalan Kafa Sayım Oranı ile Yoksulluk Açığı Endeksi aynı zamanda fertleri yoksulluk sınırının üzerine çıkartan gelir değişikliklerine de duyarlı olmamaktadırlar. Fakat yoksulların sayısı ve derinlikleri hakkında fikir edinilebilir. Sen endeksi olarak tanımlanan endeks, yoksulların sayısı ile yoksulluğun derinliğini ve grup içi yoksulluk dağılımının etkilerini birleştiren ölçüm yöntemidir. Bu endeks, Kafa Sayım Oranı ile Yoksulluk Açığı ortalaması ve bunlarla birlikte yoksulluğun ağırlıklandırılmış Gini Katsayısı bileşiminden oluşmaktadır. Bu şekilde hem yoksulların sayısı ve derinliği hem de yoksullar arasındaki gelir dağılımında ortaya çıkan farklılıklar da dikkate alınmış olmaktadır.

Sen endeksi aslında birbirinden farklı gözükmese de genelde aynı sonuçları veren değişik formüllerle hesaplanabilir. Örnek ile açıklayacak olursak, kafa sayım oranı (P_o), yoksulların sahip oldukları ortalama geliri yada harcamaları (M_p) ile yoksullar arasındaki eşitsizliğin Gini Katsayısını (G_p) ve yoksulluk çizgisini ise (Z) şeklinde kullanarak Sen endeksini (P_s); (Osberg ve Xu, 1999: 51).

$$P_s = P_o (1 - (1 - G_p) \frac{M_p}{Z})$$

Yoksulluğun görece olarak ta büyüklüğünü sorgulayan bu endeksin, yoksul olan bir ailenin gelirinde düşüş yaşandığında bununla birlikte yoksulluk endeksinin de artıyor olması, sağlamış olduğu en önemli faydalardandır. Yoksullar arasında olan gelir dağılımını da esas alan bu endeks akademik olarak en çok tartışılan yöntemlerden biridir (Şenses, 2003: 66).

3.3.2.5.Sen – Shorrocks – Thon Endeksi

Bu endeks, bir yoksulluk yoğunluğu göstergesidir ve Sen endeksinin pratikte kullanım alanını daha da geliştirmek amacıyla 1995 yılında Shorrocks tarafından modifiye edilerek ortaya atılmış bir yöntemdir. Meydana çıkan bu endeks, 1979 yılında Thon tarafından ortaya atılan başka bir endeks yöntemiyle tutarlı olduğundan, bu endekse Xu tarafından Sen – Shorrocks – Thon Endeksi adı verilmiş ve bu şekilde ifade edilmeye de devam edilmektedir. Endeks; kafa sayımı endeksi (P_o), yalnızca yoksul insanlara uygulanan yoksulluk açığı endeksi (P_{1p}) ve ülkedeki bütün nüfus için

hesaplanan yoksulluk açığı oranının Gini Katsayısı ile hesaplanır. Buna göre SST Endeksinin formülü: (Xu, 1998:143).

$P_{sst} = P_o P_1 p (1 + G_p)$ olarak ifade edilir.

SST endeksi olarak adlandırılan bu endeks çeşidi yoksulluğun ölçümünde üç adet soruyu yanıtlayan bir cevap üretir. Bu sorular aşağıdaki şekilde ifade edilir.

- Daha fazla yoksul var mı ? (yoksul sayısını bulmak için kafa sayım endeksinden istifade edilir.
- Yoksullar daha yoksul mu ? (yoksulluğun yoğunluğunu ya da başka bir ifadeyle derecesini ortaya koymak amacıyla yoksulluk / gelir açığı endeksi kullanılır.)
- Yoksullar arasında yüksek eşitsizlik var mı ? (Yoksullar arasındaki Gini Katsayısı formülü ile hesaplanır.)

Gini Katsayısında olduğu gibi değer alan SST endeksinde de katsayı , yoksulluk açıklarının görülme sıklığında ortaya çıkan büyük dengesizlik göstergesi olarak genel olarak 1 'e yakın şeklinde ifade edilir.

3.3.2.6.Watts Endeksi

Dağıtım duyarlı yoksulluğun ilk defa ölçülmesi 1968 yılında Watts tarafından ortaya atılmıştır. Endeks kişisel gelir ile yoksulluk sınırı altında bulunan nüfus rakamlarında istifade eder. Watts tarafından ortaya atılan bu teoriye göre, ülkelerde ki yoksulluğun aza indirgenebilmesi için, yoksul insanlara verilen 1 birim para, zengin insanlara verilen 1 birim paradan daha geniş şekilde bir katkı sağlar. Bu endeks yoksulluğun ölçümünde Odak, Monotonluk, Transfer ve Ayrıştırabilirlik gibi 4 asıl aksiyoma uyumluluk gösterir.

Odak: Yoksulluk ölçümünün, yoksul olmayan kişilerin gelir dağılımından bağımsız olmasını ifade eder.

Monotonluk: Başka şeyler sabitken, yoksul insanların geliri düştüğünde yoksulluk seviyesinin yükselmesini ifade eder.

Transfer: Zengin fertlerden yoksul olan fertlere doğru yapılan etkili transferler yoksulluğun ölçümünü düşürmeli. (Tam tersine doğrudur)

Ayrıştırabilirlik: Alt gruplara doğru yoksulluğun artması durumunda, yoksulluk endeksi de artmalı (Tam tersine doğrudur) (Zheng, 1993: 82).

3.3.2.7.Yoksulluktan Çıkma Endeksi (Time Taken to Exit)

Watts'ın endeks hesaplama yöntemine benzeyen bir yaklaşımla ortaya atılan bu endeksin asıl amacı, yoksulluktan kurtulma zamanını tespit edebilmektir. Ülkelerin yoksulluktan kurtulmaya çalışma süreçleri büyümede ki hızlarına duyarlıdır. Ülkedeki büyüme ve üretilen gelirin adil bir şekilde dağıtımı, ülkeyi ve bölgeyi yoksulluktan kurtarma zamanını kısaltmaktadır. Bir ülkede ya da bölgede yoksulluk adı verilen sorun mevcutsa, ülke ya da bölgedeki alt gruplara yapılan transferlerden çoğu beslenmeye harcanmaktadır. Barınma, diğer sosyal haklara ulaşım, giyim, yoksulluğun derinliğine ve yapılan transferin etkinliğine göre değişkenlik göstermektedir. Bazı bölgelerde bu durumdan yani yoksulluktan kurtulma 5 yılı bulabilirken, bazı bölgelerde ise 20 yılı aşabilir.

3.3.2.8.FGT Endeksi (Foster, Greer ve Thorbecke Index)

Yoksulluğun ölçüm yöntemlerinden biri olarak kullanılan bir diğer yöntemde 1984 yılında Foster, Greer ve Thornbecke tarafından geliştirilen FGT Endeksidir. Bu endeks, yoksulluğu farklı alt gruplara ayırabilme özelliğine sahiptir. Bu endeks vasıtasıyla, yoksul olan kitle birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılarak, değişik sosyo ekonomik ya da bölgesel gruplara bölünebilmektedir. Bu gruplara göre ortaya çıkan yoksulluk oranları ayrı şekilde hesaplanarak, alt gruplara ait olan endeksler yine alt grupların nüfusta ki paylarıyla ağırlıklandırılarak toplamı alındığında da toplam yoksulluk oranı olarak gözlenebilmektedir. Bu durumda, yoksul kişilerin sayısının yanı sıra, yoksulluğun değişik gruplar arasındaki oluşturduğu göreceli yoğunluk ve yoksulluğun sahip olduğu derinliğe ilişkin tüm bilgilere ulaşılabilmektedir (Şenses, 2003: 67).

3.4.Yoksullukla Mücadele Yöntemleri

Yoksulluk kavramı, insanlığın var oluşundan beri, bugüne kadar gerek gelişmiş ve gerekse de az gelişmiş ülkelerin çözmekle mükellef olup karşı karşıya kaldıkları en önemli problemlerin başında gelmektedir. Yoksulluk, genel manada temel ihtiyaçlardan yoksun kalma olarak tanımlanmakla beraber barınma ve gıda vb. unsurlardan da kaynaklanacağı gibi, eğitim hizmetlerinden yararlanmak, sağlık, giyim, devleti oluşturan organlarda uygun olmayan davranışlara maruz kalma ve bu organların karar mekanizmalarından dışlanmaya kadar uzayabilmektedir. Bundan dolayı yoksulluğu

sadece açlık ve yeterince beslenememe gibi dar kalıplara sokmak tam olarak bu kavramı tanımlamamakla birlikte, bu kavram sadece basit bir şekilde kalori hesaplamasına dayandırılmayacak kadar da geniş bir boyuta sahiptir.

Peter Townsend; yoksulluk kavramını dar manada ki gelir den ziyade, ücret dışı olanaklar, işverenden alınacak aynı yardımlar ile sosyal hizmetler gibi daha da genişletilmiş şekliyle gelirle ilişki içinde olduğunu ve asıl olarak konunun yetersiz kaynaktan kaynaklandığını söylemiş ve konuyu bu şekliyle ele almıştır. 2000’li yıllarda yoksulluk olayı gelişimini sürdürmeye devam etmiş ve Dünya bankasının hazırlamış olduğu 2000/01 yılı raporunda yoksulluk kavramı, para olarak yetersizliğin yanı sıra sağlık ve eğitimsel imkanlardan da mahrum kalma şeklinde ifade edilmiştir. Bu raporun sonunda, kişilerin yaşadıkları yoksullukları konusunda sahip oldukları düşüncelere özellikle vurgu yapılmış ve parasal refahında ötesinde, risk ve güçlenmeyi içine alan sosyal boyutuna da yer verilmiştir (Atahan, 2006).

Kavramsal olarak ortaya çıkan gelişmeler ışığında, fertlerin topluma diğer fertler gibi katılabilesine mani olan sosyal dışlama problemi olarak ta bakılmaktadır. Bu, yoksulluğun parasal olarak ifade edilmesinin yanında, daha önemli olarak sosyal bir problem olarak görülmesini ifade eder. 19 yüzyıldan 21.yüzyıla kadar bu konuda büyük mesafe kat edilmiş olması buna en iyi kanıt olarak gösterilir. Yoksullukla sistematik şekilde mücadele etmenin ve gerek devletler ve gerekse uluslararası kuruluşlar eliyle popüler bir politika aracına çevrildiği 2.Dünya Savaşından bugüne kadar farklı fikirler ve yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Dünya Savaşından itibaren 1980’li yıllara kadar refah devlet anlayışı, devletler düzeyinde yoksullukla mücadele etmede kabul edilen en temel yaklaşım olmuştur. Ekonomik Kalkınma Modeli ise uluslararası kurumların 1990’lı yıllara kadar yürüttüğü mücadele yöntemi olarak adından söz ettirmiştir. Bundan sonraki dönemlerde ise, kalkınma ve büyümenin yoksullukla mücadele etmede tek başına yeterli söylemler olmadığı, bunlara ilave olarak insan sermayesi ve kapasitesine de yatırım yapılmasının gerekliliği fikri ağırlık kazanmıştır. Artık günümüzde uluslararası kuruluşlar ekonomik denge ile büyümenin yoksullukla mücadele etmede önemli bir etken olduğunda birleşmiş, ancak bununla birlikte sağlık ve eğitim gibi insana özgü yatırımların daha da önemli olduğuna kanaat getirmişlerdir. Bugün insana odaklanmayan önemli politikalar üretilmezse yoksulluğun devamlı surette artma

eğiliminde olacağı ve bundan dolayı ülkelerdeki tüm ekonomik faaliyetlerin insan kapasitesini artırma şeklinde süregelmesi gerektiğine inanılmaktadır (Buğra, 2009).

Yoksullukla mücadele etmede istenilen sonuca ulaşılabilmesi için dikkat edilmesi gereken bir diğer faktör dönem seçimidir. Yoksulluğa neden olan sebeplerin farklı zaman dilimlerine göre ayrılabilmesinden dolayı, yoksullukla mücadele etme politikaları da etkileri açısından dönemsel olarak ayrıştırılabilmektedirler. Yoksulluğu azaltmak için değişik politikaların oluşturulması ve bununla birlikte uygulanması, unsurlarının farklı zaman ve yerlerde farklı derecelerde etki etmesinden dolayı hiçte kolay değildir. Örneğin sübvansiyon ve transfer politikaları kısa dönemde, sağlık, eğitim ve kredi politikaları ise uzun dönemli olarak etkili olmaktadır. Ancak bahse konu alınan önlemlerin aynı yönde ve aynı derecede etki etmediği hususu da dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husustur. Burada bahsedilen bu mücadelenin yapısını daha sistematik hale getirebilmek maksadıyla bu konu temelde 2 değişik alanda ele alınır.

Dolaylı Yaklaşım : Büyümede ki hızı artırabilmek için kaynakların daha etkin şekilde kullanılmasını, ekonomik büyüme amaç edinilerek yoksul olan fertlerin gelirlerinde iyileştirme yapılmasını ve böylece yoksulluğun minimize edilmesini amaç edinmektedir.

Doğrudan Yaklaşım : Eğitim, sağlık, gıda ve barınma gibi temel gereksinimler başta olarak devletin, yoksul fertlerin yaşam standartlarını , iyileştirebilmek için uygulamaya koyduğu somut politikaları kapsar. Bunlara ilave olarak doğrudan yaklaşımlar alanına dahil edilebilecek radikal değişiklikler yaklaşımı, üretim faktör mülkiyeti ile üretim ilişkilerinin köklü bir şekilde yapılandırılması ve bütün bunlara eşit bir kimlik kazandırılması şeklinde de tanımlanmaktadır.

3.4.1.Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları

Yoksullukla mücadele kavramı çok boyutlu yaklaşımlara gereksinim duyar. Bu şekilde bir mücadele yapılırken ortaya atılan ve uygulamada da kullanılan yaklaşımlar şöyledir.

3.4.1.1.Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım

Yoksulluğun literatüründe, yoksulluk seviyesinin en aza indirgenmesinde kullanılan en etkili yöntemlerden biri de ekonomik büyümedir. Yoksulluk ve büyüme arasındaki ilişkinin temel unsurları arasında, hem yoksulluğun hem de büyümenin minimize edilmesini sağlayan sağlık ile eğitim gibi hizmetleri sunmadaki kapasitesini

ve istihdamdaki fırsatları artırması yanında gelir dağılımı üzerinde yadsınamayan etkisi de sıralanmaktadır. Başka bir ifade ile uzun dönemde yaşanan büyümeden farklı olarak, büyümenin kısa dönemde olan işgücü piyasa göstergeleri yoluyla başka kesimlerin yoksulluk oranları üzerinde etkili olduğu ifade edilir. Bu ikili ilişkide dikkat edilmesi gereken başka bir unsur ise, büyüyen ekonomilerde yoksulluk döngüsünün aza indirgenmesine yönelik uygulanacak kaynakların yeniden yapılan dağıtım politikalarının uygulama şansının daha fazla olmasıdır. Büyüme seviyesi yoksulluğun en aza indirgenmesinde önem arz eder fakat bundan daha da önemli olan şey büyümeden sağlanan katma değerın bölüşümü ile bunların yoksul olan fertlere ulaşma derecesidir (Timmer, 1994).

Yoksul fertlerin daha yoğun şekilde yaşadığı özellikle az gelişmiş olan ülkelerde, yoksulluğun azaltılabilmesi için, tarım sektörü odaklı büyüme ve bununla birlikte küçük topraklara sahip olan fertleri destekleyen ve bu kesime öncelik veren teknoloji ile alt yapı iyileştirmelerine gereksinim duyulmaktadır. Bütün bunlarla birlikte örgün ve mesleki eğitim yoluyla yoksul olan işgücünün sahip oldukları niteliklerin artırılması da yoksulluğu aza indirmeye sürecine hız kazandırır. Tarımdaki verimliliğin artma eğilimine geçmesiyle birlikte küçük ve orta ölçekte olan işletmelere de gereken önemin verilmesi bu yönde yapılabilecek olumlu davranışlar arasında yer alır. Fakat ekonomik büyüme, hane halkının ve toplumun sahip olduğu geliri artırması ile birlikte, gelir dağılımına bozucu etki de yapabilmektedir ve böyle bir durumda büyümenin yoksulluğu azaltması hususundaki olumlu etkilerinin ortadan kalkmasıyla karşı karşıya kalınabilir (Thorbecke ve Jung, 1996).

3.4.1.2. Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım

Yoksullukla yapılan mücadelede bir diğer yaklaşım doğrudan yaklaşımdır. Doğrudan yaklaşım çoğunlukla yoksul fertlerin kullandığı mal ve hizmetlere transfer veya sübvansiyon verilmesi, asgari ücret, yoksullara kredi programları ile çeşitli beslenme ve eğitim programları, bir de istihdamı artırmaya yönelik olan değişik proje ve önlemler öne çıkmaktadır. Başka bir ifade ile kamu otoritesi sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim programları, vergi, sosyal yardım gibi asıl araçlarla gelirin ikincil dağıtılmasına müdahil olabilmektedir. Bu yaklaşım tarafından benimsenen politikaların yoksulluğun azaltılabilmesinde etkili olabilmesi için yapılan mücadelenin tüm ilgilenenler tarafından bir hedef olarak benimsenmesi ve bu şekilde uygulanacak somut

politika ile programların toplumun her kesiminde yaygın olarak destek görmesi gerekir. Bu destek ile programların yoksul olan tarafın iyi bir şekilde belirlenmesi ve özelliklerinin de bilinmesi projenin başarıya ulaşma şansını artırır. Yapılan uygulamaların şeffaflığının olması ve her aşamada hızlı karar alabilecek bürokratik kadroların olması da ayrıca önem arz eder (Şenses, 2003).

Radikal Değişiklikler Yaklaşımı : Bireysel ve bölgesel olan eşitsizliklerin giderilmek istenmesi yoluyla yoksulluk olayının azaltılmasında temel rol oynayan özelliklerden biri, kaynak dağılımındaki düzenleme yada dağıtımın yeniden yapılmasıdır. Yapılan bu işlem, faktörlerin mülkiyetinin olabildiğince yayılması amacıyla kredi gereksinimine erişiminin iyileştirilmesi, işgücü piyasasının dengeye oturtulması ile kamuda ki harcamaların yoksul fertlerin lehine kullanılması gibi değişik şekillerle uygulanabilir. Artık günümüze gelindiğinde eşitliği savunan bir toplum yapısı ve eğitim, sağlık, beslenme gibi alanlarda ortaya çıkacak başarıların, ekonomik olarak büyüme sürecine de olumlu yönüyle katkıda bulunacağı görüşü hız kazanmıştır. Toplumsal olarak eşitlikçi bir yapıyı ortaya çıkarabilmek amacıyla uygulanacak toprak işgücündeki verimliliğin artırılmasına yönelik politikalar ve toprak reformu, aynı zamanda istihdam ile üretimin artmasına ve bu şekilde yoksulluğun azaltılma çabalarına da katkı sağlaması düşünülmektedir. Toprağın, yine toprağı işleyene doğru yönlendirilmesi şekliyle toprağın sağlamış olduğu verimliliği artırmaya yönelik olan bu yatırımların hayata geçirilmesi il önce kırsaldaki kalkınmayı hızlandırarak, ilk başta bireysel, sonrasında ise toplumsal olarak yoksulluğun aza indirgenmesine yardımcı olabilmektedir.

Kamusal Harcamalar : Bir ülkedeki yoksulluğun aza indirgenmesinde, kaynakların yeniden dağıtılmasına yönelik politikalar yanında özellikle sosyal alanlara yönelik kamu harcama politikaları da önemlilik göstermekte ve bütünüyle uygulanan bu politikaların eş uyumluluk içinde uygulanması hususu da başarıya yönelik şans artırmaktadır. Başkaca bir husus olan yardım programları ile sosyal güvenlik politikaları da bu bağlamda önemli bir şekilde rol oynayan diğer unsurlar içerisinde yer alır. Bahse konu politikaların ve programların başarısının ölçülmesinde kullanılan temel ölçü, politikanın sonunda yoksulluktan kurtulanların sayısının, yapılan transferler öncesinde yoksul olan nüfusa oranıdır. Bu politikalar bağlamında sağlık ile eğitim alanları için yapılan kamu harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi yanında, büyüme aşaması da

yoksul fertlerin eğitim, sağlık hizmetlerine erişmesini ve yine istihdamı artırılmasına yönelik çabalardan da istifade etme olasılıklarını artırır (Vandenbosch v.d., 1993).

Kamu harcamalarının yapılması yoluyla yoksulluk mefhumu ile yapılan mücadele politikalarından bir başkası da nitelikli işgücü talep eden sektörlerle yönelik yapılan yatırımların çoğaltılmasıdır. Nitelikli işgücü eğitimi iyi olan fertleri temsil etmesinden ve eğitim düzeyinin hızlıca artmasının sosyal sınıflara yönelik akışı daha da kolay hale getirmesinden ötürü, etnik değişikliklere dayalı ve sınıf bazlı ortaya çıkan eşitsizlikler ortadan kaldırılabilir. Bireysel çıkarlardan ziyade toplumsal menfaatlerin öne çıkarıldığı bir politika, avantajı olmayan grupların önünün açılması, sosyal refahı fazlaca ortaya çıkarmaktadır. Söylenen alanlara yapılan harcamaların, asıl olarak kırsal bölgelerde, ilk ve orta öğretim harcamalarına ve önleyici sağlığa kaydırılmasının, yoksulların bu tür hizmetlerden daha fazla yararlanacağı düşüncesini öne çıkarmaktadır (Vandenbosch v.d. ,1993).

Yoksullukla Mücadele Programları : Bu programlar dahilinde uygulanan politikalar genellikle gıda, kredi alanlarına yönelen ve istihdam, kimi ülkelerde temel mal ve hizmetlere sübvansiyon uygulamaları içermektedir. Beslenme amacıyla yapılan destekler, belirli gıda mallarının yoksullara dağıtılması ile kadın ve çocuklara yönelik beslenme programlarından oluşmaktadır (Islam,1992). Özellikle mikro kredi adı altındaki kredilerin teminat beklenmeden yoksul kadınlara verilmesi ve tarım dışı etkinliklerin özendirilmesi de önem arz etmektedir. Kredilerin verimli kullanımının ve geri dönmesinin sağlanması bu uygulamanın önemli unsurları arasında sayılabilir. Programların etkinliğinin artırılması açısından, daha üretim sürecindeyken kooperatifler aracılığıyla birlikte hareket edilmesi, sendikalar aracılığıyla örgütlenilmesi ve özellikle kadınların hedeflenmiş olması da önemlidir. Programların başarı şartlarının diğeri ise, uygulanacak politikanın toplum tarafından desteklenmesi, hedef kitlenin iyi belirlenmiş olması, şeffaflığın sağlanması ve karar mekanizmasının iyi işliyor olmasıdır. Bütün kesimler yerine, seçici ve hedeflenmiş küçük gruplara yönelik politikaların olması bu programların önemli özellikleri arasındadır. Yoksulun en yoksuluna yönelik, özellikle kadın ve çocuğu ön plana çıkaran, korumasız kesimler lehine uygulanacak söz konusu politikalar, toplumsal ilerlemeyi hızlandıran temel etmenlerdir. Yaygın olarak uygulanan genel gıda transferlerinin yoksul kesimlere ulaşma oranının çok düşük düzeyde kalması, genel düzeyde destek uygulandığında kaynakların ağırlıklı olarak

yoksul kesimlere ulaşmasını sağlayabilecek mal ve hizmetlerin sayısının çok az olması, bu programlar çerçevesinde verilecek desteklerin en yoksul kesimlere doğru hedeflenmesinin temel gerekçelerini oluşturmaktadır (Satterthwaite, 1997). Bu noktada işini kaybedenlere yönelik mesleki eğitim programlarının, geçimlik üreticilere faizsiz kredi uygulamalarının, gıda dağıtım programlarının, sağlık ve eğitim hizmetlerinde harç muafiyetlerinin, küçük ölçekli işletmelere yönelik istihdam ve mesleki eğitim programlarının başarılı olduğuna yönelik uygulamalar bulunmaktadır (Kanji,1995; Berry,1997; Squire,1991).

3.4.1.3.Yoksullukla Mücadelede Hanehalkı Davranışları

Yoksulluğu azaltmak için uygulanan programların en önemli ögesi, yoksul bireylerin bizzat kendileridir. Yoksulluğun farkında olan birey, çalışma yaşamına dahil olma ve tüketim sepetinde harcama paylarında değişiklik yapma gibi davranışlarla yoksulluğunun azaltılması için mücadele edebilmektedir. Öz tüketime yönelik gıda üretimi, ucuz mal ve hizmetlere yönelme, öğün ayarlaması, harcamaların görelilik olarak gıdaya yönelmesi, hane içi ve haneler arası dayanışmanın artırılması, eğitim, sağlık ve konut harcamalarından kısıntı yapılması, yeni doğumları önleme yoluyla hane halkı bileşiminin değiştirilmesi, tersine göç de dahil olmak üzere daha rahat yaşanabilecek bölgelere göç, mümkün olduğu ölçüde tüm bireylerin işgücüne katılımının sağlanması, hane halkının yoksulluğu azaltmak ya da engellemek için aldığı önlemler arasında sıralanabilir. Yoksul bireyler yoksullukla mücadele amacıyla, kayıtlı işgücü piyasasının işgücüne doygunluğunun tam olmasından dolayı, zaman zaman kayıtdışı sektörlere yönelebilmektedir ancak bu sektörlerdeki işlerin düşük ücretli, geçici ve kötü çalışma koşullarını barındırması bireylerin yoksulluktan tam anlamıyla kurtulmalarını engellemektedir.

3.4.1.4.Yoksullukla Mücadelede Uluslararası Boyut

Dünya Bankası'nın 1990'da yayınladığı Dünya Kalkınma Raporu'nda, yoksulların sahip olduğu en önemli üretim faktörü olan emeğe dayalı büyüme modeli; iyi beslenme, sağlık, eğitim, altyapı, teknolojiye, sosyal ve siyasal kurumlara erişimi kolaylaştıran, sivil toplum destekli önlemler modeli ve yapısal uyum politikalarından zarar gören kesimler için oluşturulması öngörülen telafi edici güvenlik ağı önerilmiştir. (World Bank,1990). Buna karşın günümüzde doğrudan politikalar, uluslar arası

kuruluşların neo-liberal politikalar ışığında devletin ekonomideki rolünün azaltılması önerileri ve bütçe kısıtları nedeniyle, giderek gündemden düşerken, büyüme temelli dolaylı politikalar ön plana çıkmaktadır. Bu kuruluşlara göre devletin küçültülmesinden doğacak boşluk, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleriyle doldurulmalıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. TÜRKİYE'DE TÜRLERİNE GÖRE GELİR DAĞILIMI ANALİZİ

Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de gelir dağılımı adil değildir. Türkiye Cumhuriyeti var olduğundan itibaren, "muasır" medeniyetleri yakalama çabası, çok partili döneme geçilmesiyle birlikte yüksek büyüme oranlarına ulaşma hedefi olarak algılanmaya başlanmıştır. Önceleri ekonominin sahip olmadığı altyapıların kurulması ile elde edilen büyüme, 1980 yılından itibaren yapılan geniş yapısal yeniliklerle çağdaş bir ekonomide bulunması gereken iktisadi kurumların kurulmasıyla sağlanmaya çalışılmıştır.. Bu yeniliklerin asıl hedefi, kamu kesiminin liderlik ettiği iktisadi çalışmalar yerine piyasanın ve özel sektörün ikame edilmesini sağlamak ve bu amaçla 1930'lardan itibaren giderek içe kıvrılan Türkiye ekonomisini küresel düzeyde açmaktır. Türkiye'de yaşanan toplumsal değişimin meydana getirdiği baskı ve dünya ekonomisinin konjonktürel döngülerinin etkisiyle zaman zaman ekonomide mevcut olandan daha fazla kaynak harcadığı ve büyüme çabalarına girildiği görülmüştür. Ancak bütün böyle dönemlerin hepsinin sonunda daha fazla kaynak harcanarak büyüme çabalarına girilmiş ve sonucunda ekonomik bir krizle sonuçlanması kaçınılmaz bir son olmuştur. Bu durumda, sürdürülebilirliği güç, yüksek büyüme gayretleri ülkenin makroekonomik dengelerinde önemli boyutta zararlara neden olmuştur. Bu zararların en önemli göstergelerinden biri uzun yıllar süre gelmiş ve zamanla kronikleşmiş enflasyondur. Bir diğeri ise, uygulanan büyüme politikaları ile bu politikaların neden olduğu ekonomik krizlerin yol açtığı eşitlikten uzak gelir dağılımı problemidir. Bu yüzden Türkiye hala OECD ülkeleri arasında gelir dağılımı en kötü olan ülkelerden biri olarak bahsedilmektedir (OECD, 2011). Bir çok kez siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların gölgesinde büyümeye çalışan Türkiye 1990'ların sonunda da böyle bir ortama maruz bırakılmıştır. Siyasi istikrarsızlık ve bunun yarattığı toplumsal baskıları, ekonomiyi büyüterek aşmayı düşünen siyasiler ekonominin sahip olduğundan fazla mali kaynak kullanmaya başlamışlardır. Yüksek enflasyon, yüksek faiz ve aşırı borçlanmayla sonuçlanan bu tarz bir kaynak kullanma tercihi Türkiye'nin tarihsel ekonomi pratiklerinden biridir. Ülkenin geçmişinden gelen bu politika ezberleri, dünyada ve Türkiye'de, çok da farkında olmadan gerçekleşen kurumsal değişimlerin ortaya çıkardığı yeni düzende sürdürülemez durumdadır. Bu bilgiler ışığında çalışmamızın bu bölümünde ülkemizdeki gelir dağılımı analizini türlerine göre mercek altına alıp inceleme yapacağız. Analizimizi yaparken Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafınca elde edilmiş verilerle bir takım karşılaştırmalar yapacağız.

4.1.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımından; bir ülkede üretim aşamasında ortaya çıkan geliri, üretim faktörleri ve sosyo ekonomik gruplar arasında dağılımı diye tanımlamıştık. Türkiye genelinde, kentsel ve kırsal bölgelerde, gelir dağılımı fonksiyonel olarak farklılıklar göstermektedir. Fonksiyonel gelir dağılımında kişiler, temsil ettikleri üretim faktörlerine göre sınıflandırılır ve emeğin, sermayenin, toprağın ve girişimcinin aldıkları paylara göre gelir dağılımı ölçülür.

Tablo 1: Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı (2014)

ÜRETİM FAKTÖRÜ	ÜRETİMDEN ALDIĞI GELİRİN CİNSİ	ÜRETİMDEN ALDIĞI PAY (%)
EMEK(İŞGÜCÜ)	ÜCRET	51,5
GİRİŞİMCİ	KAR	19,6
TOPRAK	RANT	3,3
SERMAYE	FAİZ	3,1
DİĞER	EMEKLİ AYLIKLARI V.B	22,5
TOPLAM		100

Kaynak: TÜİK (Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı Araştırması,2014)

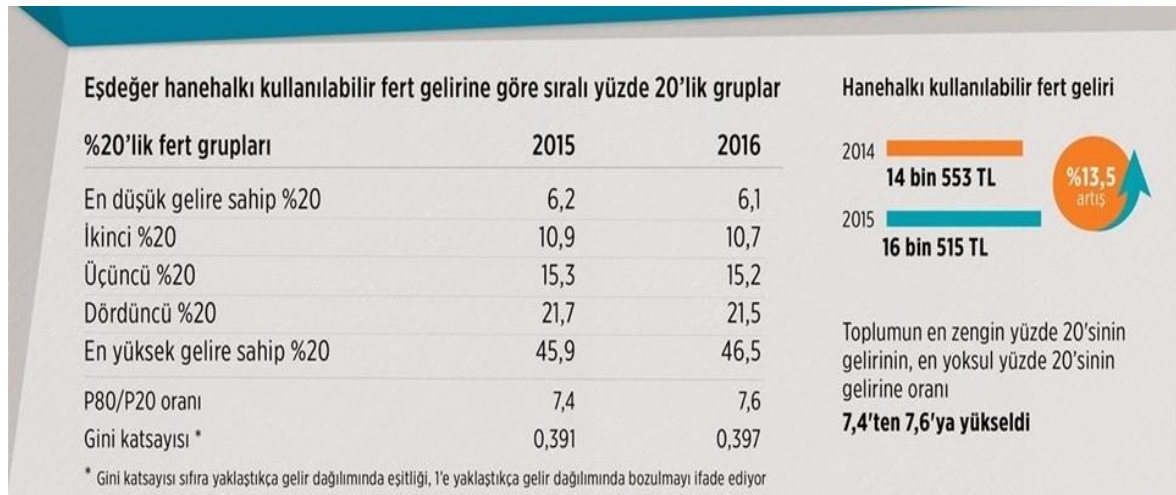
Bu tabloya göre Türkiye'de üretimden en büyük payı yüzde 51,5 ile emek (ücret, maaş, yevmiye gelirleri adları altında), ikinci en büyük payı yüzde 19,6 ile girişimci (kâr ve benzerleri adı altında) almaktadır. Üretimden en düşük payları alan üretim faktörleri ise yüzde 3,1 ile faiz geliri elde eden sermaye sahipleri ve yüzde 3,3 pay elde eden toprak sahipleridir.

4.1.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Toplam gelirin, toplumu oluşturan fertler, aileler ve gruplar arasındaki dağılımını dile getirir. Kişisel gelir dağılımı göstergelerini analiz ederek hane halkları arasındaki gelir adaletsizliği tespit edilir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2015 yılında yaptığı bir diğer araştırmaya göre, Hane halkı kullanılabilir gelirinin, hane halkı büyüklüğü ve sosyal durumu dikkate alınarak hesaplanan eşdeğer hane halkı büyüklüğüne bölünmesi ile elde edilen eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre, en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay bir önceki yıla göre 0,6 puan artarak %46,5, en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun aldığı pay ise 0,1 puan azalarak %6,1 olmuştur. Yani, toplumun en zengin %20'sinin gelirinin en yoksul %20'sinin gelirine oranı şeklinde hesaplanan P80/P20 oranı 7,4'den 7,6'ya yükselmiştir. Toplam hane halkı kullanılabilir fert gelirleri içerisinde en yüksek pay %49,7 ile maaş ve ücret gelirlerine ait iken, ikinci sırayı %20 ile sosyal transferler, üçüncü sırayı ise %18,8 ile müteşebbis gelirleri aldı. Sosyal transferlerin ise %92'sini emekli ve dul-yetim aylıkları, müteşebbis gelirlerinin ise %73,4'ünü tarım dışı gelirler oluşturdu.

Tablo 2: Hane Halkı Kullanılabilir Fert geliri (2016)

Kaynak: TÜİK (2016)

Referans yılı olarak bir önceki yıl esas alınmıştır. TÜİK verilerinden elde edilen bilgiler ışığında gelir adaleti ölçütlerinden biri olan GİNİ Katsayısının 2015 yılında 0,391'den

0.006 puan artarak 0,397'ye yükseldiği olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani Türkiye'de gelir dağılımı bir önceki yıla göre daha da bozulmuştur.

Türkiye'de gelir araştırmaları TÜİK tarafından yıllar bazında yapılmaktadır. TÜİK araştırmalarında örnekleme yöntemi kullanılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti içindeki tüm hane halkları bu araştırmanın kapsamı içinde yer almaktadır. Örneğin Türkiye İstatistik Kurumu 2015 yılında bir araştırma yapmış ve 23676 hane halkına anket uygulamıştır. TÜİK araştırmalarını 2002-2005 döneminde farklı bir katsayı ölçümü olan anketle yapıyordu. Bu anketi *Hane Halkı Bütçe Araştırması* adı altında yapıyordu. Ancak 2006'dan sonra *Gelir ve Yaşam Koşulları* anketi adı altında yapmaya başladı. Bu yüzden Gini Katsayısı yıllar bazında hesaplanırken 2002-2005 ve 2006-2016 dönemlerini karşılaştırmak pek doğru olmayacaktır.

Aşağıdaki tabloda yıllar itibariyle Gini Katsayısı değişimini göstereceğiz. Tabloda en sağıdaki sütunda yer alan P80/P20 bölümü gelirden en büyük payı alan yüzde 20'lik grubun geliriyle en az payı alan yüzde 20'lik grubun geliri arasında kaç kat fark olduğunu bizlere göstermektedir. Kişi başi gelirden, nüfusunun %22 si yoksul olan Ankara zirvededir. Bu bizlere gelir adaletsizliğinin en büyük örneğidir.

Tablo3: Türkiye'de Yıllar İtibari ile Gini Katsayısı Değişimi

YILLAR	GİNİ KATSAYISI	P80/P20
1968	0,56	20,0
1973	0,51	16,1
1978	0,51	18,9
1983	0,52	20,7
1986	0,46	14,3
1987	0,43	9,6
1994	0,49	11,2

2002	0,44	9,5
2003	0,42	8,1
2004	0,4	7,7
2005	0,38	7,3
2006	0,428	9,5
2007	0,406	8,1
2008	0,405	8,0
2009	0,415	8,5
2010	0,402	8,0
2011	0,404	8,0
2012	0,402	8,0
2013	0,400	7,7
2014	0,399	7,7
2015	0,397	7,6
2016	0,404	7,7
2017	0,405	7,8

Kaynak: TÜİK, DİE, DPT, Çavuşoğlu ve Hamurdan (1966)

Bu tablodan yaptığımız analiz sonucunda Türkiye'de yıllar içinde Gini katsayısında çok büyük bir değişme olmadığını 0,400 seviyelerinde gezdiğini görüyoruz. 0,400 olan Gini katsayısı Türkiye'de gelir dağılımının bozuk olduğunu bizlere göstermektedir. Ancak şunu belirtmekte fayda var ki 1960 lı yıllardan beri Türkiye gelir dağılımı konusunda büyük yol katetmiştir. Örneğin 1960lı yıllar ve 1970 li yıllarda kesimler arasında gelir konusunda 20 katken daha sonraları bu fark 10 kat ve daha aşağısına düşmüştür. Gini katsayısı Romanya, Bulgaristan, Polonya ve yeni adıyla

Çekya gibi ülkelerde 0,30 civarında görülmektedir. İsveç, Finlandiya ve Norveç gibi Kuzey Avrupa ülkelerinde ise 0,25 dolaylarında seyretmektedir. Kişisel gelir dağılımı ülkemizde hala istenilen seviyede değildir. Bunu sebebinin iyi araştırılıp analiz edilmesi gerekmektedir. Çoğu Avrupa Birliği üyesi ülkelere göre gelir dağılımı Türkiye'de daha adaletsizdir. Özellikle son yıllarda bir iyileşme göstermiş olsa da, bu değişim çok büyük boyutta olmamıştır. Türkiye tarihinde bir çok ekonomik kriz mevcuttur. Örneğin 1994 krizinde gelir dağılımı krizle beraber bozulmuştur. Ancak bu bozulma aşırıya kaçmamıştır. 2001 krizi ise ülkemizi yine gelir dağılımı konusunda çok az etki edebilmiştir. 2017 yılında Gini Katsayısı bir önceki yıla göre artarak 0.405 olmuştur ve gelir dağılımı bir miktar daha bozulmuştur.

4.1.2.1. Cinsiyete Göre Kişisel Gelir Dağılımı

Bir ülkedeki mevcut genel gelir eşitsizliğine nüfusun alt grupları arasındaki ve içerisindeki eşitsizliğin hangi oranda katkısının olduğunun bilinmesi uygulanacak politikaların etkinliği açısından önemlidir. Bundan dolayı eşitsizliği gruplar içi ve gruplar arası diye ayırmak daha akıllıca olacaktır (Papatheodorou, 2000).

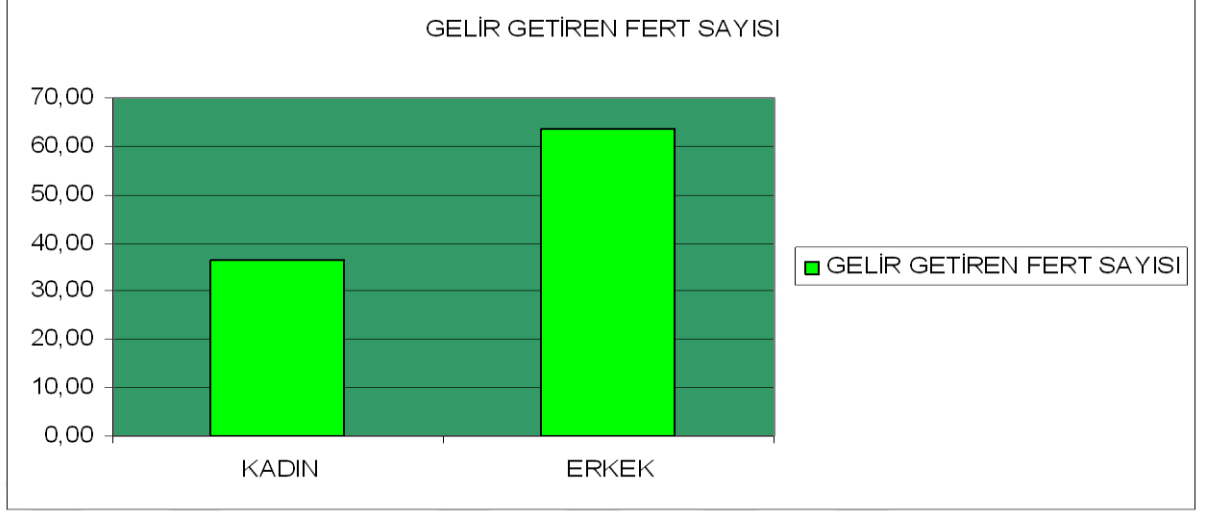
TÜİK'in kent-kır ve Türkiye genelini baz alarak yaptığı 2006-2013 yılları arasındaki cinsiyet yönlü çalışmalarda çarpıcı sonuçlar çıkmıştır.

Yapılan bu çalışmalar sonucunda kırlarda kadın erkek gelirleri arasında büyük farklar görülmezken, kentlerde bu fark belirgin bir şekilde görülmektedir. Bunun sebebi ise genel olarak kırlarda yapılan yoğun emek isteyen işlerde kadınlarla erkeklerin tek elden yaptığı vasfi kentlerden ayrılan çalışmalardır.

TÜİK'in yaptığı bir diğer araştırmada ise hane halklarında, fert olarak Türkiye geneli Kadın - Erkek ayrımı yaparak çalışan kişi sayısı ve getirdiği gelirler incelenmiştir.

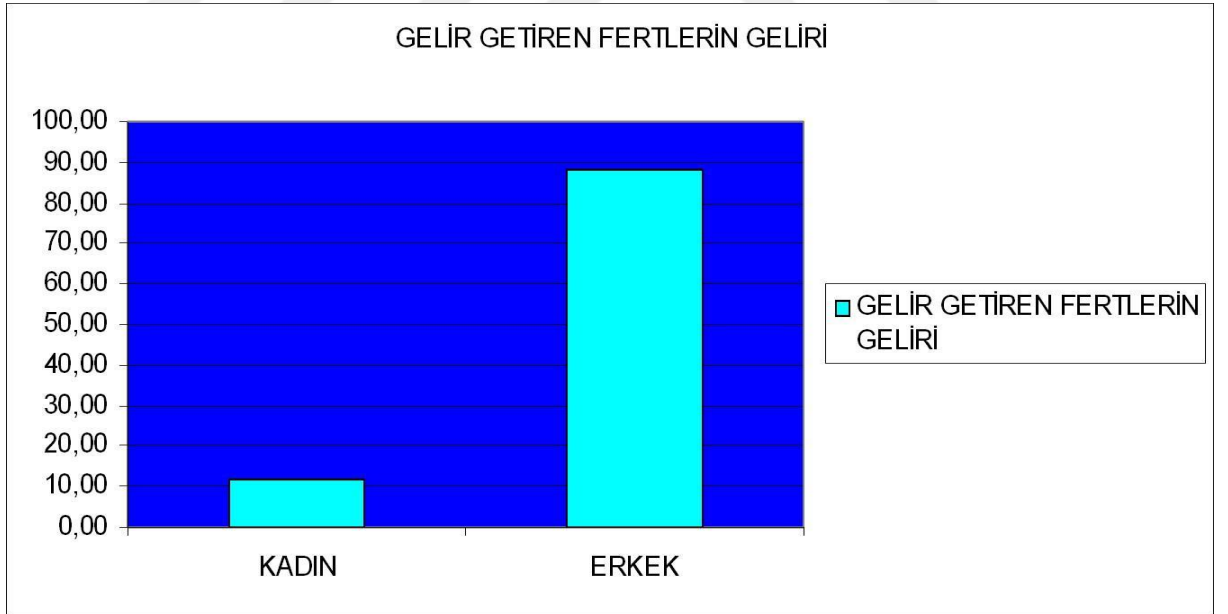

Şekil 3: Gelir Getiren Fert Sayısı

Kaynak: TÜİK (2010-2015 Ortalama Veriler)

Şekil 4: Gelir Getiren Fertlerin Geliri

Kaynak: TÜİK (2010-2015 Ortalama Veriler)

TÜİK'in 2010-2015 yıllarında Türkiye sınırları içerisinde yaptığı bu araştırmalar sonucunda, ülkede aktif olarak çalışan nüfusun ortalama %62'sini erkekler, %38'ini ise

kadınlar oluşturmaktadır. Bu analizden yola çıkarak varılacak sonuç, Türkiye'de kadınların aktif olarak iş hayatında yer aldığıdır.

İkinci tabloya baktığımızda, Türkiye'deki işgücünde mevcut olan kadınların erkeklere oranla daha az gelir elde ettiği görülmektedir. Hane halklarında gelir getiren fertlere baktığımızda, toplam gelirin yaklaşık %89'unu erkekler, geriye kalan %11'lik kısmını ise kadınlar kazanmaktadır. Bu araştırmalarda yapılan anketlerden çıkan analizin tam olarak doğruyu yansıttığı söylenemez. Çünkü özellikle köylerde kadınlar günlük bahçe işlerinde ya da şehirlerde gündelikçi olarak çalıştırıldığından anketlere dahil edilmeyen büyük bir nüfus vardır.

Anket yapılanların 46.312 (%90.1)'si erkek, 5.108 (%9.9)'u da kadın hane halkı reisisidir. Toplam 51.420 hane halkı reisinin 23.517 (%45.7)'si en alt %20'lik gelir aralığında yer bulmaktadır. En düşük %20'de yer alan erkeklerin sayısı 20.412 (%44.1), kadınların sayısı ise 3.105 (%60.8)'dir. Kadınlar erkeklere oranla yaklaşık %20 daha fazla alt gelir grubundadır.

Gelir dağılımı hemen hemen her ülkede cinsiyetin yapısına göre farklılık göstermektedir. Kadınların ve erkeklerin kendi aralarında gelir dağılımı farklılaştığı gibi kadın ve erkekler arasında da erkekler kadınlara göre hemen her ülkede daha fazla gelir elde etmektedir. Kadın hane halkı reislerinin erkeklere nispetle daha fazla düşük gelir grubunda yer almalarının başlıca nedenleri bekar, dul veya boşanmış olmalarından kaynaklanmaktadır.

4.1.2.2. Yaşa Göre Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımını yaş olarak incelediğimizde, 15-65 yaş aralığı aktif işgücünü oluşturmaktadır.

Tablo 4: Fertlerin Yaşına Göre Gelir Dağılımı

	Toplam		Erkek		Kadın	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
15 ve daha yukarı yaşta kiler	(Bin)					
Nüfus	58 433	59 567	28 866	29 476	29 567	30 091
İşgücü	29 680	30 855	20 478	21 124	9 202	9 731
İstihdam	26 456	26 956	18 419	18 662	8 037	8 294
Tarım	4 876	5 036	2 785	2 881	2 091	2 155
Tarım dışı	21 580	21 920	15 633	15 781	5 946	6 139
İşsiz	3 224	3 900	2 060	2 462	1 165	1 438
İşgücüne dahil olmayanlar	28 753	28 712	8 388	8 352	20 365	20 360
	(%)					
İşgücüne katılma oranı	50,8	51,8	70,9	71,7	31,1	32,3
İstihdam oranı	45,3	45,3	63,8	63,3	27,2	27,6
İşsizlik oranı	10,9	12,6	10,1	11,7	12,7	14,8
Tarım dışı işsizlik oranı	12,7	14,8	11,3	13,1	16,3	18,9
15-64 yaş grubu						
İşgücüne katılma oranı	55,6	56,8	76,4	77,3	34,7	36,2
İstihdam oranı	49,4	49,5	68,6	68,0	30,2	30,7
İşsizlik oranı	11,1	12,9	10,2	11,9	12,9	15,0
Tarım dışı işsizlik oranı	12,8	14,9	11,3	13,2	16,4	19,0
Genç nüfus (15-24 yaş)						
İşsizlik oranı	18,6	23,3	17,4	21,5	20,7	26,6
Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı ⁽¹⁾	23,1	23,9	13,6	14,9	32,5	33,0

Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

(1) Çalışmayan ve eğitimde (örgün ve yaygın) olmayan gençlerin, toplam genç nüfus içindeki oranıdır.

Kaynak: TÜİK, (Mevsim etkilerinden arındırılmamış temel işgücü göstergeleri, Şubat 2016, Şubat 2017)

Yukarıdaki tablodaki verileri analiz ettiğimizde 15 ve daha yukarı yaşta ki nüfusun 2016 yılında 58.433 olduğunu görüyoruz. Bu rakam 2017 yılında 59.567 olarak karşımıza çıkmaktadır. 2016 yılında Bu nüfusun 29.680'i, 2017 yılında ise 30.855'i işgücü olarak tanımlanmaktadır. İşgücü içinde istihdam edilenlerin sayısı 2016 yılında 26.456, 2017 yılında ise 26.956 kişi olarak görülmektedir. Bu kişilerin 2016 yılında 4.876'sı , 2017 yılında 5.036'sı tarım sektöründe istihdam edilmiştir. Geri kalan nüfus ise tarım dışı sektörlerde istihdam edilmiştir.

Bir diğer unsur işgücüne katılım oranı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de 15 yaş ve daha üstü olan nüfusta 2017 yılında işgücüne katılma oranı %51,8 olarak görülmektedir. 15-64 yaş grubunda bu oran 2017 yılında %56,8 olarak gerçekleşmiştir.

4.1.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Gelir adaletsizliğinin bir diğer ölçütü ise sektörel gelir dağılımıdır. Sektörel gelir dağılımını daha önce ortaya çıkan milli gelirin sektörlere nasıl ve ne oranda dağıldığını gösterir diye tanımlamıştık. Türkiye'de genel olarak sektörlere bakacak olursak hizmet sektörü, sanayi sektörü, tarım sektörü arasındaki bölüşümü incelememiz gerekir.

Sektörel gelir dağılımında analiz yapılırken sektörlerin zaman içinde lehine ya da aleyhine meydana gelen değişmeler incelenmelidir.

Tablo 5: Türkiye'de 2014 yılı İtibariyle Sektörel Gelir Dağılımı

İktisadi Faaliyet Kolları	2013					2014				
	Yıllık	Çeyrek				Yıllık	Çeyrek			
		I ^o	II ^o	III ^o	IV ^o		I ^o	II ^o	III ^o	IV ^o
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	9,2	4,7	7,5	15,2	8,7	8,8	4,6	7,2	14,2	8,6
Sanayi	32,7	34,0	34,2	30,1	32,9	32,9	34,4	34,6	30,4	32,7
Madencilik ve taşocakçılığı	0,7	0,6	0,7	0,7	0,6	0,7	0,6	0,7	0,8	0,6
İmalat sanayi	24,0	25,5	25,4	21,6	23,8	24,2	25,9	25,6	21,8	23,8
ve dağıtım	1,8	1,6	1,7	1,7	2,2	1,8	1,5	1,8	1,7	2,1
iyileştirme faaliyetleri	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
İnşaat	5,9	5,9	6,0	5,7	6,0	5,9	6,0	6,1	5,7	5,7
Hizmetler	58,4	61,1	57,4	55,2	60,5	59,1	61,7	58,1	56,0	60,7
Toptan ve perakende ticaret	12,8	13,3	13,4	11,9	12,6	12,6	13,1	13,1	11,7	12,5
Ulaştırma ve depolama	12,4	12,6	12,8	11,8	12,3	12,3	12,5	12,8	12,0	12,1
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	2,0	1,5	1,5	3,0	1,7	2,0	1,4	1,5	3,1	1,7
Bilgi ve iletişim	2,6	2,8	2,6	2,2	2,6	2,6	2,6	2,6	2,2	2,8
Finans ve sigorta faaliyetleri	12,7	12,5	11,5	12,1	14,6	13,2	13,6	12,0	12,5	14,7
Gayrimenkul faaliyetleri	4,6	5,0	4,6	4,3	4,7	4,6	4,9	4,6	4,3	4,7
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	2,4	3,0	2,2	1,7	2,7	2,6	3,2	2,4	1,9	2,9
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	1,8	2,1	1,8	1,5	1,9	1,9	2,1	1,8	1,5	2,0
güvenlik	2,9	3,1	2,8	2,8	3,1	2,9	3,1	2,8	2,8	3,0
Eğitim	1,9	2,3	2,0	1,6	1,9	2,0	2,3	2,0	1,7	2,0
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	1,2	1,5	1,2	1,1	1,1	1,2	1,5	1,2	1,2	1,1
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Diğer hizmet faaliyetleri	0,9	1,0	0,8	0,8	0,9	0,9	1,0	0,8	0,8	0,9
Hanehalklarının işverenler olarak faaliyetleri	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2
Sektörler toplamı	100,4	99,8	99,1	100,5	102,1	100,8	100,7	99,9	100,6	102,0
Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri	-8,9	-8,5	-7,8	-8,6	-10,6	-9,3	-9,5	-8,4	-8,7	-10,5
Vergi-sübvansiyon	8,5	8,7	8,7	8,1	8,5	8,5	8,8	8,5	8,1	8,5
Gayri safi yurtiçi hasıla (Alıcı fiyatlarıyla)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

2014 yılında yaşanan elverişsiz iklim koşulları sebebiyle meydana gelen kuraklık tarım sektörüne büyük bir darbe vurmuştur. Zaten şuan sektörler arasında enaz paya sahip olan tarım sektörü 2014 yılının aksine 2015 yılında bol yağış sebebiyle verimli bir yıl geçirmiştir. Tarım sektörünün katma değeri bir önceki yıla göre 2015 yılının birinci çeyreğinde % 3,9, ikinci çeyreğinde % 7,7, üçüncü çeyreğinde % 11,4 ve dördüncü çeyreğinde % 2,8 artış göstermiştir. Buradan yola çıkarak 2015 yılı tarım sektörü katma değerinde % 7,6 büyüme gerçekleştiğini söyleyebiliriz.. Fakat bu büyümeye rağmen hala diğer sektörler arasından ileri çıkamamıştır. Tabloya göre tarım sektörünün diğer sektörler arasındaki 2014 yılındaki payı %8,8 olarak gerçekleşmiştir.

Diğer bir sektör olan sanayi sektörü ülkemizin gelir dağılımı açısından önemli paya sahip olan sektör olarak göze çarpmaktadır. Sanayi sektörü katma değeri 2015 yılında, sabit fiyatlarla daha önceki yılın aynı zamanına göre ilk çeyrekte % 0,4, ikinci çeyrekte % 4,0, üçüncü çeyrekte % 1,5 ve dördüncü ve son çeyrekte % 7,2 artış göstermiştir. 2015 yılı genelinde sanayi sektörü katma değer artışı % 3,3 düzeyinde gerçekleşmiştir. Tablo'dan görüleceği üzere sanayi sektörü 2014 yılında %32,9'luk payı ile Türkiye'nin gelirlerin sektörler arasında dağılımından en büyük payı alan ikinci sektör olarak yerini almaktadır.

Türkiye'de gelirden aslan payını alan sektör hizmet sektörüdür. Hizmet sektörü kendi içinde alt dallara ayrılmıştır. Bu alt dallardan toptan ve perakende sektörü hizmet sektörünün içindeki payıyla göze çarpmaktadır. Bir diğer göze çarpan hizmet sektörü ise finans ve sigortacılıktır. Türkiye'de özellikle son 15 yılda hizmet sektörü büyük gelişmeler kaydetmiş ve nihayetinde 2014 yılında gelir dağılımından %59,1'lik pay alarak ülkemiz için en önemli lider sektör olduğunu ispatlamıştır.

4.1.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımını; bir ülke sınırları içinde oluşturulan, elde edilen gelirin coğrafik olarak dağılması diye tanımlamıştık. Türkiye iklim koşullarına göre 7 ayrı coğrafik bölgeye ayrılmıştır. Ancak gelir dağılımı söz konusu olunca bu bölgeler artabilmektedir.

Bölgeler arasındaki gelir dengesizlikleri genel olarak tarım, sanayi, hizmet, sağlık, ulaştırma ve ticaret gibi ölçütler arasında olan farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu farklılıkların ortaya çıkardığı sonuçlar bölgeler arası gelir dağılımının farklarını oluşturan temel etkenlerdir. Bölgesel gelir dağılımındaki adaletsizliği de GİNİ katsayısı ile ifade etmek mümkündür.

Yapılan bir araştırmaya göre 2016 yılı itibariyle Türkiye genelinde 0,397 olan Gini katsayısı, 0.304 ile Zonguldak, Karabük, Bartın ve 0.308 ile Tekirdağ, Edirne, Kırklareli gibi illerde göreceli olarak düşük seyretmiştir. 1'e yaklaştıkça gelir dağılımının bozulmasını ifade eden Gini katsayısının en yüksek çıktığı iller ise 0.413 ile Erzurum, Erzincan, Bayburt ve 0.412 ile Şanlıurfa, Diyarbakır'dır. Burada göze çarpan şey, gelirin Türkiye'nin doğusunda daha bozuk olduğudur. Doğu illerinde

genel olarak tarım ve hayvancılık ile uğraşan halk, milli gelirden hak ettiğini alamamaktadır. Doğu illerinin sanayi ve ticarete gelişmemesinin başlıca nedenlerinden biri bölgede yıllardır yaşanan terör olaylarıdır. Bir diğer sebep ise bölgeyi kalkındıracak gerekli hamleleri yapmak için mevcut olan altyapının yetersizliğidir. Diğer bir yandan baktığımızda bölgesel gelir dağılımında lider bölge olarak Marmara bölgesini görmekteyiz. İkinci sırada Ege bölgesini görmekteyiz. Ege bölgesini az bir farkla İç Anadolu bölgesi takip etmektedir. Akdeniz, Karadeniz Bölgesi ve Güneydoğuyu Doğu Anadolu bölgesi izlemektedir. Marmara bölgesinin, bölgeler bazında lider olmasını mevcut yeterli altyapısına, nitelikli işgücüne ve önemli boğazlara sahip olmasına bağlayabiliriz. Sanayisi güçlü bir bölgemizdir. Bu yüzden bölgeler bazında kişi başına düşen GSYİH'dan en büyük payı Marmara bölgesi almaktadır.

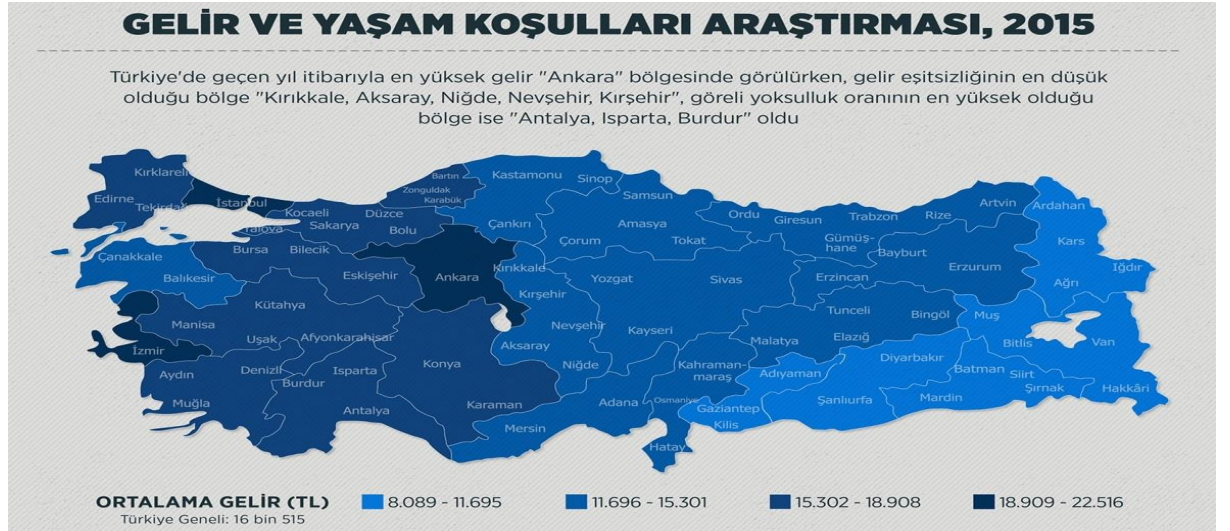
Tablo 6: Bölgeler Bazında Gelir Dağılımı

BÖLGELER/GİNİ KATSAYILARI	2013	2014	2015
İSTANBUL	0,392	0,367	0,397
BATI MARMARA	0,337	0,333	0,353
EGE	0,370	0,358	0,363
DOĞU MARMARA	0,322	0,336	0,339
BATI ANADOLU	0,396	0,395	0,386
AKDENİZ	0,399	0,395	0,396
ORTA ANADOLU	0,342	0,355	0,341
BATI KARADENİZ	0,331	0,340	0,344
DOĞU KARADENİZ	0,315	0,309	0,332
KUZEYDOĞU ANADOLU	0,398	0,4	0,380

ORTADOĞU ANADOLU	0,373	0,386	0,380
GÜNEYDOĞU ANADOLU	0,380	0,379	0,380

Kaynak: TÜİK

Şekil 5: Türkiye'de Bölgeler Bazında Gelir Dağılımı

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki Türkiye haritasında koyu lacivert ile boyanan yerlerin geliri kişi başına düşen GSYİH'si daha yüksektir. Haritadaki rengin tonu açıldıkça kişi başına düşen GSYİH'de azalmaktadır. Görüldüğü üzere kişi başı milli gelirden alınan pay konusunda lider Ankara'dır.

4.2. GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİNİN SONUCU OLARAK ÇOCUK İŞÇİ SORUNU

Dünya'da ve ülkemizde gelir dağılımının eşit olmaması bazı sorunlara yol açmaktadır. Bunlardan biri çocuk işçi problemidir. Milli gelirden yeteri kadar payı alamayan bazı aileler, çalışma yaşında olmayan çocuklarını çalıştırmaktadırlar. Çocuk yaştaki bu bireyler çalışarak aile bütçesine katkı sağlamak için uğraşmaktadırlar. Hal böyle olunca bu problem çeşitli kuruluşlar ve örgütler tarafından mercek altına alınıp sınıflandırılmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 15-24 yaş grubundaki kimseleri genç işçi kabul etmektedir. ILO'nun çocuk işçi tanımında belirttiği yaş sınırı ise 15'tir.

Bundan dolayı, 15 yaşın altında hayatını kazanmak ve aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışma hayatına atılan çocuklara “çalışan çocuk” veya “çocuk işçi” olarak tanımlanmaktadır.

4.2.1. ÇOCUK ÇALIŞANLARIN SINIFLANDIRILMASI

1990'larda gerçekleştirilen "Çocuk Politikası Ulusal Kongresi" (26-27 Mayıs 1989, ANKARA) raporu, öğrenim çağındaki çocukları şu şekilde sınıflandırmaktadır; tam zamanlı çalışan çocuklar, yarı zamanlı çalışan çocuklar (yalnızca okulların tatil olduğu yaz aylarında çalışanlar, okul-dışı zamanlarda çalışanlar), çalışmayan öğrenciler, hem çalışmayan hem de öğrenimlerine devam etmeyen öğrenciler.

Prof. Dr. Sema ERDER'de çalışan çocukları; ekmek parası için çalışan mutlak yoksullar, meslek arayan çıraklar, yeni çocuk işçiler, kız çocukları ve okulda başarısız çocuklar olmak üzere dörde ayırmış ve bir sınıflama denemesi yapmıştır. (Erder, 01.11.2005, “Çalışan çocuklar: çırak mı, işçi mi” 07.06.2006).

4.2.2. ÇOCUK ÇALIŞANLARIN ÇALIŞMA NEDENLERİ

Çocuk işçiliğinin temel nedeni yoksulluktur. Milli gelirden yeteri payı alamayan kesimler, aile bütçesine katkı sağlamak adına çocukları da çalıştırarak destek almaktadırlar. *Çocukların çalışma olgusuna yaklaşırken, ülkenin sosyo – ekonomik ve sosyo – kültürel durumunu açığa çıkarmak, konuya çeşitli yönleriyle bakmak gerekmektedir* (Karabulut, 1996: 7). Bu nedenle toplumlarda çocuk işçi problemini aşmak için gelir dağılımını daha adaletli hale getirmek gerekir.

4.3.GELİR ADALETSİZLİĞİ SONUÇLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye'de gelir dağılımı konusunda sınıfta kalmış ülkelerdendir. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki Türk toplumunun en zengin %10'luk kısmı ile en yoksul %10'luk kısmı arasında ki gelir uçurumu 12.6 kata çıkmıştır. Bu fark ile 2015 araştırma sonuçlarında Türkiye 34 OECD ülkesi arasında gelir adaletsizliği en bozuk 5. ülke olmuştur. Avrupa'da ise malesef ilk sıradadır. Dünya ülkeleri arasında en adaletsiz gelire sahip ülkeler 30.5 kat ile Meksika zirvede yer alıyor. Daha sonra Şili 26.5 kat, ABD 18.8 kat, İsrail 14.9 kat ve Türkiye 12.6 kat olarak sıralanmaktadır. Bu gelir adaletsizliği ülkelerde bir takım problemlere yol açmakta, özellikle asayiş bozmaktadır. Artan

hırsızlık olayları ve özellikle Güney Amerika ülkelerinde uyuşturucu satışlarında patlamalar yaşanmaktadır. Her yıl okul çağındaki binlerce çocuk çok ağır işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Ülkemizde baktığımızda gelir dağılımı konusunda Ankara büyük bir örnek teşkil etmektedir. %22 si yoksul olan bu kentimiz aslında kişi başına düşen milli gelir bakımından 1.sıradadır. Bu da Ankara'da ulusal gelirin sadece toplumun belli bir kesimine aktığını göstermektedir.

Gelir dağılımına müdahale sosyal devlet kavramının bir gereğidir. Ülkelerdeki toplumsal barış için çok önemlidir. Gelir dağılımının yeniden yapılandırılmasında bir takım yollar izlenmektedir. Bunlardan bir tanesi dolaylı vergilerdir. Bu tür vergiler fiyatlar içine gizlenmiştir ve bu vergiyi ödeyen kişi, ödediğinin farkına bile varmaz. Hükümetler tarafından bu yüzden rağbet görür. Ancak bu vergi türü kişinin gelirinine bakılmaksızın alındığı için gelir dağılımını daha da bozabilir. Bunun önüne geçmek için verginin mallara göre farklılaştırılması gerekir. Yatırımların artırılması gerekir ve reel faizler gelişmiş ülkeler düzeyine indirilmelidir. İstihdamın artışı hedeflenmeli bunun içinde işgücünün niteliği iyileştirilmelidir. Bununla birlikte gelir dağılımı türleri arasındaki ilişki önemle dikkate alınması gerekir. Çünkü, fonksiyonel gelir dağılımı emek aleyhine bozulduğunda, sektörel gelir dağılımı tarım aleyhinde, bölgesel gelir dağılımı tarım bölgeleri aleyhinde, kişisel gelir dağılımı da alt gelir grupları aleyhinde değişmesi beklenir. Bundan dolayı, gelir dağılımını daha adil hale getirecek politikaların bu bağlantıları dikkate alması gerekmektedir. Gelir dağılımı adaletsizliği fazla konuşulmuyor olsa da önemli toplumsal ve ekonomik sorunumuzdur. Çözümün erteleniyor olması da sosyal maliyeti her geçen gün artırmaktadır. İnsanlar gelirleri düştükçe göç etmeye eğilimli hale gelirler. Buda diğer sosyal sorunlara sebep olacaktır. Türkiye'de her 100 kişiden 15'i yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır. Bu sayı yaklaşık 6 milyon insana denk gelmektedir. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin artmasına dair en önemli neden olarak uluslararası ticaret ve yabancı doğrudan yatırımların hız kazanması gösteriliyor. Kâr ve verimlilik dürtüsüyle gerçekleşen ticaret ve sermaye hareketleri daha çok teknoloji yoğun alanlara kayıyor ve bu alanlardaki kalifiye işgücüne olan talep artıyor. Bunun gelir dağılımındaki adaletsizlik üzerindeki etkisini, ekonominin en temel dinamiği olan arz-talep dengesi ile açıklayabiliriz: Sermayenin daha fazla talep ettiği kalifiye işgücü, zor yetişmesi nedeniyle toplam işgücüne göreceli olarak sınırlı oranda arz edilirken, katma değeri düşük ve sermaye tarafından eskisi kadar talep edilmeyen

kalifiye olmayan işgücü daha fazla arz ediliyor. Böylelikle talebin arzı aştığı kalifiye işgücünün ücretleri, arzın talebi aştığı kalifiye işgücünün ücretlerine göre katlanarak artıyor. OECD çalışması, işgücü piyasasına yönelik regülasyonların serbestleşmesi ve asgari ücretlerin ortalama ücret seviyesine göre aşağıya gelmesini ise diğer önemli bir neden olarak sıralıyor.

Türkiye'deki toplum yapısı göz önüne alındığında, özünde ekonomik içerikli olan gelir dağılımının yarattığı olumsuz etkiler sadece ekonomik alanla sınırlı kalmamaktadır. Bu durum Türkiye'de gelir dağılımı konusuna, çok daha fazla önem verilmesi ve konunun farklı boyutlarıyla gözden geçirilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Toplumda ortaya çıkan ve bazısı çatışmaya dönüşen, bazısı da her an çatışmaya dönüşme potansiyeli taşıyan sorunların çözümü için atılacak ilk adım gelir dağılımı yapısının, daha fazla geç kalınmadan düzeltilmesi olacaktır. Buda o ülkedeki siyasi istikrar ve gerçekten sosyal devletin gereğini yerine getirecek samimi politikacılarla olur. Gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırılması, ekonomik büyümeye göre halledilmesi çok daha zor olan bir sorun. Ülkelerin uluslararası rekabet güçlerinin sürdürülmesi için, işgücü regülasyonlarının tekrar 'sıkılaştırılması' gibi bir önlem, uluslararası ekonomi çevrelerinde önerilmiyor. Bu durumda işgücünün niteliğini zaman içerisinde arttırmaya yönelik eğitim ve teşvikler ön plana çıkıyor. Uzun vadeli bu plan ile üretim ve hizmet faaliyetlerinin artık daha fazla ihtiyaç duyduğu yetkinliklerin işgücüne kazandırılması sağlanmalı. Böylelikle kalifiye işgücü arzı arttırılarak ücret seviyeleri ve hane halkı gelirleri daha dengeli hale gelebilecek. Bu çözüm ancak çok kapsamlı bir planlama ve uzun vadeli uygulama ile sonuca ulaşabilecek. Son olarak ise Türkiye'nin daha refahlı bir ülke olabilmesi için öncelikle üretime dönük yatırımlar yapılmalıdır. Ekonomik krizler ülkemizi ancak bu önlemlerle teğet geçecektir.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ekonomi politikalarının temel amacı; bir toplumdaki bütün bireylerin ve bütün sınıfların ekonomik olarak refah düzeylerinin yükseltilmesidir. Bir ülke ekonomisi büyürken toplumdaki bireylerin ve toplumsal sınıfların refahlarındaki değişimi analiz etmek için en önemli yol, o ülkedeki gelir dağılımı verilerinde meydana gelen istatistiksel değişimi takip etmektir. Gelir dağılımı konusuyla tarih boyunca her görüşten düşünür ilgilenmiş, çeşitli yorumlar ve çözüm önerileri sunmuşlardır. Her yeni çıkan görüş bir eskisini eleştirmiş ya da üstüne eklemeler yaparak sunmuşlardır. Ancak ne yazık ki hiçbir yöntem günümüze kadar gelir adaletini sağlayamamakla birlikte, bazıları daha da kötüye gitmesine sebep olmuştur. Tüm dünyada olduğu gibi gelir dağılımı ülkemizde de başlıca problemdir. Bu sorunu yukarıdaki bölümlerde geniş çaplı olarak temel kavramlarıyla ele aldık. Kimi ülkeler zenginliği yaşarken kimi ülkelerin yoksulluğu yaşaması sadece iklim, coğrafya, kültür gibi sebeplerle açıklanamayabilir. Örneğin, Sierra Leone, Kongo ve Zimbabwe gibi Afrika ülkelerinde yoksulluk olgusu çok şiddetli bir biçimde yaşanırken, başka bir Afrika ülkesi olan Botswana ise dünyanın en hızlı büyüyen ülkeleri arasındadır. Bu sebeple ekonomik büyümenin hızlı olmasını sağlayan en önemli etkenin insan faktörü olduğu söylenebilir. Bir diğer problem ise hane halkı özelliklerinden kaynaklanmadır. Bir ailede ki çocuğa sahip olma sayısında artış oldukça yoksullaşma ihtimali de buna bağlı olarak artar. Gelir düzeyi yüksek olmayan aileler geleceklerini garanti altına alabilmek amacıyla daha fazla çocuk yapmakta ve buna bağlı olarak ta yoksulluk denen olgudan kurtulamamaktadırlar. Çoğu yoksul aileler özellikle küçük yaştaki çocuklarını okutmak yerine, bir işe girip çalışmalarını istemektedirler. Gelir düzeyi yüksek olan aileler ise çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlayabilmek amacıyla sahip oldukları ya da olacakları çocuk sayısını düşük tutmaktadırlar. Gelir dağılımının diğer sebepleri arasında eğitim, cinsiyet ve göçler gösterilebilir. Gelirin nasıl dağıldığı bazı endekslerle hesaplanabilmektedir. Bunların en başında Gini katsayısı gelmektedir. Temel gelir dağılımı ölçütlerinden en anlaşılır ve sağlıklı olanıdır.

Gelir dağılımı adaletsizliğinin ortaya çıkan en önemli sonucu yoksulluktur. Yoksullaşan halk daha çok çocuk yapıp onları çalıştırma eğilimine gitmektedir. Çocuklar bir gelir kapısı olarak görülmektedir. Böylelikle milli gelirden yeteri payı

alamayan kesimler, aile bütçesine katkı sağlamak adına çocukları da çalıştırarak destek almaktadırlar.

Gelir dağılımı adaletsizliği hemen hemen tüm dünya ülkelerinin başını ağrıtmaktadır ve önemli sorunları haline süregelen bir problemdir. Türkiye'deki toplum yapısı göz önüne alındığında, özünde ekonomik içerikli olan gelir dağılımının yarattığı olumsuz etkiler sadece ekonomik alanla sınırlı kalmamaktadır. Bu durum Türkiye'de gelir dağılımı konusuna, çok daha fazla önem verilmesi ve konunun farklı boyutlarıyla gözden geçirilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Toplumda ortaya çıkan ve bazısı çatışmaya dönüşen, bazısı da her an çatışmaya dönüşme potansiyeli taşıyan sorunların çözümü için atılacak ilk adım gelir dağılımı yapısının, daha fazla geç kalınmadan düzeltilmesi olacaktır. Bunun için gerekli adımlar biran önce atılmalı, öncelikli hedef istihdama ve üretime dönük yatırımlar olmalıdır. Türkiye gerek genç nüfusuyla gerekse yer altı yer üstü kaynaklarıyla bunu başarabilecek güçteki lider ülkelerdendir.

KAYNAKÇA

- Aksu, Ö. A, (1993), Ücretler ve Verimlilik, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul
- Aksu, Ö. A, (1993), Gelir ve Servet dağılımı, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul
- Aktan, C ve Vural, İ, (2002), Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Adaleti, Hak İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara
- Aktan, Coşkun ve Yaşar, (2002), Vural, Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara
- Aktan, Coşkun Can, (2002), Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara Hak İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara
- Aktan, Coşkun ve Vural, Yaşar, Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm, , Ankara Hak İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara
- Aktan, C, ve İ.Y.Vural, (2002), Makro Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara
- Akyüz, Y, (1980), Sermaye Bölüşüm Büyüme, Ankara
- Alkin,E, Gelir ve Büyüme Teorisi,Filiz Kitabevi, İstanbul
- Arabacı, R. Y, (2014), Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Sosyal Politika, 5.baskı, Ekin yayınevi, Bursa
- Alper Y. ve Tokol A. (2012), Sosyal Politika, Dora Yayıncılık, Bursa,
- Arpacıoğlu, Ö. Ve M.Yıldırım, Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Niğde,2011, Cilt:4, Sayı:2
- Atahan, D, (2006), Yoksulluk: Temel Kavramlar, Ölçüm Yöntemleri ve Türkiye'de Kırsal Yoksulluğun Belirleyenleri, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Aytaç, Ö, Kent Yoksulluk ve Sosyal Düzensizlik Potansiyeli-Mukaddime, Dergipark, Cilt:7, Sayı:1, 2016,Ankara
- Boratov,K, (1976), 100 Soruda Gelir Dağılımı,Gerçek Yayınevi, Ankara

Buğra, A, (2009), Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika, İletişim Yayınları, 3.Baskı, İstanbul

Berkan, İ, Yoksulluk ve Eğitimsizlik Döngüsü, Hürriyet Gazetesi, 18 Haziran 2016,İstanbul

Bulut Ramazan, Vergi Düzenlemelerinin Gelir Dağılımı ve Adalet Etkisi,Mevzuat Dergisi, sayı:9,Ankara

Coşkun Can Aktan, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara Hak iş Konfederasyonu Yayınları 2002, s.113,Ankara

Çetin, Murat, (2007), Kaldor Büyüme Yasasının Ampirik Analizi, Hürriyet Gazetesi, 18 Haziran 2016,İstanbul

Çiftlikli, M, (1995), Sosyal Barış Açısından Dünya’da ve Türkiye’de Gelir Dağılımı, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayını, Bakü

Deutsch j ve Silver J, (2004), ”Measuring The Impact of Various in Came Source on The Link Between In Equality and Development”, Review of Development Economies, 110-127

Diñofaz, N. Janset, (2009), Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara

Dumanlı, Recep, (1996), Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara

DPT, (2001), Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara

Danışoğlu, Ayşe Çelikel, Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerine Etkileri, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, s.160, 2004, İstanbul

Dilik, Sait, (1976), Servetin Geniş Kitlelere Yayılması, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, n:391, Ankara

Esener, S. Ç, Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Dış Borçlanmanın İktisadi ve Mali Yapı Üzerindeki Etkileri (1980-2010), Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Sayı:19, 2013,Ankara

Ersoy, A., (1990), İktisadi Teoriler ve Düşüncelerin Gelişme Tarihi, 2.Baskı, İzmir

Fisunoğlu Mahir ve TAN Bilge Köksel, Ekonomik Yaklaşım, cilt:20, Sayı:70,İstanbul

Gültekin, S, Etik Yönetim Yolsuzluk ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Sayı:14,İstanbul

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye Göç Raporu, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 2016, Ankara

Giddens Anthony, Çeviri: Özel, Hüseyin ve Güzel, Cemal, 1.baskı, Ayraç Yayınevi, 2000, Ankara

Güneş, Zeynep, (2009), Türkiye’de Yoksulluk Araştırmaları, 1990 Sonrası Çalışmaların Bibliyografik Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

[Http://www.tuik.gov.tr/pretablo.do?alt_id=1013](http://www.tuik.gov.tr/pretablo.do?alt_id=1013)

ILO,World Social Protection Report 2014/2015, <http://www.ilo.org/wcmsps/groups/public>, 2014

ILO, World Employment and Social [Outlook:Trends](http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public) 2016, <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public> ,2016

İlhan,S, (2012), Küreselleşme ve Yoksulluk:Çok Uluslu Şirketlerin Ağır Faturası, İİBF Dergisi cilt:7, sayı:3,İstanbul

Kozgen, G, (2006), İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, Remzi Kitabevi, İstanbul

Kubar, Y, Bir İktisat Politikası Amacı olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt:1, (s.227-246)

Kuznets,S.”Economic Growth and Income Inequality”,American Economic Review,s.1-26

Kayalidere, Gül ve Şahin, Hande, Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Yıl:2, Sayı:2, 2014

Kocatepe, Havva, (2011) Yoksulluk ve Kent Yoksulluğu: Yalova İli Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana

Kaya, Zeynep, (2011), Türkiye’de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Model uygulaması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum

Kiausien, I, (2015), Comparative Assessment of Women Unemployment and Poverty in European Union, Intellektuel Economics,

Mingione Enzo, (1996), Urban Poverty in the Advanced Industrial World: Concepts Analysis and Debates, Oxford

Osberg L ve K. Xu, (1999), International Comparison of Poverty Intensity: Index Decomposition and Bootstrap Inference, The Journal of Human Resources, Vol:35,

Oladeji S.I, (2009), Lecture Note on Definitions and Measurement of Poverty, Department of Economics Obafemi Awolowo University,

OECD,(2001), Poverty Reduction (The DAG Guide Lines), France

Özdemir, S, Erkan, S; E. Karip, F. Sezgin, H.Şirin, (2010), İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Okulu Terk Etme Nedenleri ve Çözüm Önerileri, Ankara

Özçelik, Ö. ve Önder H., Savunma Harcamalarına Terör Riskinin Etkisi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:47, 2016,Kütahya

Özgenç N., Sürdürülebilirlik Temelinde Yoksulluk Kavramının Yeniden Yorumlanması: Yoksulluk Düğümü, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Yıl:15, Sayı:35, 2015,Ankara

Önder, İzzettin, Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergileme, İ.Ü Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, no:23-24, İstanbul

Özdemir, Çağlar, Gelir Eşitsizliği Ölçüm Yöntemleri, s.6,İstanbul

Özel, Hüseyin, H.Ü, İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:22,Sayı:1,2004,Hakkari

Özdemir, Mustafa Çağlar ve İslamoğlu, (2007), Emel, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, 1.Baskı, Ankara

Özgüven, A, (2005), İktisadi Düşünceler, Doktrinler ve Teoriler, 3.Baskı Filiz Kitabevi, İstanbul

Pehlivan,O, (2009), Kamu Maliyesi, Derya Kitabevi, Trabzon

Pine, Özge, (2011) Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politika Programları: Isparta İli Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta

Pehlivan, Volkan, (2010), Küreselleşme, Yoksulluk ve Türkiye, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

- Ricardo D., Ekonomi Politigin ve Vergilendirmenin İlkeleri, Çeviri: Tayfun Ertan, Belge Yayıncılık, 1997, İstanbul
- Sarısoy İ. ve Koç S., Türkiye’de Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi, Maliye Dergisi, Sayı: 158, 2010, Ankara
- Sabri F. Ülperer, (1986), Milli Gelir İstihdam ve İktisadi Büyüme, 6. Baskı, s. 7, İstanbul,
- Sarı, Ramazan, (2002), Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve İstihdam, Düzce, s. 1
- Sapancalı, Faruk, (2005), Sosyal Dışlanma, 1. Baskı, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir
- Şenses F., (2006), Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yayınları, 4. baskı, İstanbul
- Şen, A., Poverty: an Ordinal approach to measurement, *econometria* 44, erişim: <http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/sen-1976.pdf>
- Şenses, F., Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, İletişim Yayınları, 2. baskı, 2003, İstanbul
- Townsend, P., poverty in the United Kingdom, a survey of household resources and standards of living, Penguin Books LTD, 1979
- Temiz, Hasan Ejder, Dünya’da kronik yoksulluk ve önleme stratejileri Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı: 2, 2008, İstanbul
- Tümtaş, M ve Ergun, C., Göç ve yoksulluk kıskacında yıkılan bir kent: Van, Akademi Yaklaşımlar dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2, 2014, Van
- Timmer C.P., Population, Poverty and policies, *American Economic Review*, 1994, pp. 261-265
- Tireli, Münir, Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz, T.C Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Mayıs 2009, Ankara
- Yöntemleri, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-iş Konfederasyonu Yayınları, 2002, Ankara
- Türk, İsmail, Maliye politikası, Sevinç Matbaası, 1997, Ankara
- Topgül, Seda, Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluğun kadınlaşması, Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı: 1, 2013, Sivas
- Tokathoğlu İ. Ve Atan M., Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeni ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: Kuznet Eğrisi Geçerlimi?, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 18, sayı: 65, s. 25-28, İstanbul

Tuncer, Selahattin, Gelirin Yeniden Dağılımı, 1970, İstanbul

Türk İsmail, Maliye Politikası (amaçlar-araçlar ve çağdaş bütçe teorileri), Sevinç Matbaası, 1983, Ankara

Tuncer, S. Gelirin yeniden dağılımı, iktisadi araştırma vakfı yayınları, no. 23, 1969, Ankara

Talas, C., Ekonomik Sistemler, Sevinç Matbaası, Ankara

Uysal, Y., Bölüşüm ilişkileri ve bu ilişkilerin düzenlenmesinde etkili olabilecek iktisat politikalarının değerlendirilmesi-Türkiye Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi, cilt: 1, sayı: 2, 1999, İzmir

Ulutürk, S ve Ersezer D., Gelir, Gelir dağılımı yaklaşımları ve devletin rolü, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırmaları Merkezi Konferansları, 47. seri, 2005, İstanbul

Yoksullukla mücadele stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara

Uysal, Yaşar, Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Bağlamında Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 2, 2007, Ankara

Yumuşak, İbrahim Güran, Beşeri Sermaye Teorisi ve Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart 2000, İstanbul

Xu, K., statistical inference for the Sen-shorrocks-these index of poverty intensity, journal of income distribution

Zülfikar, Berna, Yoksulluk ve yoksullukla mücadele yöntemleri, Katılımcı bir yaklaşımla sosyal riski azaltma projesinin başarı değerlendirmesi-Ankara ili örneği, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2010, Ankara

Zheng, B., an axiomatic characterization of the watts poverty index, Economic Letters, 1993